

Luonnontilan hallinnan talous

Luonnonarvokaupan kehittämishankkeen raportti

SATAKUNTALIITTO 2002

Sarja A:264

Esipuhe

Länsi-Suomen Metsänomistajien Liiton, Maataloustuottajain Satakunnan Liiton ja Satakunnan Luonnonsuojelupiirin käynnistämänä ja luonnonsuojelupiirin päävastuullisella toteutuksella on ajalla 1.3.2001-31.10.2002 toiminut Luonnonarvokaupan kehittämishanke. Hanketta on rahoittanut maa- ja metsätalousministeriö Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän esityksestä. Hanke on toteutusaikanaan vaikuttanut muun muassa siihen, että Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta (Metso-toimikunta) sisällytti kesällä 2002 luonnonarvokaupan kokeilun ehdotuksiinsa.

Hanketta voi pitää merkittävänä uutena avauksena luonnonsuojelu- ja maaseutupolitiikassa. Satakuntaliittokin on osallistunut hanketyöhön ja pitää hanketta merkittävänä valtakunnallisena pilottihankkeena. Toivottavasti käynnistyvällä luonnonarvokaupan kokeilulla olisi vaikutusta myös EU:n luonnonsuojelu- ja maaseutupolitiikkaan.

Tämän Satakuntaliiton julkaisusarjassa julkaistavan raportin sisällöstä vastaa luonnollisesti itse kehittämishanke. Mutta Satakuntaliitolle on ilo saada ottaa raportti julkaisusarjaansa ja olla tälläkin tapaa osaltaan edistämässä luonnonarvokaupan kokeilua.

Porissa, lokakuussa 2002

SATAKUNTALIITTO

Janne Laine
maakuntahallituksen puheenjohtaja

Pekka Turunen
maakuntajohtaja

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto	3
2 Luonnonarvokaupan säännöt	5
3 Luonnonsuojelun nykykäytännöt	6
3.1 Luonnonsuojelulaki	6
3.2 Luonnontilan hallinta metsätalouden maalla	7
3.2.1 Metsänhoidon lait ja sopimukset	7
3.2.2 Metsänhoitoyhdistykset	8
3.2.3. Metsänomistajat	10
3.3 Maatalouden ympäristötuen erityistuki	12
3.4 Ongelmakohdat	13
3.4.1 Luonnonsuojelun yksityistaloudellinen haitallisuus	13
3.4.2 Kansantalouden resurssien jakaminen: puuta vai luonnonarvoja?	13
3.4.3 Monitavoitteisuuden ongelmat	14
3.4.4 Luonnonsuojelullisten vaihtoehtojen vähyys	15
3.4.5 Torjutaanko sukupuuttoja vai harvinaistumista?	15
3.4.6 Kumppanuusvaje	15
4 Luonnonsuojelun uudet rakenteet	16
4.1 Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta ja metsiensuojelun aikalisä	16
4.2 Uudet suojelukeinot	16
4.3 Luonnonarvokauppa	17
4.3.1 Luonnonarvokaupan ominaisuuksia	17
4.3.2 Kysymyksiä ja kritiikkiä	21
4.3.3 Luonnonarvokaupan toimeenpano	30
4.3.3.1 Mukautuminen nykyiseen luonnonsuojelun järjestelmään	30
4.3.3.2 Säädöspohja	33
4.3.3.3 Suojelubiologiset kriteerit	33
4.3.3.4 Toimijatahot	34
4.3.4 Rahoittaminen	35
4.3.4.1 Luonnonsuojelu kansalaisten verotaakkana: Eikö aiheuttaja maksakaan?	35
4.3.4.2 Maanomistajien omarahoitus	36
4.3.4.3 Luonnonsuojelun EU-rahoitus	37
4.3.5 Luonnonarvokaupan pilottikokeilu	39
5 Pohdintoja	40
5.1 Mikä on tavoiteltava luonnontila?	40
5.2 Missä kulkee luonnonsuojelun ja puutarhanhoidon raja?	41
5.3 Onko luonnonarvoilla markkinahinta?	42
5.4 Luonnonsuojelun sulautuminen talouteen	43
5.5 Globaali monimuotoisuushaaste	44
6 Kirjallisuus	45
Liite 1: Kokeilusuunnitelma	
Liite 2: Metsänhoitoyhdistysten toiminnanjohtajien kyselyn koonti	
Liite 3: Metsänomistajakyselyn koonti	
Liite 4: Maanomistajan oikeusturvapaketti	

1 Johdanto

Tämä raportti on osa Luonnonarvokaupan kehittämishanketta, jonka käynnistivät Länsi-Suomen Metsänomistajien Liitto, Maataloustuottajain Satakunnan Liitto ja Satakunnan Luonnonsuojelupiiri. Tulostavasti kehitettävänä aloitettiin vuonna 2001.

Luonnon monimuotoisuuden suojelua pidetään yhä tärkeämpänä. YK:n biodiversiteettisopimuksen Haagin kokouksessa huhtikuussa 2002 osapuolivaltiot sitoutuivat tavoittelemaan luonnon monimuotoisuuden vähenemisen pysähtymistä vuoteen 2010 mennessä. Monia askeleita on hallitusten ja viranomaisten tasolla jo otettu, mutta luonnonsuojelu ei ole edennyt paperilta riittävän määrätietoiseksi toiminnaksi. Voimakas luonnonsuojelun tehostaminen voi kuitenkin kärjistä uudelleen sen yksityisen ja yleisen edun ristiriidan, joka viimeksi tulleeksi Natura-ohjelman valmistelun alussa vajaa kymmenen vuotta sitten.

Luonnonarvokaupan kehittämishankkeessa on käyty ratkomaan tätä ongelmaa tulkitsemalla luonnonarvot hyödykkeiksi, joita maanomistaja voi tuottaa siinä kuin materiaalisiakin alkutuotannon asioita. Tavoitteena on löytää keino, joka vie kohti luonnon monimuotoisuuden säilymistä. Kantaa ei oteta siihen, paljonko luontoa tällöin pitää suojella.

Luonnonsuojelua, alkutuotantoa, kansantaloutta ja maaseudun elämää tarkastellaan alusta alkaen niin tasapainoisena pakettina kuin mahdollista. Erityinen huomio on yksityismetsissä, ja yhtymäkohtia on hyvin paljon äskettäin työnsä päättäneen Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunnan (Metso-toimikunnan) ja sitä edeltäneen Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve –työryhmän (Essu-työryhmän) työhön. Metsäluonnon suojelua koskevia lauseita voi tarvittaessa soveltaa muunkinlaisen luonnon suojeluun.

Nykyistä maankäytön lainsäädäntöä ja muuta ohjausjärjestelmää ei käydä perusteellisesti esittelemään. Keskeiset piirteet ja ongelmat kuvataan, jotta luonnonarvokaupan tarjoamat mahdollisuudet tulisivat paremmin esille. Maanomistajan oikeusturva luonnonsuojelullisissa tilanteissa on tiivistetty liitteen 4 oikeusturvapakettiin. Kehittämishankkeen omaa tiedonhankintaa edustavat satakuntalaisten metsänhoitoyhdistysten toiminnanjohtajien haastattelut ja metsänomistajille suunnattu kysely. Niiden koonti on liitteissä 2 ja 3.

Julkaisu on koostettu eri tilanteisiin kirjoitetuista teksteistä, eikä kaikkia rivejä ole yritettykään kääntää virkakielelle. Provisoiminen ei ole päämäärä, mutta ongelmia ei ole myöskään hienotunteisuusyistä siloiteltu tai piiloteltu. Julkaisu toteuttaa maailmanparannuksen perinnettä siinä mielessä, että luonnonsuojelun uuden keinon esittelystä päädytään lopuksi uudistamaan Euroopan maaseutuagendaa ja maailman kansainvälistä taloudellista järjestystä.

Luonnonarvokaupan kehittämishanke on tehnyt työnsä luonnonsuojelun ja maankäytön kentällä. Taustatieto on saatu usein sekundaarisista tietolähteistä, sanomalehdistä, internetsivuilta ym., eikä alkuperäistä tiedontuottajaa ole yritettykään tavoitella. Kirjallisuusviitteitä on siten vähän.

Hankkeen päävastuullisena toteuttajana on ollut Satakunnan Luonnonsuojelupiiri. Kumppani-järjestöjen toimijoina hankkeessa ovat olleet

Maataloustuottajain Satakunnan Liitosta järjestöagronomi Elina Liinaharja ja toiminnanjohtaja Markku Pärssinen
Länsi-Suomen Metsänomistajien Liitosta johtaja Jukka Koivumäki ja aluepäällikkö Esko Ala-Heikkilä
Satakunnan Luonnonsuojelupiiristä hankkeen vastuullisena johtajana Raimo Hakila ja projektisihteerinä Maija Lammi

Hankkeen ohjausryhmään ovat kuuluneet

Esko Pennanen, Satakuntaliitto, ohjausryhmän puheenjohtaja
 Esko Ala-Heikkilä, Länsi-Suomen Metsänomistajien Liitto
 Pentti Forstén, Satakunnan Luonnonsuojelurahasto
 Markku Haukioja
 Juha Hiedanpää, Turun Yliopiston Satakunnan Ympäristöntutkimuskeskus
 Jukka Koivumäki, Länsi-Suomen Metsänomistajien Liitto
 Elina Liinaharja, Maataloustuottajain Satakunnan Liitto
 Juha Manninen, Lounais-Suomen ympäristökeskus
 Reijo Martikainen, maa- ja metsätalousministeriö
 Tapio Nummi, Lounais-Suomen Metsäkeskus
 Pasi Tanner, Satakunnan Luonnonsuojelupiiri

Hanke on saanut rahoitusta Suomen Luonnonsuojelun Säätiöltä ja maa- ja metsätalousministeriöltä, Maaseutupoliittisen Yhteistyöryhmän (MYTR) esityksestä. Tietoja, kommentteja, kritiikkiä ja ohjausta olemme saaneet lukuisilta viranomais-, tutkija- ja edunvalvontatahoilta sekä yksityisiltä henkilöiltä. Erityisesti tutkija Anne Raunion, ylitarkastaja Esko Gustafssonin (Lounais-Suomen Ympäristökeskus), ylitarkastaja Helena Merisaaren (maa- ja metsätalousministeriö), tutkija Päivi Tikan (Helsingin Yliopisto) ja osastopäällikkö Altti Ylitalon (Satakunnan työvoima- ja elinkeinokeskus) apu oli suuriarvoista. Satakuntaliitto vastasi raportin painatuksesta ja auttoi hanketta monin tavoin. Lausumme parhaat kiitoksemme kaikille mukana olleille.

Termien käyttö

Luonnontilan hallinnalla tarkoitetaan kaikkea maankäyttöä, jossa luonnon biologiset tai maisemalliset arvot tiedostetaan ja ne vaikuttavat päätöksentekoon. Uuden moottoritien linjauksen suunnittelu on luonnontilan hallintaa, kun joudutaan ratkomaan, mitkä luonnonesiintymät ja maisemalliset arvot säilytetään tai tuhoetaan. Käsitteen piiriin kuuluvat yhtä lailla luonnonsuojelun voitot kuin tappiotkin. Suojeluratkaisujen, ympäristövaikutusten arviointien ja maankäytön suunnittelun tavoitteena on sellainen talous, joka ei heikennä luonnonvarapohjaansa eikä luonnon monimuotoisuutta.

Luonnonarvojen tuottaminen on tietoista maankäyttöä tai maankäytöstä pidättäytymistä tavoitteena tietynlaisten biologisen monimuotoisuuden osien syntyminen, säilyminen tai lisääntyminen. Luonnonarvoja voidaan tuottaa päätavoitteena (perustetaan luonnonpuisto) tai oheistavoitteena (viedään linnunpönttöjä talousmetsään). Termi on kapulakieltä, koska parempi synonyymi on *luonnonsuojelu*, mutta uudistermissä korostuu luonnonarvokaupan taloudellinen ajattelu.

Luonnonarvokauppa on menetelmä, jossa maanomistaja tai hänen valtuuttamansa taho tuottaa luonnonarvoja tehdyn luonnonsuojelusopimuksen mukaan ja saa tästä tuloa palvelun ostajalta, tavallisimmin valtiolta. Hieman oikoen voidaan sanoa, että ostaja *ostaa* ja myyjä *myy luonnonarvoja*.

1 Luonnonarvokaupan säännöt

1. Luonnonsuojelusopimus valmistellaan ostajan ja myyjän välisessä tasavertaisessa neuvottelussa. Se voi koskea rajatun alueen määräaikaista luonnontilaan jättämistä tai tarkoituksenmukaista hoitoa tai ennallistamista, mutta sopimus voidaan tehdä myös alueella esiintyvistä luonnonarvoista, joita ei erikseen rajata. Aloitteen neuvotteluun voi tehdä ostaja, myyjä tai kolmas osapuoli kuten metsänhoitoyhdistys, viranomainen, asiantuntija tms. Sopimuksen tekeminen on kummallekin osapuolelle vapaaehtoista.
2. Sopimuksessa voidaan määritellä alueen käyttörajoitukset tai –suositukset tai ne luonnonarvot, joiden säilymiseen tai lisääntymiseen palkkio perustuu. Jälkimmäisessä tapauksessa myyjä voi käyttää aluettaan haluamallaan tavalla (esim. puuntuotantoon). Yleisissä sopimusehdoissa kielletään tietyt menettelyt monimuotoisuuden hoidossa (esim. eliöyksilöiden siirrot ja eläin- tai kasviyksilöiden häkki- tai ansarikasvatus).
3. Luonnonsuojelupalvelusta maksettava palkkio määräytyy kaupallisesti, mahdollisesti tarjouskilpailun perusteella. Ostaja ei arvioi sopimuksen täyttämistä johtuvia myyjän työkuukustannuksia, muun talouskäytön ansionmenetyksiä tai sopimusaikana maanomistajalle lankeavia luonnonsuojelullisia velvoitteita. Palkkio voi olla kannustavasti sidoksissa luonnontilan kehittymiseen.
4. Sopimusta ei tehdä sellaisista luonnonarvoista, joiden huomioon ottamista edellyttää maanomistajaa sitova laki tai muu sopimus (esim. metsäsertifikaatti) tai sellaisista alueista, joiden luonnonsuojelulliseen hoitamiseen maanomistaja saa valtiolta ympäristötukea tai vastaavaa muuta rahoitusta.
5. Myyjän on osoitettava hallintaoikeutensa sopimuksen kohteena olevaan alueeseen tai maanomistajan hänelle myöntämä, sopimuksen tekoon oikeuttava valtakirja. Hänen on toimitettava ostajalle tieto neuvottelun kohteena olevaa sopimusaikaa ja aluetta osittainkin koskevista rasitteista ja julkisista tuista, metsäluonnon erityisen tärkeiksi elinympäristöiksi rajatuista alueista ja muista seikoista, joilla saattaa olla vaikutusta sopimukseen.
6. Sopimus ei muuta alueen käyttöluokitusta.
7. Sopimuksenteon yhteydessä ja voimassaoloaikana kertynyt luontotieto voidaan ostajan toimesta liittää luonnonsuojelun tietojärjestelmään tai muuhun rekisteriin. Ostaja saa tiedottaa sopimuksen voimassa olemisesta sellaiselle viranomais- tms. taholle, jonka maankäytön suunnitteluun sopimuksella saattaa olla vaikutusta.
8. Sopimuksen toteutumisesta raportoi myyjä ostajalle. Ostajalla tulee olla mahdollisuus seurata sopimuksen toteutumista ja se voi valtuuttaa kolmannen osapuolen tähän tehtävään.
9. Palkkio maksetaan sovituin määräajoin siten kuin myyjä täyttää sopimuksen velvoitteet tai luonnontila alueella kehittyä. Palkkio on veronalaista tuloa.
10. Sopimus tehdään määräaikaiseksi tai toistaiseksi voimassa olevaksi, jolloin irtisanomismenettelystä sovitaan erikseen.
11. Sopimuksen päätyttyä alueen maankäyttö jatkuu olemassa olevien säädösten mukaan sen tilanteen pohjalta, joka sopimuksen päättyessä vallitsee.

3 Luonnonsuojelun nykykäytännöt

3.1 Luonnonsuojelulaki

Merkittävimmät keinot, joilla luonnonsuojelulain (LsL) perusteella voidaan luonnon monimuotoisuutta suojella ovat

- suojeluohjelman laatiminen (LsL 2. luku)
- luonnonsuojelualueen perustaminen (LsL 3. luku)
- suojellun luontotyyppin rajaaminen ja suojelu (LsL 4. luku)
- erityisesti suojeltavan lajin esiintymän rajaaminen ja suojelu (LsL 47§) sekä
- kieltö hävittää tai heikentää ns. direktiivilajien lisääntymis- ja levähdyspaikkoja (LsL 49§).

Luonnonsuojelun suunnittelijoina ovat ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus; kentällä luonnonsuojelun toimeenpanijoina ovat alueelliset ympäristökeskukset. Luonnonsuojelu on laissa pantu viranomaisen tehtäväksi. Suojeluohjelmien alueet ja esiintymät rajataan monenlaisen kenttäinformaation perusteella. Se voi olla peräisin ympäristöhallinnon erikseen tilaamista tai kaavoituksia varten tehdyistä selvityksistä tai luonnontieteellisistä julkaisuista. Luontotiedon kerääjinä on sekä ammattilaisia että harrastajia. Aloitteita tulee luonnonsuojelun harrastus- ja luonnonsuojelujärjestöiltä.

Luonnonsuojelualueen, suojellun luontotyyppin ja erityisesti suojeltavan lajin suojelemisesta tuleva haitta korvataan. Haitan suuruus määritetään valtion toimesta. Direktiivilajien esiintymät tulee suojella korvauksetta. Suojellut luontotyypit ja erityisesti suojeltavien lajien esiintymät tulee erikseen kartoittaa ja rajata, mutta direktiivilajeilla on lain suoja ilman kartoittamistakin.

Täyden korvauksen periaate on maanomistajan oikeusturvan kannalta hyvä. Suojeltavat elinympäristöt ja erityisesti suojeltavat lajit ovat varsin harvinaisia, eikä niistä muodostuva kokonaisala ole suuri. Kartoittaminen ja rajaaminen on alkuvaiheessa, eikä haittakorvauksista vielä ole kokemuksia.

Luonnonsuojelulain käsitys luonnon dynamiikasta on varsin jäykkä: Arvokkaat luonnonesiintymät löydetään, rajataan, suojellaan, ja sitten ne säilyvät. Suojeltujen luontotyyppien tai erityisen tärkeiden lajien elinympäristöjen hoitamisesta ei luonnonsuojelulaissa ole määräyksiä. Luontotyyppin tai erityisesti suojeltavan lajin suojelu voidaan lakkauttaa, mutta luonnonsuojelun arvojen heikkenemisen tai häviämisen torjuntaan ei osoiteta keinoja.

Nykytilanteessa luonnonsuojelun rahoitus on suurimmalta osalta kohdennettu Natura-ohjelman toimeenpanoon. Rahoituskehyksen tiukkuudesta johtuen ei viranomaissuunnittelun ulkopuolelta tulevia luonnonsuojelualueiden perustamishakemuksia juuri hyväksytä, jos näissä edellytetään korvauksien maksamista.

3.2 Luonnontilan hallinta metsätalouden maalla

3.2.1 Metsänhoidon lait ja sopimukset

Metsätalouden maan käyttöä valvova ja ohjaava alueviranomaisena on metsäkeskus. Suomi on jaettu 13 metsäkeskusalueeseen. Metsäkeskusten tehtäväkenttä on laaja:

- lakien valvontaa ym. viranomaistehtäviä
- metsätalouden ja metsäluonnon monimuotoisuuden edistämistä
- metsäsuunnittelua, kunnostusohjelmien suunnittelua, metsätiesuunnittelua ym.
- metsänparannusurakoinnin työnantajatehtäviä
- palvelujen myyntiä metsänomistajille
- neuvontaa metsäasioissa
- kestävän metsätalouden rahoituslain mukaisten tukien ym. rahoituksen myöntämistä
- metsätiedon keruuta ja ajan tasalla pitämistä, luonto- ja elinympäristötieto mukaan lukien
- sertifiointikriteerien toteutumisen raportointia
- alueellisen metsäohjelman valmistelua
- yhteydenpitoa metsään liittyviin viiteryhmiin
- metsään liittyviä projekteja

Sitä metsäluonnon monimuotoisuutta, joka ei säily normaalin puuntuotannon yhteydessä, pyritään turvaamaan säästämällä tai hoitamalla luonnonsuojelullisesti metsälain 10§ tarkoittamat tärkeät elinympäristöt silloin, kun ne ovat luonnontilaisia tai luonnontilaisen kaltaisia, pienialaisia ja selvästi ympäristöstään erottuvia. Niistä muodostuva pinta-ala on alle puoli prosenttia metsätalouden maasta. Yli puolet tästä alasta on metsänkasvatuksellisesti heikkoa jouto- tai kitumaata (ks. esim. Lounais-Suomen metsäkeskus 2001).

Suomessa vallitsevassa sertifiointijärjestelmässä säästetään lisäksi ns. metsäluonnon muut tärkeät elinympäristöt ja jätetään tietty määrä säästöpuuta uudistusalaille. Sertifioinnin kriteereitä tarkistetaan melko lyhyin väliajoin.

Kestävän metsätalouden rahoituslain perusteella metsänomistajalle voidaan myöntää ympäristötukea erityisen tärkeän kohteen turvaamiseen, jos suojelusta johtuva taloudellinen menetys ei ole vähäinen. Ympäristötukea voidaan myöntää myös minimitasoa laajempaan luonnon huomioonottamiseen. Laissa määritellään lisäksi erillisiä metsäluonnon hoitohankkeita, joiden suunnittelu ja toteuttaminen tapahtuu metsäkeskuksen toimesta tai valvonnassa.

Metsälait ja sertifiointi ovat olleet voimassa vasta vähän aikaa, ja ne vaikuttavat metsäluonnon tilaan hitaasti. Tärkeän elinympäristön tunnistamisessa, rajaamisessa ja lainmukaisessa käsittelyssä on ollut epäselvyyttä. Vielä enemmän oppimista tarvitaan metsäluonnon muiden tärkeiden elinympäristöjen huomioonottamisessa. Metsätalouden ympäristötuen hakemisessa on ollut vaihtelua sekä eri aikoina että eri alueilla. Pääosa ympäristötuesta on toistaiseksi mennyt metsäluonnon tärkeiden elinympäristöjen kartoittamiseen. Monimuotoisuustehtävän vahvasta esillä olost huolimatta metsäkeskuksen työ on edelleen lähinnä puuntuotannon valvontaa, neuvontaa, suunnittelua ja tukien myöntämistä puuntuotannollisiin kohteisiin.

Kestävän metsätalouden ympäristötuen myöntämisestä päättää metsäkeskus, ja tuen suuruus määräytyy tietyn laskentakaavan mukaan. Tukea saa omavastuukynnyksen ylittävän haitan korvaamiseksi, ja tässä mielessä ympäristötuki muistuttaa luonnonsuojelulain korvausmenettelyä. (*”Ympäristötuki koostuu peruskorvauksesta, hakkuuarvokorvauksesta ja*

muusta korvauksesta” – Metsätalouden ympäristötuki –moniste, Tapio 2001). Ympäristötukea voidaan myöntää myös silloin, kun tärkeä elinympäristö halutaan huomioida minimitasoa laajemminkin. Suunnittelemalla ja toimeenpanemalla metsäluonnonhoidon hankkeita voi metsäkeskus rahoittaa aktiivista metsäluonnon monimuotoisuuden suojelua.

Kestävän metsätalouden rahoitus puuntuotannon kestävyteen on määrällisesti paljon suurempaa kuin monimuotoisuuden ylläpitämiseen ja metsäluonnonhoitoon. Maanomistajalla on huomattava omavastuu puuntuotannollisissa investoinneissa. Metsänomistajat vastaavat pääosin myös metsäluonnon erityisen tärkeiden elinympäristöjen säilyttämisen kustannuksista, sillä vain pieni osa niistä tulee ympäristötukimenettelyn piiriin.

Puuntuotannon kestävyden rahoittaminen on yhteiskunnan tukea elinkeinolle. Sen voi kyseenalaistaa, mutta pitkäjännitteisen yhteiskunnallisen ohjauksen ja tuen ansioksi tulee kyllä laskea metsävarojemme viime vuosikymmenien kasvu. Valtion tuki hitaasti tuottoa antaviin puuntuotannollisiin investointeihin tekee niistä myös yksityistaloudellisesti houkuttelevia.

Näin ei ole kestävä metsätalouden ympäristötuen laita. Ympäristötuella ei ole sellaista kannustusvaikutusta, että maanomistajan omaisuuden taloudellinen arvo tai odotusarvo sen kautta suurensi.

3.2.2 Metsänhoitoyhdistykset

Viranomaisorganisaation lisäksi metsätalouden maalla toimivat metsänhoitoyhdistykset erilaisissa puuntuotannon tehtävissä. Metsänhoitoyhdistyksen jäseniä ovat metsänomistajat. Toiminta rahoitetaan metsänhoitomaksuin ja palvelujen myynnillä.

Kehittämishanke haastatteli metsänhoitoyhdistysten toiminnanjohtajia kesällä 2001 sen selvittämiseksi, miten nykyiset metsiensuojelun käytännöt näkyvät metsäammattilaisen arkipäivässä. Haastattelussa paneuduttiin uusien lakien aikana esille tulleisiin metsänkäytön tilanteisiin. Aineistoa ja kokemuksia metsäluonnonhoidon tilanteista on toistaiseksi kertynyt melko vähän. Metsäsuunnittelu etenee alueittain, eikä eräiden metsänhoitoyhdistysten alueella uusia metsäsuunnitelmia haastatteluhetkellä ollut vielä lainkaan. Metsäluonnon tärkeitä elinympäristöjä on selvitetty metsäkeskuksen erilliskartoituksena. Sertifioitumisen myötä tulleita käytäntöjä ei pyritty hahmottamaan, koska Satakunnan alueelle myönnettiin PEFC-sertifikaatti vasta vuoden 1999 lopulla.

Kysely oli luonteeltaan keskustelevalta. Vastauksia ei haettu arkistoista, vaan ne tulivat ”lonkalta”. Luontotermien käyttö oli väljää. Vaikka luontoasiat ovat näkyvästi esillä metsätaloutta koskevassa keskustelussa, on metsäammattilaisen arkityö vahvasti painottunut puuntuotannollisiin asioihin. Tämä näkyy myös kestävä metsätalouden rahoituksen painotuksissa.

Metsäluonnon monimuotoisuutta korostavia säädöksiä pidettiin tarpeellisina. Eniten hajosivat vastaukset korvausten oikeudenmukaisuutta, yhteistyön sujumista ja suojelun ja puuntuotannon suhdetta koskevissa kysymyksissä. Vaikka säännöksiä pidettiin kohtalaisen helposti noudatettavina ja valvottavina, tuli kuitenkin toisaalla keskusteluissa esille, että kohteen rajaamiseen liittyviä tulkintavaikeuksiakin löytyy. Lähde tulkittiin usein vain vedenottopaikaksi, eikä sitä määritetty esim. kasvillisuustuntemerkkien perusteella. Tervaleppäkorpia ilmoitettiin myös löytyvän, mutta ei ole varmaa, ovatko ne luonnonsuojeluasetuksen kriteerien mukaisia. Korpityyppien ja lehtolaikkujen bteamisen ja arvioimisen vaikeus mainittiin. Tulkinnat vaihtelivat myös siitä, mikä on luonnontilaisuutta lähestyvä vanha metsä. Liito-oravaa pidettiin paikoin melko yleisenä.

Metsänhoitoyhdistysten toimihenkilöinä on pitkään tehtävässään olleita, vanhan koulun käyneitä ja vasta tulleita, uusiin oppeihin koulutettuja. Luonnonhoidon koulutus on omaksuttu kentällä varsin hyvin. Sellaiset luontotyypit, joiden määrittäminen perustuu puuntuotannollisiin tunnusmerkkeihin (esim. vähätuottoisuus), ovat helpoimpia tunnistaa.

Valtakunnallisista suojeluohjelmista ollaan hyvin selvillä, mutta maakuntakaavoituksen ja kuntien suunnittelun tietoja ei juuri ollut käytetty hyväksi. Metsätalouden maalle näyttää jäävän paljon aikanaan ojitettuja soita, jotka nyt jätetään kunnostamatta. Metsäojitusalueiden luonnonhoidollisista ennallistamisista ei ollut tietoa.

Arvokkaista luontokohteista säilyivät parhaiten metsälain mukaiset erityisen tärkeät elinympäristöt. Erityisesti mainittiin lähteet, purot ja norot ja kalliot. Myös luonnontilaisten soiden ja liito-oravan ja ilmoitettujen petolintujen pesäpuiden hyvä säilyminen mainittiin. Huonosti säilyviksi mainittiin useassa vastauksessa vanhat metsät. Luontokohteen huomioiminen toteutuu pääsääntöisesti esityksen mukaan. Tämä ei ole yllätys, koska luonnon ominaispiirteiden säilyttämisen tai korostamisen määrää jo laki. Hyvästä toteutumisesta voi päätellä myös sen, että metsänomistajia ei ole yritetty taivutella lain määräykset vahvasti ylittävään luonnonsuojeluun.

Metsäluonnon huomioon ottamiseen liittyvät neuvottelut käydään puuntuotannon organisaatioiden sisällä metsänomistajan, urakoitsijan, puunostajan ja viranomaisen kesken. Luontokohteiden huomioimisesta tulevaa lisätyötä arvioitiin useimmiten niin, että se sisältyy toimenkuvaan, eikä lisätyön määrä tule erityisesti arvioiduksi. Erimielisyyksiä rajaamisesta ei juuri tule. Tämä on yllättävää, sillä puuntuotannon asiantuntijoillakin on testitilanteissa ollut erilaisia käsityksiä kohteiden rajaamisesta ja huomioimisesta.

Toiminnanjohtajilta kysyttiin myös, mitä kautta tieto arvokkaista luontokohteista heille tulee. Varsin usein luontokohde löytyy oman työn yhteydessä; useimmiten kuitenkin metsäkeskukselta. Tieto voi olla ajan mittaan kertynyttä yleistä tietoa niin, ettei alkuperää enää tiedetä. Metsäkeskuksen tärkeiden elinympäristöjen kartoitus tuottaa suuren osan metsäluontoa koskevasta kohdetiedosta. Kartoituksen yhteydessä ei kuitenkaan kirjattu sertifioidussa metsänhoidossa suojeltavia metsäluonnon muita arvokkaita elinympäristöjä. Ympäristökeskuksen kartoitusvastuulla olevista luonnonsuojelulain kohteista ei haastatteluajana vielä ollut aineistoa.

Metsätalouden organisaatioilla on itsenäinen ja erillinen tietohuoltonsa, jo tietosuojamääräystenkin takia. Luonnonharrastajien ja luontojärjestöjen puolelta tulevia metsäluonnonhoitoa koskevia aloitteita on varsin vähän, ja heidän mahdollisuutensa yhteistyöhön on hyvin rajallinen. Satakunnan luonnonharrastus lienee keskimääräistä suomalaista tasoa, mutta vain kolme metsänhoitoyhdistystä oli saanut tietoja petolintujen pesinnöistä ja vain osalta aluettaan. Lintuharrastajilta on saatu tietoja, että hakkuissa on säästetty pesäpuu, mutta pesäympäristö kuitenkin käsitelty niin, että reviiri on autioitunut. Lintuharrastajat ovat myös erilaisia siinä, ilmoittavatko he löytämänsä linnunpesät vai pitävätkö tietonsa omanaan.

3.2.3 Metsänomistajat

Metsänomistajille tehtiin heidän asenteitaan ja valintojaan luotaava kysely. Haastateltavat olivat neljästä ryhmästä:

- Metsänhoitoyhdistysten kokouksiin osallistuneet
- Eräät metsänomistajat, joiden aluetta oli esitetty suojelualueeksi maakuntakaavaa varten Satakuntaliiton teettämässä luonnonsuojeluselityksessä 1990-luvulla
- Metsänomistajat, joiden tilalle Satakunnan Luonnonsuojelupiiri on tehnyt luontokartoituksen
- Satunnaistapaamisten pohjalta haastatellut muut metsänomistajat

Osa metsänomistajista haastateltiin puhelimesta, osalle jaettiin kysymyslomakkeita. Kysely osoitettiin kaikkiaan 225 henkilölle. Aineisto koostuu 55 metsänomistajan vastauksista, joten vastausprosentti on n. 24.

Vastaajat eivät edusta satunnaisotosta satakuntalaisesta yksityismetsänomistajakunnasta haastateltavien poimintatavasta johtuen. Aineistoon tuli keskimääräistä enemmän miehiä, työikäisiä ja metsänsä lähellä asuvia (vrt. Lounais-Suomen metsäkeskus 2001). Vastaajien metsät ovat olleet yhteiskunnallisten suojeluintressien kohteena keskimääräistä enemmän. Metsänhoitoyhdistyksiin tilaisuuksiin osallistuvat edustavat metsänomistajakunnan aktiivisinta osaa. Osa haastatelluista oli metsänomistajia, joiden tilalle Satakunnan luonnonsuojelupiiri on tehnyt luontokartoituksen (ks. s. 24), ja sen vuoksi aineistossa oli keskimääräistä enemmän metsänomistajia, joita metsäluonnon asiat kiinnostavat.

Suuri osa metsänomistajista suojelee metsäluontoaan omaehtoisesti. Prosenttiluku on korkea, vaikka aineistoista poistettaisiin luontokartoituksen tilanneet metsänomistajat. Haastattelussa ei kysytty suojellun kohteen ominaisuuksia, päätöksen syntytapaa ja –hetkeä eikä vaihtoehtoisen talouskäytön arvoa.

Metsän omistamiseen liittyvät syyt voidaan luokitella seuraaviin kimppeihin:

- Taloudelliset syyt:
 - Saan metsästä tuloja säännöllisesti
 - Saan metsästä tuloja, kun tulee äkillinen, suurehko rahantarve
 - Voin myydä metsän, kun markkinatilanne on hyvä tai tilanteeni vaatii
 - Saan metsästä raaka-ainetta muuhun yritystoimintaan
- Mielihyväsyyt:
 - Työskentely ja liikkuminen metsässä rentouttaa, rauhoittaa ja tuo terveyttä
 - Metsän hoitaminen on kiinnostavaa, haasteellista ja henkisesti palkitsevaa
 - Metsästä saan puun, riistaa, marjoja ym. omaan talouteen
- Sosiaaliset syyt:
 - Metsääni käyttävät muutkin, retkeilijät, marjastajat, ulkoilijat ym.
- Pyhät syyt:
 - Metsä on perintö, joka siirtyy jälkeläisilleni
 - Pidän tärkeänä osaani Suomen vaurauden luojana ja säilyttäjänä
- Ekologiasyyt
 - Metsässäni on monenlaista linnustoa, kasvillisuutta ja alkuperäistä luontoa

Metsänhoidon taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen kestävyys tavoitteiden toteutumiseksi ei yksityinen metsänomistus näyttäisi muodostavan estettä. Metsänomistajuus hahmottuu vastauksissa molemminpuoliseksi: metsä kuuluu omistajalleen ja omistaja metsälleen.

Odotettavissa oli, että tulonsaantimahdollisuus on tärkeä tai erittäin tärkeä metsän omistamisen syy. Metsäkiinteistön myyntiä ei erityisemmin harkita. Voi olla, että haastateltavien poimintatapa syrji metsäkiinteistöjä sijoitusmielessä omistavia. Metsän perinteiseen jokamieskäyttöön suhtaudutaan varsin myönteisesti.

Suojeluohjelman toimeenpanossa katsotaan oikeuden toteutuvan, jos maanomistaja saa käyvän hinnan suojelualueeksi ostettavasta tai lunastettavasta maastaan tai vastaavanarvoisen vaihtomaan. Menettely on reiluin niille, joiden metsän omistamisen syy on ensisijaisesti taloudellinen, mutta voi loukata pahasti niitä, jotka sukupolvien ketjun osana ovat halunneet vaalia metsäänsä kokonaisuutena, myös metsäluonnon huomioiden.

Vastaajia pyydettiin luonnehtimaan metsänsä hienointa ja suojellisesti merkittävintä kohdetta. Suojellisuuden merkittävyyden korostaminen ohjasi valitsemaan luonnontilaisia kohteita, mutta myös taloudellisessa käytössä olevia valittiin. Vastausten jakautuminen eri luontotyyppiin on taulukoitu alla. Samasta vastauksesta on voitu kirjata useampikin luontotyyppi (esim. järvenrantakallio).

Metsä	21	tapausta
erit. metsäsaareke pellolla	2	tapausta
korostettu lehtomaisuutta	3	tapausta
korostettu vanhuutta	8	tapausta
Kallio	11	tapausta
Puro tai lähde	8	tapausta
Järvi, lampi tai ranta	7	tapausta
Suo	10	tapausta

Luontotyyppijakauma kuvaa paitsi mieltymyksiä, myös sitä, minkä laatuista luontotyyppiä tiloilla on. Jos kohteet taulukoidaan luonnontilaisuuden ja puuntuotannollisen tuottavuuden mukaan, saadaan seuraavanlainen aineisto:

	tuottamaton	vähätuottoinen	tuottava
Luonnontilaisuutta korostettu	16	5	7
Vähän hoidettu .. pitkään rauhassa ollut	1	2	6
Hoitoa ja korostettu	0	0	4

Metsänomistajakunta pitää luonnonsuojelua yleisesti varsin tärkeänä asiana. Mielipiteet luonnontilaisten metsien suojelemisen tärkeydestä hajoavat melkoisesti. Ns. petoviha näyttää jakautuneen siten, että petolintujen suojelu hyväksytään, mutta suurten petonisäkkäiden suojelua ei. Perinteen ja vesiluonnon suojelua pidetään tärkeänä.

Jos olettaa, että myönteisestä suhtautumisesta luonnon suojelemiseen seuraa myönteinen suhtautuminen luontokartoituksiin, niin ainakaan haastatteluaineisto ei sitä tue. Epäluuloa voidaan selittää sillä, että luonnonsuojelumyönteisyys voi olla yleistä laatua, eikä siihen liity ajatusta, että suojelu koskisi juuri omaa aluetta (mikä luontokartoituksen tapauksessa on mahdollista). Toinen selitys on, että luontokartoitus on maankäytön suunnittelua ohi maanomistajan ja loukkaa hänen omaisuudenhoitajuuttaan. Eniten valituista vaihtoehdoista ei kuitenkaan voi päätellä, onko suhtautuminen kartoituksiin myönteinen vaiko kielteinen. Metsänomistaja voi haluta osallistua alueensa käytönsuunnitteluun myös suojellisesti positiivisessa mielessä. ”Olisi hyvä, jos kartoitus tehtäisiin maanomistajan kanssa. Hän voisi itsekkin oppia jotain uutta metsästään”.

Vaikka vain osa kysyjistä oli ollut tekemisissä maankäytön viranomaisten kanssa, tuotiin mielipiteet julki kiitettävästi. Osassa vastauksia oli tosin mainintana ”Ei ole kokemuksia”.

Suojelukorvauksia ja asioidenhoidon riipeyttä koskevista vastauksista muodostuva aineisto on niin pieni, ettei siitä saa luotettavaa informaatiota. (ks. myös Vehkala & Vainio 2000).

Vastaajat pitivät luonnonsuojelun menetelmistä omaehtoista suojelua ja vuokraamis- tai sopimismenettelyä parempana kuin esim. metsäsertifiointia. Ne menettelyt, joilla nykyään pyritään turvaamaan esim. liito-oravien elinympäristöt ja metsälain tärkeät elinympäristöt, arvioitiin melko huonoiksi. Siihen nähden, kuinka voimakkaasti suojeluohjelmia on vastustettu, ei tämäntapaista suojelumenettelyä sentään kokonaan tyrmätä.

Luonnonarvokauppaan suhtaudutaan myönteisellä mielenkiinnolla. Varsin paljon on suojeluvalmiutta ilman palkkioitakin, esim. uhanalaisten lintujen ja kasvien kohdalla.

3.3 Maatalouden ympäristötuen erityistuki

Maatalouden ympäristötuki on osa EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa, jonka rahoitusperusteita tarkistetaan ohjelmakausittain. Ohjelmakaudella 2000-2006 luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen tähdätään ensisijaisesti luonnon monimuotoisuuden edistämistuella ja perinnebiotooppien hoitotuella.

Ympäristötukisopimuksen voivat tehdä vain ns. tukikelpoiset viljelijät tai puutarhatalouden harjoittajat. Tukea myönnetään pinta-alaperusteisesti. Monimuotoisuuden hoidon kannalta tärkeimmät tuettavat kohteet ovat peltomaan ja metsätalouden maan väliin jääviä perinneympäristöjä ja reunavyöhykkeitä. Monimuotoisuuden ja perinnebiotoopin hoidon erityistuki määräytyy alueiden hoidosta aiheutuneiden kustannusten perusteella, ja se voi olla suurimmillaan 420,47 euroa (2500 mk) hehtaaria ja vuotta kohti. Tuen saaminen edellyttää suunnitelmaa ja hoitopäiväkirjan pitoa.

Tukikelpoisuusmääritelmän takia vain osa arvokkaista perinneympäristöistä on sellaisia, että niiden hoitamiseen voi saada erityistukea. Näistäkin vain osalle erityistukisopimus tehdään (22%:lla arvokkaista perinneympäristöistä on erityistukisopimus; Perinnemaisemien hoitotyöryhmä 2000). Luonnonsuojelulain 29§ katajaketoja on määritelty lähinnä vain silloin, jos alueen hoitamisesta on voitu tehdä ympäristötuki- tms. sopimus.

Maanomistajalla voi olla vahva motivaatio lähimaisemansa suojeluun. Taloudelliselta kannalta erityistukisopimus on maanomistajalle sitä edullisempi, mitä enemmän siihen voi rajata pinta-alaa ja sisällyttää omaa työtä.

Ehdotettu perinnebiotooppien hoidon urakointi (Perinnemaisemien hoitotyöryhmä 2000) on jäänyt yleistymättä ehkä sen vuoksi, että ympäristötukijärjestelmä ei sisällä mekanismia, jossa sopimuksen tekeminen olisi kannattava sekä maanomistajalle että urakoitsijalle. Umpeutumisen alkuun päässeen perinneympäristön raivaustyön hinta on ympäristötuen maksimiin verrattuna varsin suuri. Perinneympäristöt synnyttänyt maankäyttöperinne voi tilalla olla katkennut, ja kynnys hoidon uudelleen aloittamiseen on liian korkea.

3.4 Ongelmakohtat

3.4.1 Luonnonsuojelun yksityistaloudellinen haitallisuus

Kokeeko maanomistaja luonnonsuojelun edulliseksi vai haitalliseksi, on helppo määrittää: Edellisessä tapauksessa hän haluaa suojella monimuotoisuutta lisää, jälkimmäisessä ei. Sama koskee valtiota: ”Luontoa on jo suojeltu riittävästi” tarkoittaa useimmiten sitä, että enempään ei haluta panna rahaa; harvemmin, että suojelulliset tavoitteet olisi saavutettu.

Myös säädökset on tehty sille pohjalle, että suojelu on maanomistajalle haitallista. Suojelukehote on eettinen, ei taloudellinen. Kun tuottavan toiminnan mahdollisuus raukeaa sen takia, että luonnonsuojelulain suojellun luontotyypin tai erityisesti suojeltavan lajin elinympäristön haitallinen muuttaminen kielletään, ovat sekä viranomaisen että maanomistaja yksimielisiä haitan syntymisestä. Terve järki patistaa välttämään haittoja. Metsänomistajan ja hänelle palveluja myyvän tahon kannattaa edistää sellaista tulkintaa, että metsälakikohteena suojeltavaksi esitetty alue ei ole luonnontilaisen kaltainen, pienialainen tai selvästi erottuva. Tällöin suojeluelvoitetta eikä haittoja tule.

Kun sitten todetaan, että luontokohdetta ei tarvitse suojella, on taloudellista muuttaa sitä niin, ettei kukaan sitä tärkeäksi luontokohteeksi edes epäile. Yhtä rationaalista on toimia niin, että alue, joka ei ole luonnonsuojelullisesti tärkeä, ei tällaiseksi tulekaan. Tarkoituksellista luonnontilan heikentämistä esiintyy harvoin. Yleisempää on että puuntuotannollisesti perusteltava metsänuudistus, maankuivatus tms. muuttaa luonnonoloja monimuotoisuuden kannalta huonommaksi.

Metsäkeskukset soveltavat metsälain luontopykälää alueellisesti: *”Lapin metsätalouden alueellisessa tavoiteohjelmassa määritetään kitu- ja joutomaan kohteet ja Lapin pohjoisosan purot, norot, lammet, rehevät korvet ja kangasmetsäsaarekkeet vain poikkeuksellisesti metsälain tärkeiksi elinympäristöksi.”* (Tenhola & Yrjönen 1999). Luonnonsuojelulliseen suuntaan joustaminen on paljon vaikeampaa. Syy ei ole yksin säädöksiä soveltavan viranomaisen: Jos ympäristötuet määritellään edullisemmaksi ja niihin budjetoidaan rahaa, on helpompi edistää monimuotoisuuden säilymistä ja lisääntymistä.

Metsäkeskusten keräämä kuvio- ja luontopaikkatieto ei ole ympäristöhallinnon käytettävissä. Lain määräyksen taustalla kummittelee luonnonsuojelun haitallisuus: Metsäkeskus ei halua luovuttaa ulkopuolisille tietoa, joka voi olla metsänomistajalle haitallista.

3.4.2 Kansantalouden resurssien jakaminen: Puuta vai luonnonarvoja?

Ei ole biologisia perusteita sille, että metsäluonnon tärkeän elinympäristön tulee olla taloudellisesti vähäarvoinen tai pienialainen. Lakikohteeksi ei ole määritetty esim. taloudellisen uudistusiän ohittanutta, runsaasti lahoppua sisältävää kangasmetsää. Metsäluonnon suojeluratkaisu on kompromissi, jossa metsänomistajien omavastuu, teollisuuden puuhuolto ja valtion maksuhalukkuus ovat reunaehtoina suojelubiologisia kriteereitä vaikuttavammat. Luonnon kannalta monimuotoisuuspykälä ja ympäristötukea paljon tärkeämpää on metsänomistajien omaehtoinen suojelu, suurinta taloudellista tehoa tavoittelematon metsänkäyttö ja se, että osa metsätalouden maasta on kitu- tai joutomaata.

Metsälaki ei rankaise metsän hoitamattomuutta, kunhan hakkuun jälkeisestä metsän uudistamisesta huolehditaan. Puuntuotannollinen toimenpide voi paikallisesti heikentää luonnonarvoja, mutta luonnonsuojelullinen toimenpide ei talousmetsässä saa heikentää

puuston kasvuedellytyksiä. Jos matkailuyritys lisää elämyspolun ympäristömetsään luonnontilaisen metsän elementtejä, joutuu metsäkeskus lain mukaan arvioimaan, tuliko metsä näin vajaatuottoiseksi (sillä, että vajaatuottoinen metsä tuottaa omistajalleen enemmän rahaa, ei ole merkitystä). Perinneluonnon hoitaminen voi olla tukikelpoiselle viljelijälle metsätaloudenkin maalla kannattavaa, mutta sen edellyttämä kasvavan metsän raivaaminen lain vastaista.

Metsätalouden maata on kaikki se Suomen maankamara, joka ei ole maatalousmaata, tonttimaata, tienpohjaa, voimalinjaa tai muuhun käyttöön kaavoitettua suojelu- tms. aluetta. Rajaamisella on saatu puuntuotannon piiriin ennen maatalouskäytössä olleita metsälaitumia ja hakamaita. Tunturit, avokalliot ja avosuot kirjattiin metsätalouden maaksi kun ei muutakaan ottajaa ollut. Alueiden hallinto järjestyi näin myös yksinkertaisimmin. Puuntuotannollinen kestävyys on tullut suomalaisen metsälainsäädäntöön jo varhain, kun on haluttu estää metsänhävitys ja turvata teollisuuden raaka-aineen saanti.

Metsätalouden maa luokitellaan metsämaaksi, kitumaaksi ja joutomaaksi. Vähättelevät ilmaisut merkitsevät, että kaksi jälkimmäistä maaluokkaa ovat puuntuotannollisesti vähämerkityksisiä tai merkityksettömiä. Niidenkin taloudellista käyttöä tarkastellaan ensinnä puuntuotannollisesti ja maan ottaminen muunlaiseen käyttöön edellyttää metsänkayttöilmoitusta. Se luonnonsuojelullinen potentiaali, mikä puuntuotannollisessa kitu- ja joutomaassa on, jää siten täysipainoisesti käyttämättä ja lisää paineita puuta tuottavan metsämaan suojelulle.

3.4.3 Monitavoitteisuuden ongelmat

Metsänhoidon ja yhtä lailla kaiken luonnonhallinnan tavoitteena on olla taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä. Ekologinen kestävyys on jossain määrin ristiriidassa taloudellisen kestävyuden kanssa. Sosiaalinen kestävyys tukee ekologista kestävyyttä silloin, kun se tarkoittaa virkistysalueita ja jokamiehen oikeuksien vaalimista.

Sosiaaliseen kestävyysvaalimisessa on jokamiesnautintaa enemmän korostunut metsänhoidon, luonnonhoidon ja alkutuotannon työllistävä vaikutus ja edellytyksien luominen luonto- ym. yrittäjyydelle. Metsän sosiaalinen merkitys voidaan jakaa talouteen kuulumaan (perinteinen jokamieskäyttö, virkistäytyminen, luonnonsuojelu) ja talouteen kuuluvaan osaan (työtillaisuudet alkutuotannossa, luontomatkailla, luonnonvara- ja luonnonsuojeluhallinnossa ja tutkimuksessa).

Mitä ongelmaa silloin ratkaistaan, kun ratkaistaan luonnonsuojelun ongelmaa? Luonnonsuojelun perustelu sen kanssa ainakin aluksi ristiriidattomalla taloustoiminnalla voi johtaa vähitellen luonnonsuojelun muuttumiseen välineeksi ja edelleen sivuseikaksi. Sosiaalisen kestävyysvaalimisen voimakas korostuminen voi itse asiassa merkitä alhaista luonnonsuojelullista tehokkuutta. Sanottu ei tarkoita, etteivätkö työllisyysnäkökohdat saisi olla tärkeällä sijalla luonnonsuojelun päätöksissä. Silloin, kun toimenpiteiden päätarkoituksena on luonnonsuojelu, on kuitenkin reilua tutkia etujen jakaantuminen sille ja muille tavoitteille. Luonnon edunvalvonta tapahtuu aina ihmisten välityksellä.

Monitavoitteisuus vaikeuttaa metsäkeskuksen työtä: Sen tulee vaalia metsäluonnon monimuotoisuutta ja edistää samanaikaisesti puuntuotantoa. Pääosa toiminnasta tapahtuu yksityismetsissä, joiden omistajille metsäkeskus myy palveluitaan. Metsäluonnonhoidon edistämisen mahdollisuus kutistuu varsin pieneksi.

3.4.4 Luonnonsuojelullisten vaihtoehtojen vähyys

Katajaketo, lehdesniitty tai kangaskiurun hakkuuaukkoesiintymä eivät säily pelkän kiellon voimalla. Jos vain hoidotta säilyvät lakikohteet rajataan, jää lain tarkoitus pahasti toteutumatta.

Luonnon suojeleminen alueita rauhoittamalla ei turvaa sitä luontoa, jonka monimuotoisuus on vuosisatoja vanhan ihmistoiminnan ansiota. Sitä on yhtäläillä maatalousympäristössä, metsätalouden maalla, vesiluonnossa, kylissä ja kaupungeissa. Tätä monimuotoisuutta hoidetaan lähinnä vain nykyisissä maatalousympäristöissä erityisympäristötuen keinoin.

Neuvonta, valvonta ja tuet tähtäävät parhaaseen kestävään puuntuotantoon. Suojeltavat alueet jätetään luonnontilaan heti tai lyhyen ennallistamisen jälkeen, ja puuntuotanto loppuu niillä. Sellaista puuntuotannon ja luonnonsuojelun yhteiseloä, jossa vähäisellä puuntuotannon edellytysten heikentämisellä tavoiteltaisiin huomattavaa luonnontilan parantumista, ei metsänhoidon neuvonnassa juuri esitetä, vaikka metsänomistajista hyvin moni haluaisi käyttää metsäänsä taloudellisesti ja samalla luontoa vaalien.

3.4.5 Torjutaanko sukupuuttoja vaiko harvinaistumista?

Ensimmäisissä uhanalaisraporteissa suurin huoli oli lajeista, jotka olivat harvinaisia tai harvinaistuneet lähelle häviämistä. Viimeisimmässä on kiinnitetty huomiota myös sellaiseen lajistoon, joka on yhä yleistä, mutta harvinaistuu nopeasti (esim. varpunen, naurulokki, ketoneilikka). Olemassa olevat suojelukeinot on kuitenkin muotoiltu viimeisten esiintymien suojelemiseksi, eikä yleisen, ekosysteemissä merkittävänkään lajin taantumiseen pystytä ajoissa reagoimaan. Monimuotoisuuden suojeleminen on viimeisten esiintymien säilyttämistä.

3.4.6 Kumppanuusvaje

Metsänomistajakyselyssä tärkeäksi metsän omistamisen syyksi todettiin muiden muassa metsän luontoarvot ja metsänhoidon haasteellisuus ja mielenkiintoisuus. Metsää arvostettiin myös kansallisuusomaisuutena ja sukupolvelta toiselle siirtyvänä perintönä. Myymisen mahdollisuutta arvostettiin varsin vähän. Omistajuudesta hahmottuu monitavoitteinen kokonaisuus, johon taloudellisten arvojen ohella kuuluu myös sosiaalisia, ekologisia ja pyhiä arvoja. ”Maa on lainassa lapsiltamme” on elävää käytäntöä.

Monitavoitteisuudesta seuraa, että yksityismetsissä on varsin paljon luonnonsuojelullisia mahdollisuuksia. Vaikkei omaehtoista suojeleä korvata eikä tilastoida, haluaa suuri osa metsänomistajista olla myös metsänsä ensimmäinen luonnonhoitaja.

Kumppanuusvaje tarkoittaa, että maanomistajan myönteistä suhtautumista luonnonsuojeluun ei käytetä luonnonsuojelun toimeenpanossa hyväksi. Jos suojelualueeksi ostettava metsä on tarkoitus rauhoittaa pysyvästi, voidaan luonnon kannalta ajatella riittävän, kun alue ostetaan tai lunastetaan ja rauhoitetaan. Prosessi voi kuitenkin sivuvaikutuksinaan voimistaa luonnonsuojelulle vastaisia asenteita, jotka vaikuttavat suojellun alueen ulkopuolella; sekä tilassa että ajassa.

Kumppanuusvajeen sijasta voidaan myös puhua luonnonsuojelullisesta syrjäyttämisestä: Jos alueella on lain tarkoittama suojelukohde, merkitsee sen suojeleminen maanomistajan luonnonhoitajuuden ohittamista: Mepä jatkammekin nyt tästä. Viranomaiskeskeisyyden ja suojelualueiden valtiolle hankkimisen taustalla kummittelee sama asia. Alueita suojellaan niiden omistajilta.

4 Luonnonsuojelun uudet rakenteet

4.1 Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta ja metsiensuojelun aikalisä

Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta joutui ratkaisemaan Etelä-Suomen metsäluonnon suojelun ongelmaa ennalta asetetun kokonaisrahoitusohjelman puitteissa. Pääosa lähivuosien luonnonsuojelun rahoituksesta kuluu Natura-ohjelman toteuttamiseen. Uuden metsiensuojeluohjelman käynnistäminen ei annetussa kehyksessä onnistunut.

Toimikunnan suuri enemmistö asettui sille kannalle, että prosenttien ja hehtaarien sijasta tehokkaampaan monimuotoisuuden säilyttämiseen päästään kehittämällä vapaaehtoisia ja kannustavia keinoja metsiensuojelussa. Toimikunta esittikin eräiden uusien suojelukeinojen kokeilemista. Etelä-Suomen metsiin keskittyvän suojeluohjelman tarve ja laajuus ratkaistaan kokeilujen tuloksien perusteella. Uusi metsiensuojelun arviointi tehdään vuonna 2007, jolloin uusista ja vanhoista suojelukeinoista paketoidaan suojelutehokas kokonaisuus.

4.2 Uudet suojelukeinot

Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta esitti 17 toimenpidettä edistämään Etelä-Suomen metsien luonnon monimuotoisuutta, ja luonnonarvokauppa on niistä yksi (Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta 2002. Jäljempänä esitettävät toimenpiteiden numeroinnit viittavat tähän julkaisuun). Osa toimenpiteistä koskee jo olemassa olevan menettelyn tehostamista tai uudenlaista käyttöä. Osa toimenpiteistä vaikuttaa metsiensuojeluun epäsuorasti tiedon, rahoituksen tms. kautta. Luonnonsuojelubiologisen kriteeristön laatiminen (Metso-toimenpide 3.3.) tukee metsiensuojelun uusien keinojen kokeilua määrittelemällä niille yhteiset luonnonsuojelubiologiset perusteet.

Luonnonarvokauppa (Metso-toimenpide 3.4.) kuvataan tässä raportissa kappaleessa 4.3. Kehittämishankkeen esitys luonnonarvokaupan säännöiksi on koottu sivulle 5.

Tarjouskilpailu (Metso-toimenpide 3.5.) on yhdensuuntainen luonnonarvokaupan kanssa siinä, että sopimus syntyy siinäkin vain maanomistajan ja valtion sitä tahtoessa. Tarjouskilpailuun on sisällytetty mahdollisuus, että sopimus tehdään määräajaksi eikä aluetta osteta valtiolle. Jos pysyvän tai määräaikaisen suojelualueen perustamiseen liittyy ennallistamista tai hoitoa, voi metsiensuojelutarjoukseenkin liittyä sopimus, jossa maanomistaja saa tuloja luonnon hoitamisesta. Alueet toteutetaan luonnonsuojelulain perusteella. Tämä on erona luonnonarvokauppaan, jonka tavoitteena on saada luonnonsuojelu yhdeksi taloudellisen maankäytön muodoksi.

Luonnonhoitoalueen (Metso-toimenpide 3.6.) perustaminen tapahtuu maanomistajan hakemuksesta. Menettelyssä on luonnonsuojelulain henkeä siinä, että taloudelliset menetykset korvataan. Myös luonnonarvojen säilyttämiseksi tarvittavat hoito- ym. työkustannukset korvataan kestävän metsätalouden ympäristötuen tapaan. Jos luonnonhoitoalue rajataan metsälain 10§ kohteen laajennukseksi, eroaa menettely kestävän metsätalouden ympäristötuesta vain siinä, että viranomaisosapuolena on ympäristökeskus, ja luonnonhoitoalueen perustaminen tapahtuu luonnonsuojelulain perusteella. Taloudellista merkitystä on sillä, että toimenpide-ehdotuksessa ei metsänomistajalle esitetä omavastuuta. Luonnonarvokauppaan nähden eroina on mm. se, että maanomistajalle maksetaan korvaus eikä palkkiota luonnonsuojelullisesta palvelusta. Viranomaisaktiivisuus luonnonhoito suunnitelman tekemisessä ja käytönrajoitusten ja niistä johtuvien menetysten arvioinnissa on myös luonnonarvokauppa suurempi. Yhtäläisyyttä löytyy siitä, että luonnonhoitoalueen perustaminen on maanomistajalle vapaaehtoista ja että sopimuksen voi tehdä määräajaksi.

Vaikka luonnonhoitoalueen perustaminen on metsäluonnon suojeluun tarkoitettu keino, soveltuu se erinomaisesti myös esim. katajaketojen hoidon tukemiseen muuallakin kuin metsätalouden maalla.

Metsäluonnon monimuotoisuuden yhteistoimintaverkosto – kokeiluhanke (Metso-toimenpide 3.8.) on erinomainen keino lisätä luonnonsuojelullista kumppanuutta ja tehdä monimuotoisuuden suojelusta yksi maaseudun kehittämisen suunta. Yhteistoimintaverkostot soveltuvat kaikilta osiltaan EU:n maaseudun kehittämisen rahoituskohteiksi. Maaseutunäkökulman lisäksi tähdätään sellaiseen oma-aloitteiseen luonnonhoitajuuteen, jonka ansiosta metsänomistajayhteisö, metsänhoitoyhdistys, riistanhoitoyhdistys ja muut metsälliset toimijat voivat kehittää toimintatapojaan siten, että taloudellisesti mielekkään luonnonvarojen käytön rinnalle tulee monimuotoisuutta ja maaseutumaisemaa vaaliva luonnonhallinta. Maaseudun julkishyödykkeiden tuottamisesta yhteistoimintana on jo kokemuksia (Kröger 2002).

Toimintaohjelmasta ei selviä, rahoittaako valtio (tai EU) vain verkoston toimintaa, vai osoitetaanko rahoitusta luonnonhoitoon tai erilaisiin suojelualueisiin. Kokeiluhankkeen mainitaan muistuttavan tarjouskilpailua. Tällöin se muistuttaisi myös luonnonarvokaupan mallia, siinäkin suhteessa, että maaseudun kehittämisenäkökulma on vahvasti esillä.

Tarkastellessaan yhtenä metsäluonnon monimuotoisuuden toimenpiteenä *talousmetsien luonnonhoitoa* (Metso-toimenpide 3.10) Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta keskittyy vain olemassa oleviin keinoihin. Aikaisemmin se kuitenkin toteaa aivan oikein, että ”Luonnonarvokaupalla tavoitellaan luonnon monimuotoisuuden säilymistä ja kohentumista talouskäytössä olevilla alueilla...” (Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta 2002, s. 19). Metsäluonnon monimuotoisuuden yhteistoimintaverkosto on kaavailtu toimimaan myös metsätalouden maalla.

4.3 Luonnonarvokauppa

Luonnonarvokauppa on menetelmä, jossa maanomistaja tai hänen valtuuttamansa taho sopimuksesta ylläpitää tai lisää alueensa luonnonarvoja ja saa tästä tuloa luonnonarvojen ostajalta kuten valtiolta tai *metsien suojelusäätöiltä* (Metso-toimenpide 3.15.). Metsäluonnon suojelemisen lisäksi luonnonarvokauppa sopii myös metsätalouden maan ulkopuolelle.

Voidaan keksiä mahdollisimman hyvä luonnonsuojelun keino ja sitten yrittää raivata sille tilaa puuntuotannolta tai muulta maankäytöltä. Luonnonarvokaupan mallin lähtökohtana on toinen. Ratkaisu on tarkastella luonnonsuojelua tuottamisena, ei kieltojen kokoelmana.

4.3.1 Luonnonarvokaupan ominaisuuksia

Vapaaehtoisuus

Luonnonsuojelusopimus syntyy vain, kun sekä ostaja että myyjä siihen suostuvat. Neuvotteluja voi esittää kuka tahansa, myyjä, viranomainen, metsäyhtiö, metsänhoitoyhdistys, luontoaktivisti, naapuri jne. Jos luonnonsuojelusopimusta ei synny, on ostajalla täysi vapaus valita maankäyttönsä siten kuin voimassa olevat lait ja sopimukset (esim. metsäsertifiointi) määräävät. Sama pätee, kun sopimus päättyy tai irtisanotaan. Kumpi tahansa osapuoli voi irtisanoa sopimuksen.

Joustavuus

Valtio voi tehostaa luonnonsuojelua ilman lainsäädäntö- tai suojeleuhjelmaprosessia lisäämällä talousarvioon luonnonarvokaupan rahoitusta. Luonnonarvojen ostajan ohjeistusta voidaan tarkentaa ja linjata nopeasti. Yksittäisissä luonnonsuojelusopimuksissa määritellään väljästi tai yksityiskohtaisesti suojelusopimuksen ehdot tai millaisten luonnonarvojen säilymiseen tai lisääntymiseen maksettava palkkio perustuu.

Rahoittaja ohjeistaa luonnonsuojelusopimusten tekijää ja määrittää hänen neuvottelu- ja sopimuskentekovaltuutensa. Suurempi päätösvalta merkitsee suurempaa joustavuutta ja vastuuta.

Joustavuus toimii silloinkin, kun suojeltavat luonnonarvot häviävät. Jos sopimusalueen luonto muuttuu odottamattomasti, voi ostaja irtisanoa suojelusopimuksen, jos muita perusteita sen jatkamiselle ei ole. Myös myyjä voi irtisanoa sopimuksen.

Oikeudenmukaisuus

Luonnonsuojelullisesti arvokkaat yksityismetsät ovat usein tiloilla, joiden omistaja ei ole käyttänyt hyväkseen esim. metsänparannuksen suunnittelupalveluita tai tukia. On reilua, jos näiden omistajien luonnonhoito palkitaan mieluummin kuin asetetaan heille suojeluelvoitteita. Metsäkeskuksen neuvonta tavoittaa hyvin ne, jotka tavoittelevat ensisijaisesti puuntuotannollista tulosta. Luonnonarvojen saadessa taloudellista arvoa neuvonnan piiriin tulevat myös luonnonhoidolliset asiat. Tällöin metsäneuvonnan palvelut jakaantuvat oikeudenmukaisesti.

Yksinkertaisuus

Luonnonsuojelupalvelun toimittamiseen ei liity viranomaisen teettämää hinta-arviointia, maanomistuksen muutosta, rajankäyntejä tms. viranomaistoimenpiteitä, vaan kyse on ostajan ja myyjän välisestä sopimuksesta: Myyjällä on mahdollisuuksia säilyttää tai lisätä luonnon monimuotoisuutta ja ostaja maksaa tästä palvelusta.

Yksinkertaisuus näkyy myös siinä, että luonnonsuojelusopimuksen palkkio on veronalaista tuloa.

Kaupallisuus

Suojelusopimuksesta maksettava palkkio määräytyy kilpailuttamisen ja tinkimisen kautta. Maanomistajan myönteisyys luonnonsuojeluun voi tuottaa suojelusopimuksia, joiden hinta on alempi kuin vaihtoehdoisen talouskäytön tuotto. Luonnonsuojelusopimuksista maksettava palkkio vakiintuu ajan oloon. Maanomistaja voi mitoittaa maankäyttönsä jo etukäteen luonnonsuojelusopimuksen mahdollisuutta ajatellen. Yksittäisten sopimusten vaihdantakustannukset tulevat suhteellisen suuriksi, jos kaupanhieronta kestää pitkään.

Kaupallinen periaate on myös, että luonnonhoidon työkustannusten ja muun talouskäytön heikkenemisestä johtuvien menetysten arvioiminen lankeaa myyjäosapuolelle. Tämä joustavoittaa sopimusprosessia.

Maaseutua kehittävä

Vakiintuneena menetelmänä luonnonarvokauppa merkitsee jatkuvaa tulonlähdettä maaseudulle. Tällöin luonnonsuojelupalveluiden volyyymiä ja sen vaikutuksia kunta- ja aluetasolla voidaan ennakoita.

Yksityisiä maanomistajia kiinnostaa alueensa luonto, mutta myös taloudellinen hyödyntäminen. Näiden kahden asian yhteensulautuminen lisää tarvetta selvittää tilan luonnonarvot ja hoitaa aluettaan suojelusopimusta ennakoiden. Maanomistajille tulee ajanoloon luonnonhoidon tahtoa ja tietämystä, ja hän saa tähän liittyvää palvelua esim. metsäkeskukselta ja metsänhoitoyhdistykseltä. Luonnonsuojelun tietopalvelut ja luonnonhoito lisäävät työtilaisuuksia maaseudulla.

Maatalouden perinneympäristöjen hoitaminen osataan vielä. Vielä arvokkaampaa on paikallinen motivaatio perinneympäristön hoitamiseen. Talkooväen tuominen matkojen päästä tekee perinneluonnon hoitamisen hyvin kalliiksi. Myös metsätalouden maan puolella on luonnonarvoja, jotka ovat syntyneet ihmisen vuosisataisen maankäytön ansiosta.

Maaseutua tuetaan erilaisin kehittämissuunnitelmin ja tukijärjestelmin. Luonnonsuojelupalvelut voi olla yksi tuen muoto. Luonnonarvoja on tuotettava jatkuvasti, ne ovat sidottuja paikkaan, ja suurin osa luonnonarvoista on sellaisia, joita voidaan tuottaa maaseudulla ja vain siellä. Luonnonsuojelu laajenee siten maaseudun voimavaraksi ja maapallon biosfäärin säilyttäminen erityisesti maaseudun tehtäväksi, mahdollisuudeksi ja neuvottelukysymykseksi.

Taloudellinen

Yksityisen maanomistajan kannalta taloudellisuutta on, että hänen ei tarvitse tehdä itselleen epäedulliseksi arvioimiaan luonnonsuojelusopimuksia. Alueet, joita luonnonsuojelusopimus koskee, ovat talouskäytössä siinä mielessä, että niillä tuotetaan luonnonarvoja. Niitä voidaan sopimuksesta riippuen käyttää myös esim. puuntuotantoon.

Esimerkki: Metsässä on myrskyn jälkeen paljon tuulenkaatoja, joiden metsään jättämisestä luonnonarvojen ostaja on tehnyt tarjouksen. Sen suuruudesta riippuen metsänomistaja voi päätyä ratkaisuun, jossa sahalle viedään ne tukit, jotka

tulee poistaa hyönteis- ja sienituhojen ehkäisemiseksi
ovat sillä tavoin helposti noudettavissa, että jäävää puustoa ei vaurioiteta

ja suojelusopimus tehdään puista, jotka

ovat vaikean noutamatkan päässä
ovat metsässä niin sirotellusti, ettei niiden noutaminen ole taloudellisesti ja
juuristovaurioiden ehkäisemisen kannalta mielekästä

Luonnonarvokauppa ei poista luonnonsuojelun ja alkutuotannon ristiriitaa. Kaatunut puu voidaan jättää lahoamaan tai viedä sahalle, mutta ei molempia. Yksityisen talouden ja luonnonsuojelun välinen ristiriita heikkenee luonnonarvokaupan menettelyssä. Maanomistaja saa käyttää aluettaan taloudellisesti, ja luonnonsuojelupalvelujen tuottaminen on yksi tapa. Luonnonarvojen tunteminen ja niiden merkityksen arvioiminen tulee tarpeelliseksi maanomistajalle ja häntä palveleville alkutuotannon organisaatioille.

Metsänomistajalla voi olla tehnyt hoitosopimuksen ja valtuuttanut esim. metsäyhtiön hoitamaan kaikki tilansa puuntuotantoasiat. Jos alueella on sellaisia luonnonarvoja, joista metsänomistajan kannattaisi tehdä luonnonsuojelusopimus, on kutakuinkin varmaa, että myös yhtiön kannattaa edistää tätä. Ja liiketoiminta on auki toisinkin päin: Voi tulla palvelun tarjoajia, jotka omistajan eduksi konsultoivat hänelle hyviä luonnonsuojelusopimuksia. Siihen nähden, että varsin suuri osa metsänomistajia arvostaa enemmän metsänsä luontoarvoja kuin talousarvoja, voi tällaiselle toiminnalle olla kysyntääkin.

Kansantaloudelliselta kannalta luonnonarvokauppa toimii hyvin sillä tavoin, että siinä luontoa suojellaan eniten sellaisilla kuvioilla, jotka ovat muun talouden kannalta vähiten arvokkaita. Säästölinjaa on noudatettu tähänastisessa luonnonsuojelussa enimmäkseen siten, että suojelukohteiksi on valittu alueita, joiden taloudellinen arvo on mitätön tai vähäinen. Vaikka se on johtanut suuria kustannuksia aiheuttavan luonnonsuojelun lykkäämiseen, ei säästäväisyys silti ole pahaksi. Luonnonarvokauppamenettely optimoi luonnonarvojen ja muiden talousarvojen tuottamisen.

Metsälain taloudellinen ja ekologinen kestävyystavoite toteutuvat luonnonarvokaupassa, koska ne tulevat siinä huomioiduksi yhteiseltä taloudelliselta pohjalta – edellyttäen, että kummassakin tehdään riittävästi sopimuksia.

Luottamusta lisäävä

Kaupassa vallitsee aina myyjä-ostaja –vastakkaisuus. Maanomistaja voi ehdottaa suojelusopimusta alueesta, jonka hän suojelisi muutenkin. Ostaja kilpailuttaa myyjiä saadakseen hinnan alas. Ajanoloon käy kuten muussakin kaupassa. Luotettavat myyjät erottuvat pelureista. Vakiintunut ja ennustettava ostajastrategia vahvistaa myyjien luottamusta siihen, että luonnonsuojelu on heille kannattavaa jatkossakin.

Luonnonarvokauppa siirtää luonnonsuojelun suunnittelua, päätöksentekoa ja seurantaan maanomistajalle ja maaseudulle ja vähentää nykyisin usein koettua sivustakatsojana olemisen tunnetta. Jos luonnonsuojelusta on odotettavissa tuloa ilman uhkia, motivoituu maanomistaja vaalimaan luonnonarvoja jo ennen suojelusopimusta ja silloinkin, jos hän valitsee muunlaisen talouskäytön.

Kannustava

Luonnonsuojelusopimus voi sisältää bonusehdon. Se merkitsee myyjälle lisätuloa, jos esim. sopimuksessa mainittu uhanalaisen lajin populaatio vahvistuu ja laajenee. Syntyy motivaatio:

Mistä sen tuntee?

Millaiset elinpiirivaatimukset sillä on?

Miten minä voin muuttaa olosuhteita alueella niin, että bonusehto toteutuu?

Voinko saada alueelta muutakin tuottoa ilman, että on vaaraa esiintymän häviämisestä tai heikkenemisestä?

Jos metsänhoito on mielenkiintoista ja haasteellista, niin metsäluonnonhoito vasta onkin. Ja se on palkitsevaa, koska se on palkitsevaa.

Luonnonsuojelulain tavoite lisätä luonnontuntemusta, yleistä luonnonharrastusta ja luonnontutkimusta toteutuu sivutavoitteena, ja luonnonsuojelun tietojärjestelmän ja metsätalouden luontopaikkarekisterin ajan tasalla pitäminen helpottuu ja tulee halvemmaksi. Pitkän aikavälin tavoitteena on, että maanomistajat ja heidän järjestönsä valikoituvat luonnonsuojelun eri tehtävien asiantuntijoiksi samalla tavoin kuin he nyt ovat esim. kasvinviljelyn ja metsänhoidon asiantuntijoita.

Kannustavuuden seuraus on, että maanomistaja motivoituu selvittämään ja selvittämään tilansa luonnonarvoja, koska niistä voi olla hänelle hyötyä. Metsätoimihenkilöiden, luonnonharrastajien ja tutkijoiden luonnontuntemukselle tulee kysyntää. Suojelusopimuksen seuranta maanomistajan ja esim. metsänhoitoyhdistyksen voimin lisää luonnontuntemusta edelleen.

Positiivisia kerrannaisvaikutuksia tuottava

Kun arvioidaan luonnonsuojelun tehokkuutta, on arvioitava kokonaisuutta: Paljonko saatiin suojelualueita ja mitä luonnonesiintymiä näin turvattiin? Mitä tapahtui niillä alueilla, joita ei suojeltu? Mitä tapahtui ennen suojeluratkaisua ja sen jälkeen?

Luonnonsuojelusopimuksen vaihtoehtona on muu taloudellisesti tai muuten perusteltu käyttö eikä moitteita tai syyllisyyttä toisenlaisesta valinnasta. Vapaaehtoisuus ja tuottavan sopimuksen mahdollisuus motivoi maanomistajaa jo ennen neuvotteluja, ja silloin luonnonarvot säilytetään puuntuotannon toimenpiteissä jo etukäteen niin hyvin kuin mahdollista. Jos sopimus jää tekemättä tai se irtisanotaan, voi seurauksena olla esim. metsän uudistushakkuu, mutta tuskin mitään suurta vaivannäköä luonnonarvojen tietoiseksi hävittämiseksi.

Luonnonarvokaupassa ei makseta korvauksia maanomistajan menetysten ja mielipahan lepyttämiseksi, vaan luvataan palkkio luonnonsuojelupalvelusta. Luonnon suojeleminen ei ole haitta.

Luonnonarvokauppa poikii tekemistä maaseudulla, työtehtäviä luontotiedon keräämisessä, ylläpitämisessä ja luonnonhoidossa. Näistä voi vastata luonnonsuojelusopimuksen tehnyt maanomistaja, mutta hän voi olla ulkoistanut alueensa luonnonhoidon ja teettää hoitotyön esim. naapurilla tai metsänhoitoyhdistyksellä.

Yksittäisen tilan alueella olevat luonnonarvot voivat olla vähäisiä, ja niihin liittyvän suojelusopimuksen vaihdantakustannukset voivat olla suhteellisen suuria. Maanomistajien puolesta voi sopimusneuvotteluja käydä metsänhoitoyhdistys, yhteistoimintaverkosto tai vastaava maaseudun toimija, mikäli sillä on tähän valtuutus.

Vastuullinen

Palkkion maksaminen tapahtuu luonnonsuojelusopimuksen mukaan, kun ehtojen todetaan täytyneen, esim. vuosittain kasvukauden lopussa tai silloin, kun luonnonarvojen tila parhaiten voidaan todentaa. Palkkio maksetaan myyjän siihen mennessä toimittamasta palvelusta, ei etukäteen.

Ostajan rahankäyttö sopimukseen, ostotoiminnan palkkiot ja kulut ja sopimusten toteutumiseen liittyvien tarkastusten palkkiot ja kulut tulevat tilintarkastuksen piiriin vuosittain ja tarvittaessa muulloinkin. Tehdyt sopimukset tarkistetaan. Sopimuksen toteutumista arvioivat ostaja ja myyjä, mutta lisäksi myös rahoittaja pistokokeittain. Luonnonarvokaupan tilinpito on ympäristötilinpitoa.

4.3.2 Kysymyksiä ja kritiikkiä

Luonnonarvokaupan keinoin ei vapaaehtoisuudesta johtuen saada suojelun piiriin välttämättä kaikkia tärkeimpiä alueita tai luonnonarvoja. Heikkoudet on sisäistetty malliin jo alussa, koska lähtökohtaisesti on pyritty rakentamaan menetelmä, joka olisi edullinen luonnolle, maanomistajalle, maaseudulle ja taloudelle. Ratkaise-vain-oma-ongelmasi -oppi johtaa takaisin rintamajakoon, joka luonnonsuojelun ja alkutuotannon välillä on vallinnut jo jonkun vuosikymmenen.

Kehittämishankkeen itsekritiikki ja muiden luonnonarvokaupasta esittämät arviot on kiteytetty seuraaviin väitteisiin, joita tarkastellaan erikseen. Lauseet koskevat varsin paljon metsäluontoa, koska luonnonarvokauppakeskustelu on käyty juuri Etelä-Suomen metsien suojelun ollessa voimallisimmin esillä.

”Luonnonarvokaupan kohteet ovat talousmetsää ja sopimukset määräaikaaisia. Se johtaa väistämättä tilanteisiin, joissa maanomistaja hakkauttaa arvokkaan, vuosikymmenet luonnontilassa säilytetyn metsän, koska pienehkön, vuosittain maksetun luonnonarvotulon sijasta hän haluaakin kerralla paljon rahaa. Ekologinen jatkumo ei toteudu luonnonarvokaupassa.”

Jos luonnonsuojelusopimuksen aluetta tarkastelee niin, että se olisi voinut tulla pysyvästi rauhoitetuksi luonnonsuojelualueeksi, toteaa näin. Jos ajattelee sitä esim. alueena, jonka metsänuudistus pitkittyi muutaman kymmenen vuotta, löytää määräaikaaisestakin sopimuksesta positiivisia piirteitä.

Luonnonarvokaupan alueet ovat talouskäytössä ennen sopimusta, sopimuksen aikana ja sen jälkeen. Maailmassa, jossa lajien ja luontotyyppeiden suotuisa suojelutaso säilyy, luonnonsuojelusopimuksen alueet täydentävät riittävää määrää pysyvästi suojeltuja luonnonsuojelualueita (tai päinvastoin). Tilapäisrauhoituksilla ei voida yksin ylläpitää eikä palauttaa uhanalaisen alkuperäisen metsälajiston suotuisaa suojelutasoa. Luonnonarvokaupan tarkoitus ei ole kattaa koko luonnonsuojelua.

Jos tarkastellaan asiaa siitä näkökulmasta, että luonnonarvokaupalla saadaan 80-120 vuoden välein uudistettavaan talousmetsään laikkuja, käytäviä ja reunoja, jotka paikoitellen ja suunnitellusti saavat vanheta vielä esim. ylimääräiset 30 vuotta, on talousmetsä keskimäärin monimuotoisempi kuin ilman luonnonarvokauppaa. Kohteet voivat olla esim. käytäviä tiukasti suojeltujen alueiden välillä, eikä niiden tarvitsekaan muodostua tietyistä pysyvästi suojelluista kuvioista. Näin silloitetaan erillisistä suojelualueista suurempia metsämantereita ilman konflikteja. Ja myös ostajalla on valinnan vapaus. Hän voi suunnitella tarjouksensa ja kieltäytyä huonosta sopimuksesta.

Metsälajistoomme kuuluu myös muinaistulokkaita, joiden suojelutasoa ei välttämättä paranneta täysrauhoituksella. Etelä-Suomen metsien monimuotoisimmat osat ovat olleet ihmisen käytön kohteena vuosituhansia; asutus on sijoittunut parhaille alueille ja myös rikastuttanut metsäluontoa toiminnallaan. Etenkin lehtoluonto on sekoitus alkuperäistä ja perinnettä. Luontoarvojen säilyttäminen edellyttää alueiden perinteenmukaista hoitoa, ja se on halvinta ostaa maaseudulta.

Kysymys siitä, kuinka herkästi maanomistaja haluaa uudistaa pitkään luonnontilassa säilytetyn metsänsä on lyhyellä kokeilulla mahdoton saada selville. Miksi maitotilan väki vaivautuu lypsylle päivittäin, kun lehmistä saisi teurastajalta paremman kertatulon? Luonnonsuojelusopimus tuottaa lähes jatkuvaa tuloa, kun taas uudistushakkuun jälkeen seuraava suurempi tili tulee vasta kymmenien vuosien kuluttua. Luonnonarvokaupan vaihtoehtojen arvioinnin pohjana on raha, kuitenkin niin, että myös muut arvostukset (maisema, sitoutuminen kotiseutuun ja sen luontoon, lasten toimeentulomahdollisuudet, työtulojen saaminen ym.) vaikuttavat ratkaisuun.

”On halvempaa ostaa koko metsä kuin maksaa vuosittain sen hakkaamattomuudesta”

Jos kunnioitetaan maanomistajan päätösvaltaa, sopii vastakysymykseksi: Mitä jos se ei ole myytävänä?

Kun suojeluohjelmaa toteutetaan, tulee usein halvemmaksi ostaa alue kokonaan valtiolle. Sellaista, että valtio maksaisi esim. metsän hakkaamattomuudesta vuosittaisen palkkion, ei ole vielä kokeiltu. Luonnonarvosopimuksia ei ole tehty vielä. Koska moni metsänomistaja arvostaa metsässään muitakin kuin puuntuotannollisia arvoja, on

mahdollista löytää niitä, jotka määrääjäksi suostuvat rauhoittamaan metsänsä pienemmästäkin palkkiosta.

Luonnonarvokaupan tavoitteena on luonnon monimuotoisuuden säilyminen ja lisääntyminen, ei metsän hakkaamattomuus (jolla kiistämättä on vahva myötävaikutus monimuotoisuuden suojeluun). Määräaikaisuuden lisäksi suojelusopimus voi koskea metsäluonnon osittaista suojelua, jolloin tietynlaiset metsänhakuut ovat mahdollisia sopimusaikana. Ääripäiden luonnonmetsä – talousmetsä välille mahtuu suuri välimuotojen moninaisuus.

”Luonnonsuojelu on jo nyt maanomistajalle edullista”

Kun luonnonsuojeluohjelman kohteita on ostettu tai vaihdettu valtiolle, on kauppahintoihin yleensä oltu tyytyväisiä. Ongelma näyttääkin olevan luonnonsuojelun viranomaisvetoisuudessa ja kumppanuusvajeessa. Tapahtuu sitäkin, että maanomistajan hakemusta perustaa luonnonsuojelualue ei hyväksytä (ks. s. 6).

”Luonnonarvokaupassa maksetaan sellaisista luonnonarvoista, jotka muutenkin säilyisivät”

Ainakaan ei voida sanoa, että ”muutenkin säilyminen” olisi säilyttänyt esim. metsäluontomme. Kommentti tarkoittaa, että metsät uudistetaan usein kymmeniä vuosia myöhemmin kuin puuntuotannollisesti olisi edullisinta, ja on mahdollista, että omistaja pyrkii saamaan luonnonarvotuloa näistä ylimääräisistä vuosista. Tällaisia sopimuksia melko varmasti myös tulee. Jos uudistuskypsää metsää ei hakata, ei kai voi kieltää, etteikö metsänomistaja näin yleensä toimi metsäluonnon kannalta hyvällä tavalla.

Kysymyksessä on tiedollinen epäsymmetria. Ostaja ei tiedä, suojelisiko myyjä aluettaan paljon halvemmalla tai ilmaiseksikin, mutta myyjä tietää. Jos samankaltaisen palvelun tarjoajia on useampia, poistaa kilpailuttaminen epäsymmetriaa, elleivät tarjoajat muodosta kartellia.

Jos metsän luonnonsuojelullisesta säästämisestä saa tuloa (vaikka metsä muutenkin säilyisi), voi tällä olla luonnonsuojelullista ohjausvaikutusta. Hyvän kumppanuuden syntymistä myös edistää, jos ostaja, sen sijaan että hän pohtii kaikkia mahdollisuuksiaan tulla huijatuksi, lähtee tavoittelemaan hyvää asiakassuhdetta luottamalla myyjään.

Metsän hakkaamattomuuden syitä ovat yleensä kuolinpesän pitkittynyt selvittäminen tai se, että omistaja ei kerta kaikkiaan tarvitse leimikonostajan tarjoamaa suurta määrää rahaa. Säästetään metsää lapsille. Puukaupan hiljaiselo ei koskaan kestä niin kauan, että metsät tämän takia jäisivät pitkäksi aikaa hakkaamatta.

Neuvotteluvaiheessa voi myös tapahtua, että myyjä ”uhkaa panttivankien murhaamisella”. Rutinoitunut ostaja ei suhtaudu tähän mitenkään, korkeintaan muistuttaa rauhoitetun eläimen tai kasvin tahallisen hävittämisen lainvastaisuudesta.

Satakunnan Luonnonsuojelupiiri perusti v. 1987 rahaston, jonka varoja käytettiin maanomistajan haittakorvauksiin, kun tämä perusti luonnonsuojelualueen tai sitoutui muuten suojelemaan alueensa luonnonarvoja. Rahasto selkänäojana oli helpompi tehdä suojelualoitteita maanomistajille kuin tyhjätaskuna. Yhtä paljon kuin syntyneitä luonnonsuojelualueita ja suojeluratkaisuja saatiin aikaan, että suojelupäätös syntyi ilman rahaa, pelkällä suullisella ilmoituksella. Myöhemmät tarkistukset osoittavat, että annettu sana myös piti.

Hyvään kumppanuuteen päästyä voi luonnonarvokaupan neuvotteluissa syntyä suojelupäätöksiä, joihin ei rahaa tarvita lainkaan tai hyvin vähän. Koska sopimukset ovat kahdenvälisiä, ei niihin liity julkisia luonnonsuojelullisia tai luonnonsuojelulle kielteisiä elkeitä.

”Liiallinen luonnonsuojelullinen aktiivisuus päinvastoin johtaa siihen, että luonnonarvoja hävitetään. On tiloja, joiden kohdalla on paras antaa tilanteen olla silläin.”

Luonnonharrastajalla on sama ongelma: Pitäisikö löytyneestä arvokkaasta kohteesta kertoa maanomistajalle vaiko ei? Kumpaan tahansa valintaan on perusteensa. Luonnonarvojen hävittäminen paniikkireaktiona liittyy tilanteeseen, jossa luonnonsuojelu yhdistetään taloudellisiin menetyksiin. Tätä aikaa eletään vieläkin. Jos kielteiset mielleyhtymät heikkenevät, vähenevät myös aavistushakkuut.

Moni luonnonsuojelullisesti arvokas metsä tai muu alue on omistukseltaan sellaisessa tilassa, ettei sitä koskevia ratkaisuja tehdä pitkään aikaan sen paremmin metsänhakkuun kuin luonnonsuojelunkaan puoleen. Tässä tilanteessa riittää, kun luonnonsuojelusopimuksen mahdollisuutta tehdään tunnetuksi yleisellä tasolla, alueita ja omistajia erikseen osoittelematta. Kun ratkaisuja jälleen tehdään, on suojeluvaihtoehto yhtä hyvin esillä kuin leimikon myyntikin.

”Luonnonarvokaupan kohteiden luonnosta ei tiedetä mitään. Raha voi mennä suojelullisesti taivaan tuuliin, kun alun perin luonnonarvoista tyhjälle alueelle ei taivaasta yhtäkkiä tipahdakaan uhanalais- tms. lajistoa.”

Luonnonarvokaupan kohteiden etsinnässä ovat aktiivisia ne voimat, jotka nytkin tekevät erilaisia suojelusuunnitelmia ja luontokohdekartoituksia, mutta lisäksi maanomistajat ja heidän edustajansa. Luontotieto voi olla yhtä hyvää kuin suojeluohjelman kohteenkin luontotieto.

Luonnonsuojelun suunnittelussa kamppailee kaksi linjaa. Joko luonnonarvot pitäisi todentaa ennen suojelupäätöstä tai sitten suojelupäätös pitäisi voida tehdä jo epäsuorien luonnonarvoviitteiden perusteella. Luonnonarvojen ennakkotodentaminen panee luontotiedon kerääjille ylisuuren tehtävän; on liian vähän väkeä, liian vähän luonnontuntemusta, luonto liian dynaaminen, muutostilat vaikeasti ennakoitavissa. Luontotieto ei siirry viranomaisten välillä. Luonnonarvokauppa tuo tiedonkeruuseen ja seurantaan lisävoimaa ja poistaa tiedonkulun esteitä.

Satakunnan Luonnonsuojelupiiri on tarjonnut yksityisille maanomistajille ns. luontokartoituspalvelua. Siinä luonnonsuojelupiirin asiantuntija kartoittaa tilan eliöstöä ja tuottaa omistajalle kirjallisen raportin tilan luonnonarvoista ja havaittujen lajien esiintymiskartat sekä tekee esityksiä tilan luonnon hyväksi hoitamiseksi. Palvelu on ilmaista ja luottamuksellista. Esitykset eivät velvoita maanomistajaa, eikä niiden toteutumista seurata.

Kartoitusaloitteista useimmat tulivat metsäammattilaiselta, joka arveli työssään näkemäänsä aluetta luonnoltaan kiinnostavaksi ja sai omistajalta valtuuden pyytää luontokartoitusta. Kartoituksissa on sitten löytynytkin aivan erinomaisia luontokohteita. Metsäammattilaisilla on silmää tunnistaa luonnoltaan arvokas alue, ja kun tähän liittyy erinomainen paikallistuntemus, maanomistajien tuntemus ja suuri metsässä liikkumisen tuntimäärä, on heissä valtava suojelun tietoresurssi, jos tiedon kulun rajoituksista päästään.

Luonnonsuojelusopimuksia tuskin tehdään luonnonarvoista aivan tyhjälle alueelle. Se voidaan kuitenkin tehdä siinä odotuksessa, että alue kehittyy luonnonarvoiltaan merkittäväksi. Samoin toimitaan nytkin: Kun perustettua metsiensuojelualuetta käydään ennallistamaan, tehdään aluetta monelta osin taivaalta tipahtavan, sieltä vielä puuttuvan lajiston elinalueeksi. Nopeisiin aluevaltauksiin kykenemätön lajisto (esim. luonnonmetsän lenninsiivettömät kovakuoriaiset) on suojeltava turvaamalla ja ennallistamalla niitä ympäristöjä, joilla tämäntapaista eliöstöä on jäljellä.

”Taloussuojelussa ei kerta kaikkiaan ole sellaisia alueita, joista luonnonsuojelusopimus kannattaisi tehdä.”

Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunnan enemmistön kanta on, että metsäluonnon suojeluvajetta voidaan kuroa umpeen vapaaehtoisin suojelukeinoin. Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve -työryhmän raportissa todetaan Etelä-Suomen metsäluonnon lisäsuojelun tarve ja luetellaan lukuisia suojelun tarpeessa olevia metsä- ja suotyyppisiä (Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve -työryhmä 2000, s. 12-13). Luonnonarvoja luulisi löytyvän. Kokeilematta ei voi etukäteen sanoa, kuinka herkästi suojelusopimuksia lopulta syntyy.

Lajien populaatioita on maankäytön toimenpiteillä paikoin tuhottu, mutta myös vahingoitettu siten, että vakaat populaatiot ovat alkaneet heiketä. Kuinka paljon jo aiheutettu heikennys tuottaa tulevaisuudessa sukupuuttoja ja uusia lajeja uhanalaislistoille, on mahdoton ennustaa. Osa tästä ns. sukupuuttovelasta yritetään kuolettaa perustettujen suojelualueiden ekologisella ennallistamisella. Yksityismaiden luonnonsuojelusopimuksilla saattaa olla samansuuntainen teho.

”Markkinataloudellinen luonnontilan heikkenemisen korjausliike ei toimi.”

Tämä pitää paikkansa äärimmäisen niukkojen lajien ja luontotyyppien kohdalla. Laji ei ole palautettavissa millään rahalla, jos se kuolee sukupuuttoon, ja vaikeaa suojelutason nosto on jo silloin, kun esiintymisen ns. kynnyksarvo alitetaan. Eliölajin populaatioiden tilanne pitäisi olla reaaliaikaisessa valvonnassa, lajin elinympäristövaatimukset tarkkaan selvillä ja sattumanvaraisuudetkin hallinnassa. Hyvin harvinaisen lajin tai luontotyyppien kohdalla ei voikaan hyväksyä esiintymien vaarantamista. Tällöin sovelletaan lakien luontotyyppi- ja lajisuojelupykäliä.

Suuresta joukosta lajeja ei uhanalaisuuden tilannetta tiedetä, eikä tunnettujenkaan lajien harvinaistumiseen yleensä pystytäkään vastaamaan yksittäisiä löydettyjä esiintymiä turvaamalla. Keinona on tällöin epäsuora lajille kelpaavien elinympäristöjen suojelu. Sen lisäksi että laeissa on teoreettiset mahdollisuudet pysäyttää uhanalaistumiskehitys viimeiselle rajalle, toivoisi varhaista reagointia jo lajin tai luontotyyppien suojelutason heikkenemiseen.

”Riittää, kun metsälain 10§ erityisesti suojeltavan kohteen ja vastaavien muiden kohteiden säilyttäminen ulotetaan koskemaan suurempialaisiakin ja ei-selvästi erottuvia kohteita. Myös luonnonsuojelulakia voidaan kehittää tehokkaammaksi”

Näin voi olla, mutta lakien muuttaminen suojelullisesti riittäviksi merkitsee joka tapauksessa valtiolle lisäkustannuksia tai maanomistajille suurempaa omavastuuta.

Lainmuutosprosessista voi ennustaa hidasta ja riitaisaa. Luonnonarvokaupan kehittämisaajatukset ovat lähteneet luonnonsuojelusäännösten nykytilanteesta.

Metsäluonnon suojelua voidaan tehostaa joustavasti luonnonarvokaupalla. Asiantunteva luonnonarvojen ostaja voi kohdentaa ostojaan erityisesti sinne, missä luonnonarvojen säilyttäminen kohottaa tehokkaammin suojelutasoa kuin lain yleinen, kaikki esiintymät ja valtakunnanosat kattava määräys. Ns. täsmäsuojelua on kritisoitu siitä, että suojelun piiriin tällä tavoin tulevia kohteita on kovin vähän, kovin harvassa, ne ovat liian pieniä eivätkä ne sijoitu suojelusuunnittelun kannalta hyvin. Hyvällä ostajanstrategialla voidaan tilannetta parantaa vapaaehtoisin sopimuksin. Se ei estä parempien lakien säätämistä.

Lait turvaavat aktuaalisia luonnonarvoja. Ne tarjoavat varsin vähän mahdollisuuksia säästää tai kehittää sopivia elinympäristöjä todetun populaation lähellä siinä tarkoituksessa, että esiintymä laajenisi ja säilyminen ei olisi yhden kortin varassa. Tämä voidaan saada aikaan sopivilla luonnonsuojelusopimuksilla.

”Maanomistaja ei tule tekemään suojelusopimuksia, jos on odotettavissa, että vapaaehtoinen suojelu muuttuukin pakoksi: Alueelle asettuu liito-orava tai jokin erityisesti suojeltava laji tai siitä tulee metsäluonnon tärkeä elinympäristö.”

Sopimuksen tekevät vain ne, jotka sitä haluavat. Luonnonarvojen ostajan tavoite ilman muuta on, että alueelle tulee luonnonsuojelullisesti arvokasta lajistoa.

Erityisesti suojeltavan lajin elinympäristön suojelun haitat korvataan. Direktiivilajin kohdalla korvausveloitetta ei ole. Kauan luonnontilaisena säilytetystä metsästä voi tulla metsäluonnon tärkeä elinympäristö, jonka käyttöä sertifioidussa puuntuotannossa rajoitetaan tiettyyn omavastuurajaan saakka korvauksia maksamatta.

Mahdolliset luonnonsuojelulliset rasitteet eivät ehkä kaada koko luonnonsuojelusopimusta, mutta epäilemättä vaikuttavat hintaan. Luonnonarvokaupan sopimukseen voidaan tehdä bonusehto: Tietää lisäpalkkiota, jos kohteesta sopimusaikana tulee tietyllä tavoin lain tai sertifioinnin tarkoittama erityinen alue. Vaikka liito-oravan elinympäristön säilyttäminen on maanomistajan velvollisuus, lienee kohtuullista palkita häntä, jos sopivan luonnonhoidon ansiosta kanta vahvistuu.

”Suojelusopimus sitoo maanomistajan kädet sopimusajaksi, ja sinä aikana luonnonsuojelijat kähmvät alueen suojeluohjelmaan tai aikaansaavat, ettei sopimuksen päättyessä yhtiö osta alueelta puuta.”

Jos viranomaiset vähänkään suunnittelevat määräaikaisten suojelusopimusten alueita pysyvään suojeluun ohi maanomistajan, menee heiltä maanomistajien luottamus, ja vapaaehtoisten sopimusten tekeminen loppuu. Kun ympäristöministeriö valmistelee luonnonsuojeluohjelmaa, on sen luonnonsuojelulain 8§ mukaan tiedotettava valmistelusta ja luotava edellytyksiä vuorovaikutukselle ja keskustelulle. Muita viralliseen luonnonsuojeluun liittyviä oikeusturvakysymyksiä on tarkasteltu liitteessä 4. Maanomistajan oikeuksia on uudessa luonnonsuojelulaissa parannettu.

Kansalaisjärjestö voi tehdä suojelualoitteita vapaasti. Vapaaehtoisen luonnonsuojelun yleistymisen tuo sille tehtäviä sopimusneuvottelun aloitteentekijänä, luontotiedon toimittajana ja luonnonhoitajana. Mitä parempi kumppanuus, sitä vähemmän epäluuloja ja sellaista menettelyä, josta luonnolle hyvää lopputulosta ei juuri voi odottaa. Yksityisen metsänomistajan uudistuskypsä metsä kiinnostaa tiedotusvälineitä niin vähän,

että mediahyötyä ei juuri tule hakkuun vastustamisesta jos ei mediahaittaa hakkaamisestakaan.

Suojelusopimuksen alue on kaiken aikaa talouskäytössä. Koko luonnonarvokaupan kuningasajatus on, että maanomistaja tekee aluettaan koskevat päätökset ilman painostusta. Sopimuksen päätyttyä myyty leimikko on vastuulliselle suunnittelijalle helppo, koska tärkeät luonnonarvot on dokumentoitu ja mahdollisuuksien mukaan huomioitavissa. Suojelusopimuksen päättymisestä ja metsänhakkuusta huolimatta omistajan on kannattavaa vaalia metsänsä luonnonarvoja yhtä hyvällä syyllä kuin huolehtia metsän uudistumisesta.

Luonnonarvokauppa on väline, joka toimii parhaiten silloin, kun luonnon monimuotoisuus säilyy. Metsäluonnon suojelusopimukset ja puuntuotanto ovat yhdessä juuri sitä, mitä kutsutaan luonnontilan hallinnaksi. Hakkuun takia luonto muuttuu dramaattisesti, mutta kompensoiva luonnon muuttuminen muilla alueilla ylläpitää keskimääräisen luonnontilan. Hyvässä ohjauksessa talousmetsien luonnon monimuotoisuus jopa kasvaa. Luonnon huomioivalla puuntuotannolla, sertifiointilla, hyvin toimivalla luonnonarvokaupalla ja täydentävällä suojelualueverkolla voidaan turvata edellytykset metsän biologiselle monimuotoisuudelle ominaisten elinympäristöjen säilymiselle. Metsäyhtiölle ei luonnontilan hallinnassa tule konnanroolia, koska luonnonarvojen tuottaminen ja muunlainen talouskäyttö on samaa luonnonhallintaa ja taloudellista maan hyödyntämistä.

Suojelullisia konflikteja voidaan yrittää vähentää tiukalla tietosuojalla. Tehdään sopimuksista vain viranomaisjulkisia. Metsäyhtiön ei tarvitse tietää, onko sopimus voimassa, päättynyt vai onko sellaista koskaan ollutkaan. Metsäkohteesta neuvottelualoitteen tehnyt luonnonharrastaja voi nähdä retkeilymetsänsä säästyvän hakkuulta, muttei voi tietää, onko alueelle tehty luonnonsuojelusopimus. Tietosuoja toimii vastoin luonnonarvokaupalle asetettua kumppanuustavoitetta. Sopimuksen yksityiskohtia ei missään muussakaan kaupankäynnissä julkisteta, eikä luonnonarvokaupassakaan niin tarvitse menetellä. Riittää, kun soveltaa yleisiä kahdenvälisen sopimisen periaatteita.

”Alueeseen voi kohdistua jokin hankesuunnitelma, ja sitä vastustava maanomistaja voi käyttää luonnonarvokauppaa välineenään”

Niin voi. Eri asia on, suostuuko ostaja luonnonsuojelusopimukseen. Jos iso luontoa muuttava hanke kohdistuu luonnonsuojelusopimuksen alueelle, on päätöksenteolle itse asiassa hyväksi, että ympäristövaikutusten arvioinnin nollavaihtoehdollekin saadaan rahassa mitattava hinta. Luonnonsuojelullisen haitan korvaaminen on tällöin helpompaa, jos hanke joka tapauksessa toteutetaan.

”Miten luonnonarvot hinnoitellaan?”

Vastauksen saa vain luonnonarvokaupan käytännön kautta. On mahdotonta saada haastattelulla pätevää vastausta esim. siihen, paljonko maanomistaja jättäisi puuta hakkaamatta, jos hän saisi tuloa 10, 20 tai 30 euroa säästöpuumotilta. Hinnanmuodostuksen taustatekijöitä ovat mm. seuraavat seikat:

- Metsänomistajat suojelevat metsiään ilman korvauksia omalla päätöksellään.
- Sertifiointin ja metsälain mukaisessa metsänhoidossa jätetään säästöpuita uudistusaloille ja rajataan elinympäristöjä puuntuotannon ulkopuolelle

- Metsänomistajuudessa tapahtuu muutosta. Entistä enemmän on niitä, jotka asuvat kaukana metsästään. Omistajien keski-ikä on melko korkea, ja suuren osan asenteet painottuvat siten, että puu on nimenomaan käytettävä ihmisen taloudessa.
- Pienellä tarjouksella kauppoja syntyy luonnonsuojelullisimmin ajattelevien metsänomistajien kanssa. Kun tarjousta korotetaan, voidaan tulla tilanteeseen, että rahallisesti vertaillen kenen tahansa kannattaa myydä puunsa suojelutarkoituksiin.
- Valtion suojelusuunnittelussa voi olla tarpeita saada säästöpuita erityisesti esim. suojelualueiden ympärille ja välimaastoihin ns. ekokäytäviin. Tämän alueen puiden säästämistä maksetaan ehkä paremmin kuin silloin, kun metsä on kaukana suojelualueista.

”Luonnonarvokaupan sopimusten jatkuminen tilan omistajan vaihtuessa on kyseenalaista”

Metsänomistaja on saanut tuloa järeistä lehtipuista, jotka hän on sitoutunut jättämään kasvamaan ja aikanaan kuolemaan ja lahoamaan. Katsotaanko, että uusi omistaja ei voi esim. kaataa valtiolle ostettuja puita? Ja jos kaataa, niin millä perusteella valtio voi hakea korvauksia?

Silloin, kun luonnonarvotulo maksetaan vuosittain, ei ongelmaa synny. Suojelusopimus neuvotellaan uuden omistajan kanssa. Suojelusopimukseen voidaan myös kirjata menettely, jota noudatetaan tilan omistajan vaihtuessa. Näin menetellään nykyisissä metsäkeskuksen ja maanomistajien välisissä ympäristötukisopimuksissa (Maa- ja metsätalousministeriön päätös 1178/1997). Velvoite säilyttää luonnonarvot omistajanvaihdoksen jälkeenkin voidaan kirjata kiinteistörekisteriin.

”Maanomistajat eivät luota valtioon sopimusosapuolena”

Maanomistajat eivät ole käsityksiltään kaikilta osilta samanlaisia. Luonnonarvokaupan sopimuksia tehdään aluksi joidenkin maanomistajien kanssa. Jos sopimukset pidetään molemmin puolin, luottamus leviää laajemmalle. Luonnonarvokauppa on hyvä väline vähentää epäluottamusta. Myös valtion tulee luottaa maanomistajaan.

”Luonnonarvokauppa ei pysty lopettamaan luontoaktivistien iskuja”

Luonnonarvokaupan päätarkoitus ei ole suoran toiminnan iskujen lopettaminen, vaan tehokas, tasapuolinen ja riittävä luonnonsuojelu. Jos tässä onnistutaan, voi työmaiden häiritseminen vähetä.

”Metsätalouden maalla on voimassa puuntuotannon turvaamiseksi säädettyjä lakeja, jotka estävät eräissä tapauksissa metsän luonnonarvoja korostavan hoidon tai hoitamattomuuden.”

Suuri osa luonnonsuojelusopimuksista on täytettävissä niin, ettei konfliktia muiden päämäärien kanssa tule. Metsänomistajan kannattaa pitää metsänsä niin hyvässä puuntuotannollisessa kunnossa kuin mahdollista, vaikka luonnonarvot olisivatkin jollain hetkellä ensisijainen metsästä saatavan tulon muoto.

Metsätalouden maata on suojelullisesti ennallistettu esim. Eurajoen Pinkjärven valtionmaalla. Tällöin ennallistaminen on katsottu metsälain 6§ mukaiseksi toimenpiteeksi. Lain mukaan "...muussa erityiskäytössä oleva metsä voidaan käsitellä sen käyttötarkoituksen edellyttämällä tavalla". Vastaavaa menettelyä voinee soveltaa myös yksityismetsien alueita koskevien luonnonsuojelusopimusten kohdalla, jos ristiriita puuntuotannollisten määräysten kanssa on mahdollinen.

Jos metsätalouden maalle aletaan suuressa mitassa tehdä luonnonsuojelusopimuksia, on sillä ajanoloon vaikutuksensa myös metsätalouden säädöksiin. Jos metsänomistaja saa tuloja puun ja luonnonarvojen rinnakkaintuottamisella enemmän kuin yksin puuntuotannolla, on vaikea ajatella, että laki määräisi hänet luopumaan taloudellisesti kannattavasta luonnonsuojelusta.

"Luonnonarvokauppa pienentää suojelualueiden perustamiseen osoitettavaa rahoitusta ja toimii siten luonnonsuojelua vastaan."

Kun rahaa käytetään suojelualueiden perustamiseen, pienten kohteiden täsmäsuojeluun, metsätalouden ympäristötukeen ym. ja mahdollisesti luonnonarvokauppaan, on kysymys tietynlaisen luonnonarvosalkun ostamisesta: Millä tavoin seuraavaksi käytettävä miljoona parhaiten auttaa luonnonsuojelun tavoitteisiin pääsemistä? Jos tarkastellaan rahan jakamista luonnonsuojelualueiden oston ja luonnonarvokaupan välillä, ei ole itsestään selvää, että kaikki raha tulisi käyttää jompaankumpaan. Suojelutehokkuuden avainkysymys on, minkälaisella keinojen yhdistelmällä päästään parhaaseen suojeluun pitkällä ajanjaksolla.

"Ennen on maksettu metsän hyvästä, puuntuotantoon tähtäävästä hoidosta. Aletaanko nyt maksaa metsän hoitamattomuudesta?"

Tavoitteena on, että aletaan ostaa luonnonarvoja, ja se merkitsee tapauskohtaisesti metsän hoitamattomuutta. Suomi on sitoutunut luontonsa vaalimiseen monin kansainvälisin sopimuksin. Se merkitsee osaltaan metsän hakkaamattomuutta tai tietynlaista ekologista ennallistamista. Jos valtio ostaa suojeluohjelman alueita täysrauhoitettavaksi, maksetaan silloinkin hoitamattomuudesta.

Valtiolla on metsienkäytössä monensuuntaista ohjausta. Määräyksiä, neuvontaa ja tukea tulee perinteisesti kestävänsä metsätalouden turvaamiseen. Sen rinnalle on tullut myös luonnonsuojelullinen ohjaus. Luonnonsuojelullisen ohjauksen on toimittava hyvässä koordinaatiossa muun maankäytön ohjauksen kanssa. Tavoitteena ei ole, että puuntuotannollisia laiminlyöntejä legitimoidaan hatusta vedetyillä luonnonsuojelusyillä.

"Suojelun menestys tai menestymättömyys on joka tapauksessa kiinni siitä, kuinka paljon päätöksentekijät siihen suostuvat laittamaan rahaa."

Myönnettävä resurssi riippuu vahvasti siitä, millainen suojelupaketti päättäjille esitellään. Luonnonarvokaupan hyvänä piirteenä on, että se on maanomistajien laajasti hyväksymä ja maaseudulle hyödylliseksi arvioitu menettely. Jos luonnonsuojeluun käytettävä raha saadaan toimimaan myös maaseudulla elämistä ja toimimista tukevasti, voi luonnonarvokauppa saada laajemman tuen ja enemmän rahoitusta kuin ristiriitaisemmat suojelukeinot.

”Mitä tapahtuu, jos luonnonarvokauppaa lakataan rahoittamasta?”

Suojelusopimukset laaditaan irtisanottaviksi myös ostajan puolelta, niin, ettei rahoituksen loppuessa valtiolle jää sitoumuksia. Teknisesti luonnonarvokaupan menettelyn lopettaminen on helppoa, samoin kuin sen volyymin suurentaminen tai pienentäminen. Taloudellisten suhdanteiden mukaan heilahteleva luonnonsuojelupolitiikka heikentää maanomistajatahon luottamusta valtioon.

Jos luonnonarvokauppanenettelystä luovutaan, valtio ilmeisesti jatkaa lajien ja luontotyyppien suotuisan suojelun tason tavoittelua toisin keinoin. Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunnan toimintaohjelman perusteella sopii arvata, että painopiste siirtyy suojeluohjelman teon ja metsiensuojelualueiden perustamisen puolelle. Tämä merkitsisi kutakuinkin paluuta sellaisiin asetelmiin, joista on kokemuksia aikaisempien suojeluohjelmien ja Natura-ohjelman teon vuosilta. Jos luonnonarvokaupan sopimuksia on ehditty tehdä paljon, voi käydä huonomminkin. Vapaaehtoisuuteen, kumppanuuteen ja osallistumiseen tottuneen maanomistajatahon on vaikea hyväksyä paluuta entiseen.

4.3.3 Luonnonarvokaupan toimeenpano

4.3.3.1 Mukautuminen nykyiseen luonnonsuojelun järjestelmään

Luonnonarvokauppa on vapaaehtoisuutensa takia huono menetelmä, jos sillä yritetään suojella alkuperäisluonnon paikallaan pysyviä, hyvin vähälukuisia ja uhanalaisia lajeja ja luontotyyppisiä. Erityisesti suojeltavien lajien, direktiivilajien, metsäluonnon tärkeiden elinympäristöjen, luonnonsuojelulain suojeltujen luontotyyppien ja pienvesien suojeleminen on jo laissa määritelty. Luonnonarvokauppa on olemassa olevien suojelukeinojen täydennys.

Luonnonarvokaupan soveltamiskohteita voidaan ryhmitellä esim. seuraavasti:

Lajien suojelu

- Esiintymisalueen turvaaminen

Kritiikki siitä, että suojellaan sellaisia Suomessa harvinaisia lajeja, jotka yleistyvät heti rajan takana on paikallaan, mutta niin päin, että turvaamistoimiin voi olla myös syytä, jos esiintymisalueen reuna osuu keskelle Suomea. Tätä edellyttää eliölajin suotuisan suojelutason luontodirektiivin mukainen määritelmäkin.

- Harvinaistumisen torjuminen

Suojelukeinoa ei ole vielä paikoin yleiselle lajille, joka kuitenkin on hävinnyt monesta maakunnasta tai taantuu suuressa osassa maata. Silloin, kun tämäläinen kehitys todetaan ja esiintymiä on vielä lukuisia, voi luonnonarvokauppa olla käyttökelpoinen väline hidastamaan tai torjumaan harvinaistumista.

- Ekosysteemin avainlajien korotettu suojelun taso

Monet ekosysteemien avainlajit (näsiä, konnanmarjat, lehtopalsami, kangasajuruoho ym.) ovat harvinaisenpuoleisia, mutta eivät vielä uhanalaisia. Avainlajeihin liittyvä selkärangaton- ja sienieliöstö sen sijaan voi olla sekä uhanalaista että esiintymiseltään huonosti tunnettua. Vähän tunnettu eliöstö voidaan suojella

enimmäkseen epäsuorasti, turvaamalla sen tarvitsemien elinympäristöjen suotuisa suojelun taso. Myös kasvi käy elinympäristöksi.

Luontotyyppien suojelu

- Tärkeiden elinympäristöjen suojelun alueellinen tehostaminen

Lajistollisesti hyvinkin arvokas metsäluonnon tärkeä elinympäristö voi jäädä suojelutta, koska se ei ole riittävän luonnontilainen, pienialainen tai selvästi erottuva. Vain pieni osa jalopuuesiintymistä täyttää sellaiset kriteerit, että ne turvataan luonnonsuojelulla.

Luonnonarvokauppa tarjoaa joustavan mahdollisuuden täydentää esim. metsälain suojelukeinoja ja tehostaa niiden alueellista soveltamista luonnonsuojelulliseen suuntaan. Voi olla mahdollista palauttaa tärkeitä elinympäristöjä valikoidusti sellaisille alueille, joilta nämä on siihenastisen puuntuotannon toimenpiteillä hävitetty.

- Lain turvaa vailla olevat elinympäristöt

Laeissa suojaa vailla olevia arvokkaita luontotyyppisiä ovat esim. eräät korvet, rehevät kangasmetsät ja luonnontilaisen kaltaiset metsät (vrt. Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve -työryhmä 2000, s. 12). Luonnonarvokauppa on näiden luontotyyppien suojeluun mahdollinen väline silloin, kun määräaikainen sopimus on suojelullisesti riittävä. Luonnonarvokaupalla voidaan kohdentaa suojeluponnistuksia alueellisesti.

- Luonnonelementtien lisääminen talousmetsässä

Eteläsuomalaisen metsäluonnon monimuotoisuutta voidaan lisätä mm. lahoppuun määrän ja laadun lisäämisellä, kulotuksen lisäämisellä, säilyttämällä ja lisäämällä jalopuita ja järeitä haapoja, lisäämällä luonnontilaisen kaltaisen metsän suojelun tarve -työryhmä 2000, s. 12-13). Osa näistä, esim. järeän haavan kasvattaminen, tapahtuu hitaasti. Luonnonelementtejä voidaan lisätä, vaikka alue olisi muuten puuntuotantokäytössä. Pieneltä osin näin käy jo sertifioidussa metsänhoidossa (säätöpuut, kulotusten lisääminen), mutta luonnonarvo kaupalla saadaan lisätehoa, kun keskitetään suojeluponnistuksia alueellisesti (esim. kulojatkumoalueille, ks. Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve -työryhmä 2000, s. 13).

- Perinneluonnon suojelu

Maatalouden ympäristötuen erityistuki ei tavoita kaikkia arvokkaita perinneluonnon ympäristöjä. Perinnemaisemien hoitotyöryhmän mietinnössä ehdotettu kansallisen tukijärjestelmä voidaan muotoilla luonnonarvokaupan eräksi sovellukseksi.

Luonnon mekanismien suojeleminen

- Häiriöympäristöt

Kulun jälkeen syntyvä nuori luonnontilainen metsä saattaa olla tavoiteltu pysyvänkin suojeleminen kohde, mutta jos erityisesti tavoitellaan kuloeliöstön suojeleminen, riittää kun palanut puu jätetään kuloalalle. Tähän on vapaaehtoinen luonnonsuojeleminen mahdollinen väline. Vastaavanlainen menettely on mahdollinen muunlaistenkin metsätuhoalueiden kohdalla

Luonnonhoidollista häiriöiden simulointia on myös metsänhoidollisesti perusteltu hakkuualan kulutus. Luonnonarvokaupan lisäsovelluksena voi olla sopia sertifioinnin edellyttämää suuremmasta kuloalan säästöpuumäärästä.

Oma kysymyksensä on, tuleeko ihmistoiminnan synnyttämiin ympäristöihin (turvejäätöt, järviuiviot, kallioleikkaukset ja louhokset, hiekkakuopat ym.) tullutta harvinaisenpuoleista lajistoa suojeleminen. Esim. Kankaanpään Sinahmi on järvi, jonka kuivatus alkoi 1870 –luvulla. Nyt suoksi muuttuva järviuivio edustaa vaihtumissuon ja pallesuon luontotyyppiä Naturaohjelmassa. Luonnonsuojelelakityöryhmän mietinnössä ehdotettiin hylättyjä kalkkivilouhoksia suojeleminen kohteeksi v. 1994 (Luonnonsuojelelakityöryhmän mietintö 1994, s. 12).

- Käytävät, reunavyöhykkeet, tukialueet: Pirstoutumisesta eheyttämiseen

Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojeleminen tarve -työryhmän mietinnössä (s. 100) kaavailaan suojeleminen alueverkon parantamista niitä ympäröivien ja välittävien suojeleminen vyöhykkeiden, tukialueiden ja ekokäytävien avulla.

Jos näitä ei toteuteta luonnonsuojeleminen lailla, on kuitenkin normaalia puuntuotanto-käyttöä parempi keino tavoitella sellaisia suojeleminen sopimuksia, että esim. metsäpeite kahden metsänsuojeleminen alueen välillä säilyy. Suojeleminen sopimusten rytmittämällä tämä voidaan aikaansaada ilman, että yhtäkään kuviota rauhoitetaan pysyvästi.

Perustetut suojeleminen alueet eivät aina muodosta ekologisia kokonaisuuksia. Soiden-suojeleminen alueen rajalla kulkee usein oja. Luonnonsuojeleminen sopimus voidaan tehdä ojitusalueen ekologisesta ennallistamisesta. Tällöin suojeleminen tavat luonnonarvot eivät ole välttämättä juuri ojitusalueen luonnonarvoja, vaan ennallistamisella estetään perustetun suojeleminen alueen luonnontilan heikkeneminen. Ennallistamista voidaan tehdä myös metsäluonnon hoitohankkeena.

- Potentiaaliset elinympäristöt

Luonnonoloissa on sekä ekologisia saaria että mantereita. Lajin säilymistä uhkaa, jos laajalle alueelle levinnyt laji pirstoutuu erillisiksi populaatioiksi, jotka eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään. Suojeleminen piiriin saadut esiintymät voivat kaikki olla heikkeneviä, ja jos joku pystyykin tuottamaan jälkeläisyksilöitä, joutuvat nämä ympäristöihin, joissa elämisen mahdollisuuksia ei ole. Luonnondynamiikkaan kuuluu valtava määrä tapahtumia, joista vain pieni osa on monimuotoisuuden säilymiselle myönteisiä. Suojeleminen politiikka, jossa lajin tunnetut muutamat esiintymät suojeleminen ja muu ympäristö muutetaan elinkelvottomaksi, hävittää luonnon mekanismeja.

Potentiaalisen elinympäristön suojeleminen tarkoittaa sitä, että rauhoitetaan tai kehitetään elinympäristön tilaa siten, että erillisten yksinäisesiintymien välille tulee

vuorovaikutusta ja lähdepopulaatioiden tuottamat yksilöt voivat muodostaa vahvistuvia satelliittiesiintymiä.

Luonnonarvokauppaa voidaan käyttää keinona ennallistaa yksityismetsissä sellaisia ympäristöjä, jotka alueelta ovat hävinneet tai hyvin vähissä. Menettely on vain harvoin tietoista yhden lajin elinympäristön suojelua (esim. vahvistetaan harjualueen ajuruoho esiintymiä harjusinisiiven kannan turvaamiseksi).

4.3.3.2 Säädöspohja

Luonnonsuojelusopimusten rahoittaminen valtion varoista voidaan järjestää säätämällä luonnonsuojeluun rahoituslaki metsätalouden lainsäädäntöä mukaillen (Laki LUonnonarvojen Tuottamisen ja HOitamisen Rahoittamisesta – Lex Luthor). Vuosittain rahoitus hyväksytään valtion talousarviossa. Valtio voi rahoittaa luonnonarvokauppaa epäsuorasti esim. metsien suojelusäätiön tai jonkun ylläpitämänsä rahaston kautta.

Syntyneestä luonnonsuojelusopimuksesta voidaan informoida esim. metsäkeskusta, ja siihen voi liittyä myös metsänkäyttöilmoitus, jossa ilmoitetaan alueen ottamisesta metsälain 6§ tarkoittamaan muuhun erityiskäyttöön. Tällaisen menettelyn varalle tulee viranomaisilla olla ohjeistus.

4.3.3.3 Suojelubiologiset kriteerit

Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta esittää työryhmää määrittelemään, millaisiin kohteisiin metsäluonnon uusien keinojen pilottikokeiluihin osoitettavaa rahoitusta käytetään (Metso-toimenpide 3.3.). Luonnonarvokaupan kokeilussa tarkoitus on saada tietoa siitä, kuinka tehokas keino on luonnonsuojelullisesti, kansantaloudellisesti ym. Suojelubiologisia kriteereitä tulee miettiä jo ennen kokeilua ja varioida niitä tuloksien mukaan, jotta päättäjille voidaan aikanaan tarjota perusteltu suojelupaketti ja ehdotus tehokkaimmaksi eri suojelukeinojen painotukseksi. Suojelukeinon kokeilun päätavoite on tieto.

Luonnonarvokaupan tavoitteena on, että suojelusopimuksien aloitteita voivat tehdä myös metsänomistajat, metsänhoitoyhdistykset ym. Jotta näin olisi, tulee kriteerien olla selkeitä ja tiedotuksen hyvää. Jos kriteerit täyttyviä kohteita on paljon, voi tarjouksia tulla enemmänkin kuin sopimuksia lopulta tehdään. Markkinoiden toimimista voidaan tällöin myös testata.

Luonnonarvokaupan tilinpito ja varastokirjanpito on ympäristötilinpitoa. Tilivuoden lopussa kirjataan ne luonnonarvot, joista sopimusten mukaan maksettiin, ja tileihin kirjataan myös sopimustentekoon, tarkistuksiin, hallintoon jne. käytetyt kustannukset. Pilottikokeilujen yhteyteen on järjestettävä riippumattoman tahon seuranta, jotta keinon kaikinpuolisesta tehosta saadaan arvio.

Jos suojelubiologisissa kriteereissä hyvin yksilöidysti hahmotetaan ne suojelutarpeet, joihin kokeilurahoitus käytetään, tarkastellaan suojeluprosessia enemmän biologisesta kuin taloudellisesta näkökulmasta. Taloudelliset mahdollisuudet vaikuttavat luonnonsuojelun päätöksiin kuitenkin aina. Suojeluohjelmien rajaukset on piirretty lähinnä valtion ja kuntien maalle, koska se on valtionaloudellisesti halvempaa ja yhteiskunnallisesti helpompaa. Luonnonarvokauppaankin pätee: Jos halvalla saa, niin kannattaa ehkä ostaa.

Jokainen luonnonsuojeluratkaisu vaikuttaa osaltaan luonnonsuojelullisiin, alkutuotannollisiin, valtionaloudellisiin ja aluepoliittisiin suhdanteisiin. Monitavoitteisuuden vaarat on hyvä tunnistaa, mutta myös, että luonnonsuojelullakin on ympäristövaikutuksensa. Luonnonarvokaupan ostoslistaa on hahmoteltu kehittämishankkeen valmistelemissa kokeilusuunnitelmissa (Liite 1). Selvää on, että luonnonsuojelusopimusten teossa käydään kokeiluvaiheessa perinpohjaisempaa keskustelua kuin kenties myöhemmin, rutiinien muodostuttua.

Luonnonarvokaupan pysyvämpää käyttöönottoa tulee edeltää laaja viranomaisvalmistelu ja asiantuntijatyö, toivottavasti myös kansalaiskeskustelu.

4.3.3.4 Toimijatahot

Luonnonsuojelusopimuksen myyjäosapuolena on yleensä maanomistaja. Useissa luonnonsuojelusopimusasioissa on maanomistajayhteisön edullista toimia ryhmänä. Monimuotoisuuden yhteistoimintaverkoston (Metso-toimenpide 3.8.) syntyminen tapahtuu maaseudun toimijoiden itseorganisoitumisen kautta. Luonnonarvokauppa voi toimia sysäyksenä verkoston syntymiselle.

Metsänomistajalla voi olla hoitosopimus yhtiön tai metsänhoitoyhdistyksen kanssa. Palvelun yhdeksi osaksi voi tulla myös omistajalle edullisen luonnonsuojelusopimuksen tekeminen.

Luonnonarvoja voi periaatteessa ostaa kuka tahansa. Yksityinen ostaminen ei välttämättä yleisty nopeasti. Valtiolle lankeaa luonnonarvojen ostajan tehtävä monestakin syystä: Valtio on sitoutunut monimuotoisuuden suojeluun, on pääasiallinen luonnonsuojelun toimeenpanija ja edustaa jatkuvuutta paremmin kuin suhdanneherkät yksityiset luonnonsuojeluponnistukset. Luonnonarvot ovat myös maaseutumaiseman tms. tapaisia ns. julkishyödykkeitä.

Luonnonsuojelullinen valtion rahoitus kulkee maanomistajille kolmen alueviranomaisen kautta: Työvoima- ja elinkeinokeskuksen (TE-keskuksen) maaseutuosasto myöntää maatalouden ympäristötuen erityistukia; metsäkeskus metsäluonnonhoidon ympäristötukea ja rahoittaa metsäluonnon hoitohankkeita. Alueellinen ympäristökeskus maksaa luonnonsuojelulakiin perustuvia haitankorvauksia ja hankkii valtiolle alueita suojeluohjelmien toteuttamiseksi. Luonnonarvokaupan tuominen minkä tahansa tai jokaisen alueviranomaisen toiminnan lisäksi on mahdollista. Kullakin on tehtävään omat hyvät ja huonot puolensa.

Alueellista ympäristökeskusta rahoittaa ympäristöministeriö, metsäkeskusta ja TE-keskuksen maaseutuosastoa maa- ja metsätalousministeriö. Luonnonarvokaupan rahoituksen voidaan perustella kuuluvan kummalle tahansa ministeriölle, ja esim. Etelä-Suomen metsien suojelu-toimikunta esittää luonnonarvokaupan pilottikokeilun rahoittajaksi molempia. Ympäristöministeriön tehtävänä on luonnonsuojelu, joten luonnonarvokaupan tulisi kuulua sen toimialaan. Maa- ja metsätalousministeriön toimialaan luonnonarvokauppa kuuluu, koska luonnonarvot ovat luonnonvaroja kuten aineellisetkin luonnonvarat. Jos luonnonarvokauppaa rahoitetaan Euroopan Unionin kautta (vrt. s. 37), tuntuisi luontevalta kanavoida se samaa tietä kuin nykyinenkin maaseudun kehittämisrahoitus.

Luonnonarvokaupan alkaminen edellyttää viranomaisilta työvoiman rekrytointia tai henkilöstön toimenkuvajärjestelyitä. Eri menettelyt on syytä pitää selkeästi erillään: Jos työtehtävänä on lain mukainen luonnonsuojelun toteuttaminen tai monimuotoisuuden huomioiminen, ei luonnonarvokauppa välttämättä sovi samalle työpöydälle. Voidakseen tehdä tuloksellista luonnonarvokauppaa ostajan on motivoituttava vain siihen, ilman että monitavoitteisuus leikkaa siipiä toiminnalta. Tämä vaara on olemassa viranomaisvetoisessa luonnonarvokaupan toimeenpanossa. Jos metsäkeskus toimii luonnonarvokaupan ostotehtävissä, tasapainoilevat luonnonsuojelun ja puuntuotannon edistämisen välillä sekä ostaja että myyjä eikä vain myyjä, kuten luonnonarvokaupan yksinkertainen roolijako edellyttää.

Jos sopimuksia alkaa valtion puolesta tehdä kokonaan uusi tehtävää varten perustettava toimisto tai yksityinen yritys, kuuluu ainakin aluksi voimavaroja luontotiedon hankkimiseen ja myyjäverkostoon perehtymiseen. Alueviranomaisten kanssa on kenen tahansa luonnonsuojelusopimuksia tekevän oltava vuorovaikutuksessa.

Kovin monelle taholle hajautettu valtion intressien edistäminen ja rahankäyttö voi johtaa sellaiseenkin tilanteeseen, että eri valtion rahoittamat tahot alkavat kilpailla keskenään. Metsänomistajalle voi olla luvassa kestävä metsätalouden rahoitusta kunnostusojitukseen, jolloin vaihtoehtoisen luonnonsuojelusopimuksen tekeminen samasta kuviosta maksanee vastaavasti enemmän.

Luonnonarvokaupan kehittämishankkeessa on tarkasteltu myös Metsähallituksen toimimista luonnonsuojelusopimusten tekijänä valtion laskuun. Ratkaisussa olisi monta hyvää puolta: Metsähallitus hoitaa valtion metsiä ja valtiolle luonnonsuojelutarkoituksiin ostettuja alueita. Sillä on asiantuntemusta puuntuotannon luonnonhoidosta ja monimuotoisuudesta kaikenlaisissa ympäristöissä, ja luontotietämys vielä lisääntyy, jos Perinnemaisemien hoitotyöryhmän ja Metso-toimikunnan esitykset pannaan toimeen. Metsähallitus on jo nyt luonnonsuojelun keskeinen ja luotettu toimija ja vuorovaikutuksessa sekä ympäristöministeriön että maa- ja metsätalousministeriön kanssa.

4.3.4 Rahoittaminen

4.3.4.1 Luonnonsuojelu kansalaisten verotaakkana: Eikö aiheuttaja maksakaan?

Aiheuttaja maksaa –periaate toimii ympäristönsuojelussa siten, että tuotanto järjestää ympäristövaikutuksensa yhteiskunnan määräämällä tavalla ja maksattaa kustannuksensa kuluttajilla. Peruste on selkeä: Likavesien laskeminen vesistöön voidaan kieltää ilman, että kieltäjälle tulee korvausvelvollisuutta. Maatalouden ympäristötuki noudattaa käytännön pakosta toisenlaista linjaa. Siinä ympäristökuormituksen vähentämistä tuetaan.

Luonto köyhtyy myös hoidon puutteen takia. Perinneympäristön hoitamisen kustannuksia ei voi siirtää kuluttajalle, ellei hoitaja ole esim. matkailuyrittäjä ja saa tätä kautta kustannuksiaan takaisin. Vain osaan ympäristötuista voidaan ajatella aiheuttaja maksaa –periaatetta. Maaseutumaisema ja perinneluonnon monimuotoisuus on julkishyödyke: Jos yhteiskunta asettaa tietyn perinneluonnon suojelutason vaatimuksen, ei ole väärin maksaa tukea sille, joka tätä julkishyödykettä tuottaa. Monimuotoisuuden säilymiseen tähtäävät erityistuet toimivat luonnonarvokaupan tapaan.

Luonnonsuojelulaissa aiheuttaja maksaa –periaate toimii silloin, kun eliölajin yksilön tahallisesta tappamisesta tai hävittämisestä joutuu maksamaan sakon ja korvauksen lajin luonnonarvon perusteella. Jos uhanalaistuminen tapahtuisi vain tahallisen tappamisen seurauksena, säilyisi luonnon monimuotoisuus, jos riittävät korvaukset kohdennettaisiin lajin kannan vahvistamiseen. Ongelma on vain siinä, että uhanalaistuminen ehti jo tapahtua, ja hyvin monen lajin kanta on huvennut alle kynnsarvon. Maksajaa on vaikea löytää, koska aiheuttaminen on jo kymmenen tai kolmenkymmenen tai vielä pidemmän ajan päässä.

Aiheuttaja maksaa -periaatteen sijasta luonnonsuojelulaissa muotoillaan myös: Sille, joka ei aiheuta, ei makseta. Tällä periaatteella suojellaan luonnonsuojelulain 49§ direktiivilajien esiintymät. Suojelun kustannus tulee maanomistajalle, joka ilmeisesti muita vähemmän on syypää lajin uhanalaistumiseen. Luonnonarvokaupan kehittämishankkeen lähtökohtana on, että takautuva lasku monimuotoisuuden heikkenemisestä tulee langettaa jokseenkin kaikille. Se, joka maksun saa, voi olla maataan luonnonsuojelullisesti hoitanut, luonnonarvojen ylläpitämiseen ja lisäämiseen pystyvä maanomistaja.

Jos aletaan soveltaa aiheuttaja maksaa -periaatetta esim. metsäluonnon suojeluun, merkitsee se, että metsänhoidon toimenpiteessä tapahtuvasta monimuotoisuuden heikkenemisestä esitetään lasku aiheuttajalle ja kompensoidaan haitta esim. luonnonsuojelualueita perustamalla tai riittävillä luonnonsuojelusopimuksilla. Luonnon monimuotoisuuden heikentämisestä

joutuu maksamaan ja sen lisäämisestä saa tuloa. Koska on tavattoman vaikea riidattomasti ratkaista, mikä on yksittäisen puuntuotannon toimenpiteen luonnonhaitta, legitimoitua puuntuotanto toimintansa rahoittamalla riittävästi luonnonarvojen tuottamista naapurimetsässä. Tällöin luonnonarvokauppa lähestyy toiminnallisesti ilmakehän suojelussa toimivaa päästökauppaa. Jos luonnonarvokauppa rahoitetaan kansallisin verovaroin, ovat monimuotoisuuden suojelun vapaamatkustajia puunjalostuksemme tuotantoa ostavat ulkomaalaiset. Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunnan ehdottaman metsien suojelusäätiön (Metso-toimenpide 3.15.) arvellaan saavan rahaa metsiensuojeluun sen kautta, että yksityiset kotitaloudet suhtautuvat myönteisesti metsiensuojeluun ja ovat myös halukkaita maksamaan siitä. Myös metsäteollisuuden uskoisi osallistuvan säätiön rahoittamiseen, esim. samanlaisella menettelyllä kuin se nyt kerää rahoitusta puutuotteiden myynninedistämiseen.

Tällaiseen tasapainomalliin löytyy helposti sama vastaus kuin ympäristönsuojelullisiinkin vaatimukseen aikoinaan: näin Suomi joutuisi kilpailijamaitaan heikompaan asemaan. Väite on tosi vain, jos luonnolle ei lasketa arvoa.

4.3.4.2 Maanomistajien omarahoitus

Kun metsätalouden ympäristötukea määritetään erityisen tärkeän kohteen suojelemiseksi, lasketaan metsänomistajan omavastuuosuus algoritmilla, johon omistajalla ei ole mahdollista vaikuttaa. Hän voi toki päättää, lakeako ympäristötukea vai ei. Omarahoituksen perusteiden muuttaminen ei tapahdu ilman pitkällistä lainvalmistelua ja ristiriitojen ratkomista.

Luonnonsuojelun omarahoitusta on myös tilastoissa näkymätön maanomistajan omaehtoinen, virallistamaton luonnonsuojelu. Se lisääntyy sitä enemmän, mitä syvemmin maanomistaja tiedostaa arvonsa keskeisenä luonnon monimuotoisuuden säilyttäjänä ja mitä vähemmän hän kokee luonnonsuojelun ulkoa ohjattuna toimintana ja uhkana omalle taloudelle. Kieleemme tulleet aavistushakkuu- ja aavistusojitus -uudissanat osoittavat, että negatiiviset kokemukset voivat johtaa yhtä lailla tietoiseen luonnon hävittämiseen.

Vain rahaa ajattelevalla on paradoksaalista, että yksityiset henkilöt ostavat ilotulitteita ja räiskivät ne uutena vuotena taivaalle edellyttämättä, että kustannuksiin osallistumattomat pitäisi panna sisälle ja kieltää kurkkimasta ikkunoista. Päinvastoin, sitä parempi, mitä enemmän katsojia. Kun kaupunkikin järjestää verorahoilla kustannetun ilotulituksen, syntyy julkisen ja yksityisen pääoman spontaani kumppanuus, jossa kukaan ei koe häviävänsä (paitsi se, joka kotinsa jääneenä kiukuttelee verorahojensa ja energian silmitöntä tuhlausta). Luonnon monimuotoisuuden suojelusta voi tulla samalla tavoin maaseudun pakottamaton ”Hyvien ihmisten juhla”, joka tukee kaikkia maaseudun omaehtoisuuden, toimimisen ja perinteensuojelun tavoitteita. Kilpailuja ja leikinomaisia piirteitä voidaan kaikin mokomin tuoda luonnonsuojeluun .

Luonnonarvokaupan sopimuksissa maanomistajalle ei määritellä minkäänlaista omavastuuta. Se voi kuitenkin olla huomattava sen kautta, että hän täyttää sopimuksen ehdot pitkälle yli edellytetyn minimitasan, kaupan päällisiksi. (nk. overcompliance-ilmio; ks. esim. Pentinmäki & Aakkula 2001).

4.3.4.3 Luonnonsuojelun EU- rahoitus

Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunnan raportissa (toimenpide 3.16.) on tarkasteltu nykyisen ohjelmakauden 2000-2006 rahastojen luonnonsuojelullisia käyttömahdollisuuksia. EU:n yhteisen maatalouspolitiikan suuntana on lisätä maatalouden monivaikutteisuutta ja vastikkeellisuutta ja kohdentaa rahoitusta entistä enemmän maaseudun kehittämiseen. Tätä kirjoitettaessa – heinäkuussa 2002 – EU:n komissiolta on tullut esitys maatalouspolitiikan linjaamiseksi juuri näin.

Maaseudun julkishyödykkeinä mainitaan mm. maaseutuympäristö ja –maisema, huoltovarmuus ja ruokaturvallisuus (Pentimäki & Aakkula 2001). Luonnon monimuotoisuutta voidaan pitää maaseudun julkishyödykkeenä. Erityisen selvää julkishyödykkeen tuottaminen on, kun siihen liittyy työtä, esim. maiseman umpeutumisen torjumista, perinneluonnon hoitamista tai metsäluonnon ekologista ennallistamista. Julkishyödykkeitä ovat myös luonnon sellaiset monimuotoisuusarvot, jotka säilyvät tai lisääntyvät normaalista alkutuotannosta riippumatta tai sen ansiosta, että alkutuotannon tavoitteista tingitään.

Maatilan seutusopimus

Maatilan seutusopimus (CTE, Contrat Territorial d'Exploitation; maaseutusopimus) on Ranskassa kokeiltava tukijärjestelmä, johon sitoutuvat viljelijät tuottavat julkishyödykkeitä sopimuksen mukaan. Tavoitteena on löytää oikeutusta maatalouden tukemiselle, purkaa tukiviidakkoa, parantaa maatalouspolitiikan WTO-yhteensopivuutta ja lisätä maatalouden tuen vastikkeellisuutta. Järjestelmään sitoutuminen on ollut vapaaehtoista. Sopimuksen vuotuiset kustannukset on Ranskassa arvioitu n. 580 miljoonaksi euroksi (Pentimäki & Aakkula 2001).

Suomen kolmannessa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000) pidetään mahdollisena soveltaa maaseutusopimusta suomalaisiin oloihin, mutta ranskalaisesta laajaperäisempänä. Ohjelmassa korostetaan metsien merkitystä julkishyödykkeiden tuottamisessa (samaa tarkoitetaan, kun sanotaan metsää kansallisomaisuudeksi). Maatalous on laajoilla alueilla vähentynyt niin, että pelkästään siihen sidottu seutusopimus olisi alueellisesti epätasapainoinen.

Luonnonarvokauppa maaseutusopimuksen ytimenä

Luonnonsuojelua on herättämiensä ristiriitojen takia harvoin esitetty positiivisena keinona maaseudun elämälle. Läpäisevästi se on mukana lähes kaikessa. Rahoitushakemuksiin vaaditaan arvio vaikutuksista luonnon monimuotoisuuteen, ja esim. ympäristötukea saava viljelijä sitoutuu vaalimaan luonnon monimuotoisuutta. Pää tavoitteena luonnon monimuotoisuuden säilyminen on hyvin harvoin. Selvin yhteys maaseudun toiminnan ja luonnonsuojelun välillä on erityis tukisopimuksissa, joilla tuetaan perinnebiotooppien hoitoa ja luonnon monimuotoisuuden edistämistä. Kestävän metsätalouden rahoituslain kansallisista ympäristötuista on toistaiseksi melko vähän esimerkkejä.

Luonnonarvojen kaupallinen tuottaminen voi toimia EU:n ja kansallisen maaseutupolitiikan välineenä erittäin hyvin:

- Luonnonarvot on sidottu paikkaan. Niiden tuottamista voi kilpailuttaa kylän, kunnan tai laajemmalla alueella, muttei Euroopan laajuisesti.
- Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen on pitkäjänteinen, vahvistuva, poliittisista suhdanteista vähän riippuva ja maankäytön ja elinkeinojen harjoituksen sisään vähitellen integroitava tehtävä, yhteiskunnan yksi perustarve.

- Luonnonarvokauppa on maanomistajille vapaaehtoista ja toteutuu vain, kun maanomistaja kokee menettelyn itselleen hyödylliseksi.
- Viranomaisvetoisuuden sijasta panostetaan kumppanuuteen. Byrokratia vähenee.
- Luonnonarvokauppa on täysin vastikkeellista, ja sen rahaliikenne yksinkertaista. Luonnonsuojelusopimuksessa määritellään, mihin maanomistaja sitoutuu.
- Luonnonsuojelusopimukset vaikuttavat alkutuotteiden tarjontaan ja hintaan vain markkinamekanismin kautta.
- Suomessa on vähän ihmisiä, mutta paljon pinta-alaa. Luonnonarvojen määrä korreloi enemmän pinta-alan kuin maaseudulla elävien ihmisten määrän kanssa. Suomi on EU:ssa luonnonarvojen suurtuottaja.

Luonnonarvokauppa ei ole ristiriidassa muiden maaseutupoliittisten tavoitteiden kuten huoltovarmuuden ja elintarviketurvallisuuden kanssa. Elävä maaseutu takaa huoltovarmuuden ja maaseudun luonnosta ja ympäristöstä kokonaisvaltaisesti huolehtiva maatalous ruokaturvan.

Eurooppalaisessa lainkäytössä tehdään ero luonnonvarojen ja luonnonarvojen välillä. Luonnonarvokaupan mallissa tätä eroa ei ole. Pitääkö tällöin kaikkia luonnonsuojelupalvelujen tarjoajia – yksityistä maanomistajaa, metsäyhtiötä, kuntaa – kohdella yhtäläisesti, ilman monitavoitteisuuspainotuksia? Käsitteellinen ero eurooppalaiseen maaseutupolitiikkaan on myös, että luonnonarvokaupan maksut ovat tuottajalle tuloa, kun taas nykyinen rahoitus on pääasiassa tukea. Maailman kauppajärjestölle (WTO) tämän luulisi sopivan, mutta on epäselvää, missä määrin luonnonsuojelullinen palkkio voidaan maksaa samasta rahastosta kuin maatalouden ja maaseudun kehittämisen tuet.

Samalla kun ajanjaksolla 2003-2007 haetaan suomalaiselle luonnonsuojelulle uutta suuntaa, on hyvä vaikuttaa myös EU:n tulevan ohjelmakauden maaseutupolitiikkaan. Luonnonarvokaupalla on hyvä mahdollisuus tulla Suomessa kehitettäväksi eurooppalaiseksi, monet intressit yhdistäväksi menettelyksi.

Euroopan maaseutu ja reuna-alueet vastaavat luonnon monimuotoisuuden säilymisestä ja vaalimisesta. Luonnonarvokaupan mallissa maaseutu ja sen toimijat osallistuvat tasavertaisesti kaikkiin luonnonsuojelun tehtäviin, suunnitteluun, toimeenpanoon ja seurantaan. Mitä paremmin luonnonarvokaupan menetelmät yleistyvät, sen vahvemmaksi maaseudun asema tässä korostuvassa ja pysyvässä tehtävässä muodostuu.

Puhtaaksi viljelty luonnonarvokauppa pelkkänä monimuotoisuusprojektina on helppo siinä mielessä, että ostajalla ei ole muita, mahdollisesti alkuperäisen tarkoituksen kanssa kilpailevia intressejä. Jos luonnonarvokaupasta tulee maaseudun kehittämisen väline, on tulostittauksella huolehdittava, että rahankäytön luonnonsuojelullinenkin teho säilyy.

Metsä ja maaseudun kehittäminen

Puuntuotanto on ollut erillään eurooppalaisesta maaseutupolitiikasta. Tätä linjausta on tukenut myös Suomi. Linja muuttuu ja suuntautuu vastoin Maailman Kauppajärjestön periaatteita, jos maaseutua kehitetään suuntaamalla yhteisötukia myös puuntuotantoon. Linja ei muutu, jos maaseutua kehitetään tukemalla julkishyödykkeiden tuottamista metsätalouden maalla tai ostamalla metsäympäristön luonnonarvoja. Puuntuotanto voi tällöin olla vain kansallisesti tuettua kuten nyt ja maaseudun elämän osana kuten tähänkin saakka.

4.3.5 Luonnonarvokaupan pilottikokeilu

Luonnonarvokaupan kehittämishankkeen tavoitteena on saada Satakuntaan luonnonarvokauppaa testaava kokeilu vuodesta 2003 alkaen. Kokeilun alkuun on mahdotonta järjestää sellaisia olosuhteita, jotka vakiintuvat vasta pitkän ajan kuluttua. Metsiensuojelun aikaisä voi merkitä paineita vapaaehtoisille suojelukokeiluille: Halutaan kenties todistaa luonnonarvokauppa suojelullisesti päteväksi, koska se on yhteiskunnallisesti hyväksyttävä. Luonnonarvokauppa tulee panna kriittiseen testiin ja löytää sen soveltamisen rajat.

Kehittämishanke on valmistellut luonnonarvokaupan kokeilulle pohjaa Satakunnassa. Menettelystä on tiedotettu maanomistajille, ja eräät alueen metsänhoitoyhdistykset ovat kirjanneet toimintasuunnitelmaansa halun edistää metsiensuojelua luonnonarvokauppa-menettelyn keinoin. Koska kehittämishankkeessa ovat mukana luonnonsuojelupiiri, metsänomistajaliitto ja tuottajaliitto, ei myyjäpuolen aktiiviseen kokeiluun mukaan tulemiseen uskoisi olevan esteitä.

Luonnonarvokaupan ostotoimintaa ei voi järjestää ennen kuin kokeilun rahoitus järjestyy. Alueellista ympäristökeskusta ylikuormittaa Natura-ohjelman loppuunsaattaminen eikä millään edellä tarkastelluista ostajakandidaateista ole valmista luonnonarvokaupan Satakunnan toimistoa. Kehittämishankkeen valmistelemassa kokeilusuunnitelmassa esitetään hallinnoijaksi Satakunnan TE-keskusta (ks. liite 1).

5 Pohdintoja

5.1 Mikä on tavoiteltava luonnontila?

Luonnonsuojelun yleistavoitteet on asetettu Euroopan Unionin luontodirektiivissä, jossa tavoiteltavana tilana on lajien ja luontotyyppien suotuisa suojelun taso. Luontodirektiivissä ja lintudirektiivissä luetellaan lajit ja luontotyypit, joiden erityinen suojelu on tarpeen. Jäsenvaltiot velvoitetaan osoittamaan alueet näiden suojelemiseksi. Alueista muodostuu aikanaan eurooppalainen Natura 2000-verkosto.

Suojelun tapoja ei direktiiveissä tarkemmin yksilöidä lukuun ottamatta luontodirektiivin liitteen IVa lajeja, joiden pesimä- ja levähdyspaikkojen heikentäminen ja hävittäminen kielletään. Merkittävin tämän listan suomalainen laji on liito-orava. Listaan kuuluu eräitä meillä melko yleisiäkin lajeja. Hallinnolle luonnonsuojelun tehtävä on direktiivien ansiosta helppo.

Luonnonsuojelun eräänä tavoitteena on suomalaisen alkuperäisluonnon säilyttäminen. Alkuperäistä luonnontilaa lähdetään etsimään sellaisista ympäristöistä, joiden kehitykseen ihminen ei ole suoraan puuttanut ja varhaisen luonnontutkimuksemme alkuaikojen dokumenteista. Luonnontutkimuksemme voimistuminen ajoittuu 1800-luvulle. Etelä-suomalaisesta eliöstöstä oli hävitetty majava ja metsäpeura, ja hirvi oli metsästetty lähes sukupuuttoon. Asutuilla alueilla laidunnettiin karjaa metsissä, ja niitä poltettiin kaskimaiksi ja heinäkasvun kiihdyttämiseksi (ks. esim. Perinnemaisemien hoitotyöryhmä 2000, s. 16, kuva 3). Metsiä hävitettiin, ja vahinkoeläinten tappamisesta maksettiin. (Tapporahajärjestelmää voidaan itse asiassa pitää varhaisena luonnonarvokaupan edeltäjänä.)

”Alkuperäinen” suomalainen luonnontila karkaa käsistä. On esim. vaikea arvioida, ovatko tietyt putkilokasvit ihmisen mukana tulleita muinaistulokkaita vaiko alkuperäiskasveja, jotka menestyivät sen ansiosta, että hirvi- ja peurakarja laidunsi metsiä vuosisatoja ja vuosituhansia ennen joku sata vuotta sitten alkaneita laihoja vuosia. Nyt kun hirvieläinten kanta on taas vahvistunut, näyttää mm. haavalla olevan vaikeuksia uudistua luonnonmetsissä (Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve -työryhmä 2000, s. 47). Ekologia huolehtii siitä, että luonnossa ei voi toimeenpanna vain yhtä muutosta. Jos erilaisin suojelutoimin vaikkapa näädän kanta saadaan kasvamaan, on sillä vaikutuksensa uuttukyyhkyn, liito-oravan ja harmaapäätikan tilaan.

Luonnonsuojelun tavoitteiksi voidaan hiukan provosoiden esittää seuraava:

- Nykyiseen eliölajistoomme tulee kuulua koko sen lajikertymän, joka maassamme on viime vuosisatoina asustanut, aivan äskettäisiä tulokkaita lukuun ottamatta.
- Tämän eliöstön uhanalaisimmankin lajin suojelutason tulee olla suotuisa.

Tämä voi olla aivan hyväksyttävä tavoite, vaikkei välttämättä kovin luonnollinen. Sangen yleisesti luonnonsuojelun tavoitteeksi esitetään erilaisia variaatioita lauseesta: ”Luonnon tulisi säilyä sellaisena kuin se oli lapsuudessani”. Paljon lajeja ja luontotyyppiejä –suojelulinjaa voidaan tarkastella eräänlaisena luonnonsuojelullisena ahneutena. Luonnonarvokaupan kannalta luonnon tulisi olla yhtäläinen ahneuden kohde valtion, tutkijoiden, järjestöjen ja maanomistajien mielessä.

5.2 Missä kulkee luonnonsuojelun ja puutarhanhoidon raja?

Ns. sukupuuttovelka tarkoittaa karkeistaen, että luontomme tilan huononemista ei äkkiä pysäytetä suurellakaan määrällä uusia suojelualueita. Jos tänään rauhoitetaan suuri alue metsää Etelä-Suomesta, on sen eliölajisto vuoden kuluttua köyhempi, koska ns. ”teho”puuntuotannon panostukset on suunniteltukin vaikuttamaan pitkän aikaa eteenpäin. Talousmetsään perustettu suojelualue tarjoaa vasta vuosikymmenten tai vuosisatojen kuluttua sellaisen elinympäristöjen kirjjon, että se voi kelvata alkuperäisen uhanalaiseliöstömme pakolaiskeskukseksi. Lajisto palautuu vaihtelevalla vauhdilla; ilma- tai vesiteitse, vapaamatkustajina tai vaivalloisesti jalkapelillä, ryömien tai leviäimiä muulla tavoin ekokäytäviin työnnellen. Luonnon lopullinen palautuminen johonkin entiseen tilaansa on vastoin perustavia luonnonlakeja, ja ilmeisen mahdotonta, jos joku laji jo ehti kuolla sukupuuttoon.

Jotta luonnon tilan huononeminen kääntyisi nopeammin palautumiseksi, on passiivista rauhoittamista täydentämään tullut ns. ekologinen ennallistaminen. Sen menetelmiksi metsä-ekosysteemissä mainitaan mm. metsän poltto, pienaukkohakkuut, puiden vaurioittaminen, teiden metsittäminen, pohjaveden pinnan nostaminen, tulvitut ja lajistosiirrot (Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve -työryhmä 2000, s. 113). Käytännössä tämä tarkoittaa mm. puiden kaulaamista kuolemaan tai paikalleen kaatamista sahalla, puskutraktorilla tai räjäyttämällä ja suo- ja metsäojien tukkimista. Ennallistamisen on tarkoitus tapahtua melko lyhyenä aikana, ja urakan jälkeen metsä jätetään silleen, kehittymään omien lainalaisuuksiensa ja satunnaisuuksiensa varaan. Uutena uhanalaislajiston tilaa parantavana ennallistamiskeinona on esitetty lahoamaan jätettävän puun tuomista suojelualueelle, koska luonto itse ei sitä pysty nopeasti tekemään. Suojelumetsä pitää *tehdä luonnontilaiseksi*.

Lajistonsiirroista käyvät esimerkiksi metsäpeura ja harjusinisiipi-päiväperhonen. Karhujen ja susien muiluttaminen rajaseudulta rintamille on salamyhkäisyydessään urheiludopingin kaltaista: Sitä ei ole, mutta kansalla on vissejä aavistuksia.

Kuolleen puun tuomisessa ennallistettavalle suojelualueelle on merkittävä raja siinä, tuodaanko metsään vasta kuollutta puuta vaiko kaikenlaista, eri lahoamisensa asteissa olevaa. Monenlaatuisen lahopuun tuomisella saadaan luonnollinen lahopuujakauma ja kaupanpäällisiksi eliöstöä, jonka määrästä ja laadusta ei paljon tiedetä. Ekolokeroiden ohella siirtyy lajistoa, joka ei ole enää sillä tavoin hallinnassa kuin harjusinisiipien tai metsäpeurojen yksilöiden häkkikuljetus niille soveliaaseen elinympäristöön.

Lajistonsiirtojen hyvä tarkoitus on suojella uhanalaista luontoa. Rajansa silläkin: Luonnonsuojelulain 43§:ssä kielletään vierasperäisten lajien, so. lajien, joilla ei ole Suomessa pysyvää luonnonvaraista kantaa, päästäminen tai istuttaminen luontoon. Lain tavoitteena on torjua ennakkolta uhkaa, joka vieraslajistosta alkuperäiselöstöllemme voi olla. Halutaan myös säilyttää luonto alkuperäisessä tai perinteisessä tilassaan ja estää sen muuttuminen suureksi eläin- tai puutarhaksi. Lajin yksilöiden tahallinen tai tahaton tuominen uudelle paikalle voi siten olla luonnonsuojelua tai luonnon väärentämistä, biosaasteen levittämistä.

Lajistonsiirtojen rajan asettaminen lakitekstissä käy ohjeeksi oikeustapauksiin, muttei anna vastausta, kuinka rivakka suojeluotteen luonnon pelastamisessa tulee olla. Voiko lajin yksilöitä siirtää kokonaan toiselle metsäkasvillisuusvyöhykkeelle tai paikkoihin, joissa lajin ei tiedetä koskaan esiintyneen? Voiko elinympäristön (esim. lahopuiden) mukana siirtää ylimalkaisesti vain jotakin eliöstöä, jonka lajistosta, yksilömäärästä ja asettumisesta uuteen ympäristöön ei ole tietoa? Tuleeko luonnon biomanipulaatio keskittää suojelualueille, suojelualueiden naapuriin vaiko tykkänään talouskäytössä olleelle alueelle, saarekkeeseen ja erilleen suojelualueesta, joka on *rauhoitettu ihmistoiminnalta*? Olisiko jotakin jälkiviisautta ammennettavissa riistanhoidon nimissä tehdyistä lajistonsiirroista, joiden ansioista

luontoamme rikastuttavat tänä päivänä kanadanmajava, kanadanhanhi, valkohäntäpeura ja supi? Mitä virheitä tulee varoa nyt, kun luonnon suojelulla on kiire ja voimavaroja siihen kenties saadaan?

Luonnon ennallistamisessa näyttävät vastakohtat, ”teho”puuntuotanto ja luonnonarvojen ”teho”tuotanto, kohtaavan toisensa luonnonystävää vähän oudoksuttavalla tavalla. Metsänparantaja, ekologinen ennallistaja ja luonnonarvokaupan kehittäjä julistavat: Joka aari tuottamaan! Luonnonhan piti olla kaikkea kaunista, rakkautemme ja pyhyyskokemuksiemme kohde, ystävä iloissa ja suruissa; mutta on vaikea kuvitella, että menestyksekkäinkään ennallistamisalue saisi luonnonihailijaa herkistymään, vaikka opaste kertoisi kuinka korkeista biodiversiteetti-indekseistä.

Luonnonystävän kannattaa ehkä tarkistaa asenteitaan, jos voi. Hänen haltioitumisensa määrä ei kauempaa katsoen välttämättä käy ohjeeksi sille, miten luonnonsuojelun tekemiset ja ei-tekemiset pitäisi suhteuttaa. Muttei tehoennallistajankaan pidä etäännyä kovin kauas työnsä perimmäisistä tarkoituksista teknisten ennallistamis- ja luonnonhoito-ongelmien detaljeihin.

Voi olla, että luonnonrakastaja haluaa asettaa suojelun ja tarhauksen rajan tiukasti siihen, missä kulkee tekemisen ja ei-tekemisen raja; tällöin tarhauksen puolelle tulisivat ojentukkimisten ja metsänpolton lisäksi niin keinopesät, pusikonraivaus, kotkille tarkoitetut haaskaröykkiöt, lintulaudat ja linnunpöntötkin. Rajapylvääksi käy myös Rion ympäristö- ja kehityskonferenssissa paljon käytetty *in situ* -termi, jolloin soveliaan elinympäristön tekeminen *paikan päällä* vielä on luonnonsuojelua. Jos lajien yksilöitä tuodaan luontoon tai pelastetaan tarhaan sukupuuton välttämiseksi, on siirrytty puutarhanhoidon puolelle *ex situ*.

Kun metsiensuojelussa halutaan päästä halvalla, keksitään herkästi, että suojellut alueet on ladattava täyteen monimuotoisuutta. Ajatus on helposti myytävissä päättäjille, puuntuottajille ja kenties luonnonsuojelijoillekin: Talousmetsäala ei pienene alle suotuisan suojelutason ja ennallistaminen, hoito ja seuranta tuovat työtilaisuuksia, projekteja ja luontoyrittäjyyttä.

Noin prosentti eteläsuomalaisesta metsäpeitteestämme on suojeltuna. Se on aivan olemattomalta osalta luonnonmetsää, pääosaltaan vasta luonnontilan palautumisen alkutaipaleella. Mikäli luonnon voimaperäinen ennallistaminen katsotaan välttämättömäksi monimuotoisuutemme suojelulle, tarvitaan sitä varten kolmas aluesuunnittelun kategoria, jonka nimi voisi olla ”monimuotoisuusalue”, tai ”biodiversiteetin varaosahalli”. Jos kontrolloimaton ennallistamisaalto pyyhkäisee lähivuosina Etelä-Suomen suojelumetsien yli, voimme äkkiä huomata, että menetimme viimeisetkin rippeet luonnonmetsistämme.

5.3 Onko luonnonarvoilla markkinahinta?

Varhaisissa luonnonarvokaupan skenaarioissa esitettiin, että lajien yksilöiden ohjeellinen arvo voisi toimia myös tuottajalle maksettavana palkkiona siitä, että hänen maankäyttönsä ansiosta tappamisesta tullut luonnonvahinko kompensoituu. Maanomistajan alueen jonkin lajistonosan luonnonarvo voidaan laskea, mutta luontopääoman vuotuisen arvonlisän määrittäminen on jo hyvin hankalaa. Jos luonnonsuojelupalvelun hinta arvioidaan vertaamalla sitä vaihtoehdoisen käytön pois jäämisestä aiheutuviin tulonmenetyksiin, tullaan lähelle sitä korvausta tai ympäristötukea (plus omavastuuta), joka maanomistajalle eri luonnonsuojelun tilanteissa nykyäänkin maksetaan.

Yksilöiden arvo ja talouskäytön haitta-arvio ovat eri tapoja lähestyä luonnonsuojelusopimuksen hintaa tilanteessa, jossa luonnonarvokauppaa ei käydä tai se ei ole vakiintunut pysyväksi luonnonhallinnan menetelmäksi. Luonnonsuojelulliseen korvauslaskentaan nähden luonnonarvo kaupan hinnanmuodostus on hahmottumatta.

Todellisessa luonnonarvokaupan tilanteessa voi tulla esim. seuraavanlainen päätöksenteon ongelma:

Suojelusopimuksen neuvottelukohteena on samanaikaisesti kolme puuntuotannollisten mittareiden perusteella identtistä metsäkuviota, A, B ja C. Kuvion A erityisominaisuus on, että se silloittaa kahta jo perustettua metsiensuojelualuetta. Kuviolla B on tehty linnustokartoitus ja löydetty pohjantikan, varpuspöllön ja kanahaukan pesät. Kuvio C ei ole yhteydessä suojeltuihin metsiin, eikä sen luonnosta ole mitään kartoitustietoa. C:n omistaja on valmis suojelusopimukseen kuitenkin muita paljon halvemmalla.

A, B ja C voisivat yhtä hyvin olla matkailuyrityksiä kolmen eri järven rannalla. Kalaisuudesta, veden uintikelpoisuudesta ja luonnonrauhasta riippuen parhaan järven rannalla oleva yritys voi saada lomamökeilleen korkean käyttöasteen, vaikka pyytäisikin korkeampaa hintaa. Hinnaneroa voidaan pitää yrittäjälle tulevana luonnonarvotulona, jonka hänelle maksavat vierailijat toisin kuin luonnonarvokaupassa, missä maksajana on valtio, säätiö tai vastaava.

Ostajan ja myyjän valinnat johtavat ajan oloon luonnonsuojelupalveluiden markkinahintoihin, joissa yhdistyvät vaihtoehtoiset talousarvot, luonnonarvot, maanomistajan arvostukset ym. Luonnonarvoilla on markkinahinta, joka on löydettävissä luonnonarvokaupalla.

5.4 Luonnonsuojelun sulautuminen talouteen

Kun luonnonarvokauppa vakiintuu osaksi luonnonvarataloutta, tulee luonnonarvoille hinta, joka riippuu lajin tai luontotyypin harvinaisuudesta ja uhanalaisuudesta, ylläpitämisen tai lisäämisen helppoudesta ja vaihtoehtoisen maankäytön tuotonodotuksista. Luonnon monimuotoisuuden rahallinen arvo tulee osaksi kansallisvarallisuutta samoin kuin lomamökkien hinnat ja osakeomistusten ja taideteosten arvo. Suojelusopimusten maksut muodostavat osan bruttokansantuotetta.

Luonnonarvoista tulee yksityisesti haluttu asia. Valtion luonnonarvojen ostamiseen käyttämä raha merkitsee säilytettyä ja lisättyä luonnon monimuotoisuutta. Tämä vaikutus moninkertaistuu, koska myös yksittäiset ihmiset ja muut maanomistajat haluavat hallita ja omistaa taloudellisesti arvokkaita elinympäristöjä ja lajien esiintymiä. Myytävien metsä- ym. tilojen hinta määräytyy osaltaan kartoitettujen tai arvioitujen luonnonarvojen perusteella. Maanomistaja voi saada lainan tilansa luonnonarvoja vastaan, sikäli kuin lainantaja odottaa niiden säilyvän. Maanomistaja voi vakuuttaa omaisuutensa luonnonarvojen heikkenemisen varalta.

Luonnonarvojen tuottaminen on naapuruussuhdeasia. Jos metsässä on taloudellisesti tuottavaa luonnon monimuotoisuutta, on naapurinkin metsän odotusarvo suurempi; jos naapuri hävittää luonnonarvoja, voi rajan toisenkin puolen metsänarvo laskea. Luonnonarvot tulevat taloudellisen arvostamisen kohteiksi ja osaksi yksityistä varallisuutta. Koska niitä ei voi piilottaa, niillä voi pröystäillä bongarikuninkaan elkein. Luonnonsuojelullisesti arvokkaita alueita ostetaan sijoituskohteiksi, ja parhaat kaupat tekee se, jolla on luontotietoa ja näkemystä luonnontilan kehittymisestä. Luonnonsuojelullisesti arvokkaiden alueiden hankkiminen on eettistä sijoittamista.

Luonnonsuojelun yksityistaloudellinen haitallisuus häviää, koska suojelemalla luontoa voi lisätä varallisuuttaan. Kun maan lajien ja luontotyyppien suojelun taso on suotuisa, on saavutettu paljon nykyistä suurempi luonnonarvovarallisuus ja myös kokonaisvarallisuus, jos tulokseen on päästy kansantaloudellisen tehokkaasti siten, että saavutettu luonnonarvolisä on suurempi kuin luonnonvarapotentialin menetys muussa alkutuotannossa.

5.5 Globaali monimuotoisuushaaste

YK:n Biologisen monimuotoisuuden yleissopimus on asiakirjana verrattain nuori, mutta sen vaikutukset ovat jo nyt suuret. Biodiversiteetti-sana tuli yleiseen käyttöön juuri Rion kokouksen ansioista.

Kansainvälisessä luonnonsuojelukeskustelussa käsitellään mm. biologisten luonnonvarojen omistusta, kehitysmaiden elintason kohottamisen ensisijaisuutta, alkuperäiskansojen oikeuksia ja kehitysmailla osoitetun talousavun huonoja ja hyviä vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen. Luonnonarvokaupalle voi saada tällaisessa keskustelu-ympäristössä nostetta enemmän kuin Suomessa, jossa ongelmien moninaisuus on vähäisempi. Luonnonarvokauppaa ei pidä arvioida vain eteläsuomalaisen metsäluonnon monimuotoisuuden säilyttämisen keinona, vaan oikeudenmukaisuutta ja luonnon monimuotoisuutta lisäävänä globaalina mahdollisuutena.

Rion prosessin vahva eteneminen kansallisissa ja Euroopan Unionin hallintoelimityksissä ei ole muuttanut nopeasti rakenteita ja toimintaa alueellisella ja paikallisella tasolla ja ihmisten arjessa. Tekojen ja puheiden ristiriita pitää kansalaisia epätietoisuudessa: Mikä monimuotoisuuden suojelussa on julistusta, mikä toimintaohjelmaa tai etupiirirajojen paalutusta?

Luonnon monimuotoisuudesta on tullut pysyvä, perustuslakiinkin kirjattu arvo. Mutta kirjaimien lisäksi Suomella on mahdollisuus luoda kaikki toiminnan tasot kattava kumppanuus, jossa lajien ja luontotyyppien suotuisa suojelutaso ei ole ainoastaan tavoite, vaan kaikkien sisäistämä välttämätön päämäärä ja jatkuvaa ylläpitoa vaativa ihmisen kohtalonkysymys.

6 Kirjallisuus

Mietinnöt, raportit, ohjelmat:

Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve –työryhmä (Essu-työryhmä) 2000: Metsien suojelun tarve Etelä-Suomessa ja Pohjanmaalla. Suomen ympäristö 437, Helsinki

Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta (Metso-toimikunta) 2002: Etelä-Suomen, Oulun läänin länsiosan ja Lapin lounaisosan metsien monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelma. Moniste, 53 s. Moniste on sähköisessä muodossa osoitteessa <http://www.vyh.fi/ajankoht/tiedote/ym/tied2002/metso.pdf>

Lounais-Suomen metsäkeskus 2001: Lounais-Suomen metsäohjelma. Turku.

Luonnonsuojelulakityöryhmän mietintö 1994: Työryhmän raportti 3/1994, Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Helsinki.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000: Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma vuosille 2001-2004. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 8/2000, Helsinki.

Perinnemaisemien hoitotyöryhmä 2000: Perinnebiotooppien hoito Suomessa. Suomen ympäristö 443. Helsinki.

Muut:

Kröger, L. 2002: Osallistuva suunnittelu maatalouden ympäristöpolitiikassa – viljelijöiden näkemyksiä osallistumisesta, vaikuttamismahdollisuuksista ja ympäristönhoidosta. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen (MTT) selvityksiä 7. Helsinki.

Tenhola, T. & Yrjönen, K. 1999: Metsäluonnon monimuotoisuudelle tärkeät elinympäristöt. Kartoitus yksityismetsissä. Maa- ja metsätalousministeriö ja Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio. Helsinki.

Pentinmäki, J. & Aakkula, J. 2001: Julkishyödykkeiden sopimustuotanto maataloudessa. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen (MTT) selvityksiä 28/2001. Helsinki

Vehkala, M.-M. & Vainio, A. 2000: Luonnonsuojelun yhteiskunnallinen ulottuvuus. Luonnonsuojelun toteuttamisen sosio-ekonomiset vaikutukset Väli-Suomessa 1990-luvulla. Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja 83. Vaasa.

Liite 1: Kokeilusuunnitelma

Luonnonarvokaupan menetelmä

Luonnonarvokauppa on keino suojella luontoa talouskäytössä olevilla alueilla. Luonnonarvoja tarkastellaan hyödykkeinä, joiden säilyttämisestä tai lisäämisestä maanomistaja saa tuloa sen sopimuksen mukaan, minkä hän myyjänä ja valtio ostajana tekevät. Sopimus voi koskea rajatun alueen rauhoittamista, ennallistamista tai tietynlaista hoitoa tai muita luonnonarvoja, joita ei erikseen rajata. Ellei sopimuksessa täsmennetä alueen käyttötapaa, voi maanomistaja itse harkita, millä muulla tavalla hän aluettaan luonnonarvojen tuottamisen ohella käyttää. Sopimus on määräaikainen tai siinä on irtisanomispykälä. Sopimuksen ulkopuolelle jäävät sellaiset luonnonarvot, joiden turvaamista edellyttää laki, sertifikaatti tai muu maanomistajaa sitova sopimus tai määräys.

Luonnonarvokaupan aloitteen voi tehdä myyjä, ostaja tai ulkopuolinen taho. Maanomistaja on sopimusneuvottelussa täysivaltainen osapuoli, ja sopimus syntyy vain, jos molemmat osapuolet sen hyväksyvät. Sen päättyessä maanomistaja voi harkita alueensa käyttämistä edelleen luonnonarvojen tuottamiseen tai muulla tavalla.

Useimmissa uusissa luonnonsuojelun malleissa yksityinen maanomistaja vuokraa, luovuttaa tai myy alueensa suojelulliseen käyttöön, jonka suunnittelee ja toimeenpantee valtion viranomaisen tai siltä valtuuden saanut taho. Luonnonarvokaupan mallissa on uutta, että maanomistaja on luonnonsuojelupalvelujen tuottaja ja osallistuu täysivaltaisesti suojelun suunnitteluun, toteuttamiseen ja luonnontilan seurantaan. Luonnonarvokauppaa lähinnä oleva suojelukeino on maatalouden ympäristötuen erityistuki silloin, kun sitä myönnetään perinneluonnon monimuotoisuuden hoitamiseksi.

Miksi luonnonarvokauppaa pitää kokeilla?

Luonnonsuojelussa on kaksi strategiaa, alueiden suojelu ja luonnon huomioon ottaminen talousalueiden maankäytössä. Ekologinen ongelma on ratkaisematta: Missä määrin luontoa voidaan suojella talouskäytön ohessa ja mihin talousalueiden luonnonhoidon tehostaminen koko luonnonsuojelun tehtävissä riittää? Taloudellinen ongelma on ratkaisematta: Jos tietty luonnon monimuotoisuuden taso päätetään säilyttää, millä tavoin se talousalueiden luonnonhoidolla ja suojelun alueiden perustamisella onnistuu halvimmin? Taloudellisen ongelman ratkaiseminen tulee vielä hankalammaksi, jos melko kaavamaisen korvausmenettelyn lisäksi kilpailutetaan yksityisiä luonnonsuojelupalvelujen tuottajia. Tarjouskilpailua on esitetty yhdeksi keinoksi esim. metsäluonnon suojeluun.

Luonnonarvokaupan kokeilussa etsitään vastausta ekologiseen ja taloudelliseen ongelmaan. Suojelusopimusten toteutumisesta nähdään, miten luonto talouskäytössä olevilla alueilla on menestynyt. Maksettu palkkio antaa viitteen, millä hinnalla maanomistaja keskimäärin päätyy suojelemaan luontoa muun alkutuotannon sijasta tai ohella, ja paljonko hänen itsensä tekemä tai teettämä luonnonhoito maksaa.

Luonnonsuojelua rahoitetaan vuosittain varsin suurella summalla. Tehtävä on muuttunut alkuperäisluonnon laikkujen säästämistä koko luonnon monimuotoisuuden hoitoon, ja suojelun keinovalikoimaa on alettu laajentaa. Keskustelussa suojelun ja talouden suhteesta ja aluesuojelun ja luonnon huomioonottamisen keskinäisestä painotuksesta on paljon erimielisyyttä, koska käytännön kokemuksia ei ole.

Koska luonnonsuojelupalveluja voidaan pitää eräänä maaseudun tuottamana julkishyödykkeenä, voi luonnonarvokauppa olla yksi osa sellaista eurooppalaista maaseutupolitiikkaa, jota esim. Ranskassa on kokeiltu ns. maatalon seutusopimuksen nimisenä.

Mihin aloitteisiin luonnonarvokaupan kokeilu vastaa?

Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta esittää, että maa- ja metsätalousministeriö ja ympäristöministeriö varaavat luonnonarvokaupan pilottihankkeiden toteuttamiseksi vuosina 2003-2007 yhteensä 2 milj. € (Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta 2002, s. 19). Toimikunnan muissa esityksissä (esim. tarjouskilpailu s. 19; metsäluonnon monimuotoisuuden yhteistoimintaverkosto s. 21) on elementtejä, joita voidaan kokeilla luonnonarvokauppa-kokeilun yhteydessä.

Perinnemaisemien hoitotyöryhmä esittää hoidettujen perinnebiotooppien kokonaisalan kolminkertaistamista ja että tämän saavuttamiseksi kaikille hoitotyöhön halukkaille maanomistajille tulee tarjota mahdollisuus tukeen (Perinnemaisemien hoitotyöryhmä 2000, s. 57 ja s. 87). Luonnonarvokaupan kokeilun tulokset voivat auttaa parantamaan perinnemaisemien hoidon rahoitusjärjestelmää.

Kolmannessa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa esitetään, että *”Maa- ja metsätalousministeriö käynnistää Suomeen soveltuvan ja esimerkiksi Ranskassa sovellettavaa huomattavasti laaja-alaisemman maaseutusopimuksen valmistelutyön. Prosessiin liitetään vuosina 2002-2003 paikallisia ja alueellisia kokeiluja.”* (Maaseutupolitiikan Yhteistyöryhmä 2000, s. 175). Jos luonnonsuojelu halutaan sitoa osaksi eurooppalaista maaseudun kehittämistä, voi maanomistajalähtöisen luonnonarvokaupan kokeilu käydä yhdestä suomalaisen maaseutusopimuksen alueellisesta kokeilusta.

Mitä luonnonarvokaupan kokeilulla tavoitellaan?

Luonnonarvokaupan korkeana tavoitteena on yhdistää luonnonsuojelu muuhun alkutuotantoon maaseudun elämää tukeväksi toiminnaksi ja solmia alkutuotanto, maaseudun elämä ja luonnon monimuotoisuudesta huolehtiminen kansantaloudellisesti, aluepoliittisesti ja luonnontaloudellisesti hyväksi kokonaisuudeksi.

Kokeilulla selvitetään, miten teoriassa kelvolliseksi arvioitu luonnonarvokauppa toimii käytännössä, ja millainen osa luonnonarvokaupalla suojelukeinojen valikoimassa voi olla. Varsinaista luonnonsuojelua kokeilu ei vielä ole – primaaritavoitteena on saada kokemuksia eräästä luonnonsuojelun keinosta.

Aikataulu

Tavoitteeksi asetetaan, että kokeilu käynnistyy vuoden 2003 aikana ja jatkuu vuoden 2007 loppuun. Kokeilun päättymisen aikoihin pääosa Natura-ohjelman suojelualueista on toteutettu ja ollaan uusien linjaratkaisujen kynnyksellä.

Mihin kokeilun rahoitus käytetään?

Kokeilun kokonaiskustannuksiksi arvioidaan 3,5 M€ Ne muodostuvat luonnonsuojelusopimusten palkkioista ja toiminnan, toimeksiantojen ja hallinnon palkoista ja kuluista. Pilotoinnista johtuvia kuluja tulee arvioinnista, raportoinnista, kokeiluun liittyvän tutkimustiedon keräämisestä, järjestämisestä ja edelleen toimittamisesta ym.

Vastineeksi kokeilu raportoi, mitä luonnonarvoja luonnonarvokaupalla saatettiin pelastaa tai luoda, millä tavoin kokeilu vaikutti maanomistajaosapuolen toimintaan ja asenteisiin jne.. Sen lisäksi, että kokeilu itse raportoi omasta toiminnastaan, siihen liittyy ulkopuolisten tutkijatahojen omaa tutkimusta. Määräraha toimii injektiona, joka lisää luonnon arvostusta ja luonnontuntemuksen tarvetta maanomistajien keskuudessa, sitoutumista alkutuotannon palveluorganisaatioissa ja muissa organisaatioissa ja motivoi yhteiskunnallista ja luonnontieteellistä tutkimusta.

Kokeiluun liittyvä tutkimus

Tutkimus antaa arvion luonnonarvokaupan yhteiskunnallisesta hyvyydestä maanomistajan, maaseudun, muun alkutuotannon ja kansantalouden kannalta. Luonnonarvokaupan kokeilun pohjalta voidaan ehdottaa uusia painotuksia eurooppalaisiin aluetukiin ja aluepolitiikkaan yleisemminkin.

Luonnonarvokaupan ekotehokkuusselvitys etsii vastausta, kuinka paljon ja kuinka paljon rahalla luonnonarvokaupalla saadaan säilymään tai syntymään sellaisia luonnonarvoja, jotka ilman sitä häviäisivät tai jäisivät syntymättä.

Huomioitavaa

Luonnonarvokauppaan on ladattu yhteiskunnallisia odotuksia. Kehittämisvaiheessa sen ovat vastaanottaneet myönteisesti maanomistajat ja metsänhoitoyhdistykset. Luonnonarvokaupan kokeilun tulokset voivat eri luonnonsuojelun viiteryhmillä olla tavoitteita, myönteisiä tai kielteisiä.

Luonnonarvokaupan yksi ominaisuus on, että luonnonarvojen ostajan tuloksellisuutta voidaan mitata. Kokeilun yhteydessä ei vielä voi edellyttää luonnonsuojelusopimusten parasta mahdollista ekotehokkuutta. Monitahaisen kokeilun ansiona ei ole luonnonsuojelullinen tehokkuus, vaan luonnonarvokaupan soveltamisalueen hahmottaminen. Onnistunut kokeilu varmistaa sen, että luonnonarvokauppa vakiintuneena menettelynä toimii tulevaisuudessa tehokkaasti.

Kokeilussa toimivat organisaatiot

Kokeilijaksi kutsutaan ryhmittymää, jonka muodostavat Satakunnan TE-keskus, kokeilun ohjausryhmä, johtoryhmä ja toimisto. Kokeiluun liittyy myös muita tahoja sopimus-, asiantuntija-, tutkimus- tms. kumppaneina.

Seuraavassa esitettävät organisaatiot ja niille kaavailut roolit luonnonarvokaupan kokeilussa ovat vasta kehittämishankkeen luonnostelemia. Mukaantuloaan koskevat päätökset tekee kukin taho aikanaan.

- Satakunnan TE-keskus
 - hakee kokeilun rahoitusta
 - vastaa luonnonarvokaupan kokeilun hallinnosta, tarkastuksista ja raportoinnista
 - vastaa luonnonsuojelusopimusten ostajan velvoitteista
 - hoitaa kokeilun työnantajatehtävät
 - vastaa johtoryhmän jäsenten palkkioista ja kuluista
 - arvioi luonnonarvokaupan merkitystä maaseudun elämiselle ja elinvoimalle

- tiedottaa maanomistajille luonnonarvokaupasta yhtenä mahdollisena maankäytön vaihtoehtona
- Ohjausryhmä – koostuu sidosryhmien edustajista
 - kokoontuu 2-4 kertaa vuodessa
 - seuraa luonnonarvokaupan kokeilua ja hyväksyy vuosittain toimintakertomuksen, tilinpäätöksen, toimintasuunnitelman, talousarvion ja rahoitushakemuksen.
 - määrittelee toiminnan yleislinjat, tietosuojakäytännöt ym.
- Johtoryhmä
 - Toimiston lähin työnohjaaja, jonka ainakin alkuvaiheessa on pystyttävä kokoontumaan viikoittain – kuukausittain, tarpeesta riippuen. Johtoryhmän jäsenille voidaan osoittaa yksittäisiä suunnittelu- ja työtehtäviä kokeilussa. On osoittautunut, että yhden palkatun henkilön projektit voivat epäonnistua, jos työntekijä jää projekteineen yksin, vain pari kertaa vuodessa kokoontuvan ja itse hankkeen käytäntöihin paneutumattoman ohjausryhmän tuen varaan.
 - hyväksyy luonnonsuojelusopimukset ja toimeksiannot toimiston esittelyn ja rahoittajan ohjeistuksen pohjalta
- Toimisto
 - Käytännön tehtävät keskittyvät toimistoon, johon aluksi palkataan yksi päätoiminen henkilö.
 - pyytää ja vastaanottaa luonnonarvojen tuottamistarjouksia, käy suojeluneuvotteluja, valmistelee sopimuksia ja esittelee ne johtoryhmälle.
 - on yhteydessä maanomistajiin, metsänhoitoyhdistyksiin, alueviranomaisiin, asiantuntijoihin ym. tahoihin ja suuntaa luonnonarvokaupan ponnistuksia siten kuin tarjontaa löytyy ja ohjeistus tarkentuu.
 - tilaa asiantuntijapalveluita eri viranomais- ja palvelutahoilta.
 - valmistelee ohjausryhmän ja johtokunnan kokoukset ja hoitaa työnantajan määrittelemät muut tehtävät.
 - hoitaa osaltaan kokeilun tiedottamisen
 - toimittaa tutkijoille tietoja kokeilusta.
- Metsänhoitoyhdistykset
 - tiedottavat alueellaan luonnonarvokaupan mahdollisuudesta
 - toimivat omistajien etua valvovana asiantuntijana kokeilussa
 - tekevät omistajien valtakirjalla luonnonsuojelusopimuksia
 - pysyvät ajan tasalla alueensa luonnonarvokaupan kannalta hyvistä kohteista
 - välittävät ostajien tarjouspyyntöjä myyjille ja avustavat näitä tarjouksien teossa
 - seuraavat luonnonsuojelusopimusten toteutumista siten kuin niiltä tätä tilataan
 - selvittävät sopimusten jatkamisen edullisuutta ja informoivat maanomistajia tästä

- tiedottavat myös muista luonnonsuojelullisista vaihtoehdoista (luonnonsuojelulain perusteella maksettava korvaus, kestävän metsätalouden ympäristötuki) ja esittävät maanomistajan toimeksiannosta näin rahoitettavia hankkeita
Huom! Metsänhoitoyhdistykset ovat metsänomistajien edunvalvojia, eikä niillä siten voi olla luonnonsuojelusopimukseen liittyvää ostajan päätösvaltaa. Ne voivat kuitenkin vastaanottaa toimeksiantoja ostajalta, kunhan tästä ei synny eturistiriitaa.
- Maanomistajat
 - suuntautuvat luonnonarvokauppaan vapaaehtoisesti ja yksilöllisesti sen informaation pohjalta, mitä luonnonarvokaupan osapuolilta ja muilta tahoilta tulee.
- Muut myyjäpuolen toimijat
 - Maanomistajat voivat tarvita luonnonhoitoon ja luonnonarvojen selvittämiseen liittyviä palveluita, ja he ostavat nämä palvelut normaalisti. Kokeilu ei suoraan rahoita luonnonhoito- tms. töitä, mutta maanomistajan saamalla luonnonarvotulolla voi olla työllistäviä kerrannaisvaikutuksia.
- Lounais-Suomen metsäkeskus
 - toimii luonnonarvokaupan tehtävissä metsätalouden maan puolella siten, kuin tämäntapaista palvelua siltä tilataan
 - tiedottaa metsänomistajille luonnonarvokaupasta yhtenä mahdollisena maankäytön vaihtoehtona esim. tilanteissa, joissa kestävän metsätalouden rahoituslain ympäristötuen myöntäminen ei tule kysymykseen
- Lounais-Suomen ympäristökeskus
 - esittää luonnonarvokaupan vaihtoehtoja erilaisten suojeluneuvottelujen yhteydessä silloin, kun suojelua ei voi rahoittaa esim. luonnonsuojelulain tai luonnonsuojeluohjelman perusteella
 - tekee esityksiä kokeilijalle niistä luonnonsuojelullisista puutteista, joiden hoitamiseen luonnonarvokauppa voi olla hyvä keino
 - toimii luonnonarvokaupan tehtävissä siten kuin kokeilija tämäntapaista palvelua tilaa
- Metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos, Suomen ympäristökeskus, Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus
 - monitoroi luonnonarvokaupan kokeilua ja arvioi sen menetelmien taloudellista ja suojelullista tehoa sekä luonnonarvokaupan kohteilla että metsäluonnossa yleisestikin
 - saa ja järjestää tietoa luonnonarvokaupan sopimuksista luonnonsuojelun tietojärjestelmään siten kuin tietojen luovuttamisesta sovitaan
 - esittää luonnonarvokaupan kokeilulle painopistekohteita perustettujen suojelualueiden monimuotoisuuden säilymisen ja leviämisen turvaamiseksi

- tutkii luonnonarvokaupan yhteiskunnallista, taloudellista ja luonnonsuojelullista tehokkuutta
- Maa- ja metsätalousministeriö ja ympäristöministeriö
 - rahoittavat luonnonarvokaupan kokeilun
 - arvioivat luonnonarvokauppaa suojelun keinovalikoimassa
 - kehittävät suojelusäädöksiä ja viranomaisohjeita kokeilun tulosten perusteella
 - ohjeistavat kokeilua mm. suojelubiologisten kriteerien tarkentamistyöryhmän kautta
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä
 - arvioi luonnonarvokaupan merkitystä maaseudun elämiselle ja elinvoimalle
- Yliopistot ja tutkimuslaitokset
 - tutkivat luonnonarvokauppaa makro- ja mikrotasolla, talouden ja luonnon-tilan kannalta.
 - Helsingin Yliopiston limnologian ja ympäristönsuojelun laitoksella käynnissä olevissa hankkeissa tutkitaan määräaikaisten luonnonsuojelusopimusten sosiaalisia, ekologisia ja taloudellisia ulottuvuuksia. Vuorovaikutus kokeilun kanssa tuottaa molemmille osapuolille hyödyllistä ja käyttökelpoista tietoa.
- Satakuntaliitto
 - tekee aloitteita kokeilulle ja arvioi luonnonarvokauppaa maakuntasuunnittelun ja maakunnan kehittämisen kannalta
 - arvioi luonnonarvokaupan merkitystä maaseudun elämiselle ja elinvoimalle
- Kunnat
 - tekevät aloitteita kokeilulle (esim. kaavoituksen suojeluosion toimeenpanemiseksi siltä osin kuin se voidaan saavuttaa luonnonarvokaupalla)
 - informoivat kuntalaisia luonnonarvokaupan mahdollisuuksista
- Luonnonarvokaupan kehittämishanke
 - Hanke päättyy loppuvuodesta 2002. Hankkeen toimijat seuraavat ja osallistuvat luonnonarvokaupan kokeiluun omissa järjestöissään.

Tiedottaminen ja tiedonkulku

Koska kokeilussa on kysymys uudesta luonnonsuojelun tavasta, liittyy siihen paljon tiedottamista maanomistajille. Luonnonarvokaupan kehittämishanke on voinut esitellä luonnonarvokauppaa vasta teoriana. Myös maanomistajat ovat arvioineet luonnonarvokauppaa vasta alustavasti. Tilanne muuttuu, kun kokeilijalla on todelliset mahdollisuudet ostaa luonnonarvoja ja maanomistajilla myydä niitä.

Kokeilusta tiedottavat alueviranomaiset, maakunnan liitto ja kokeilija. Suoraan maanomistajille tieto kulkee metsä- ja maatalouden organisaatioiden kautta. Kuntien maataloussihteereitä, ympäristötointa ym. tahoja informoidaan luonnonarvokaupan kokeilusta.

Sen lisäksi, että kokeilun toteuttajat raportoivat kokemuksistaan, on tavoitteena, että siihen liittyy myös ulkopuolisten tahojen tutkimusta. Luonnonarvokaupan kokeilun tutkimuksellisesti oleellisen tiedon saatavuus turvataan. Kokeiluun liittyvästä tutkimuksesta tiedotetaan siten kuin tutkijoiden kanssa sovitaan.

Kokeilijan tehtävät

1. Kokeilija neuvottelee ja solmii suojelusopimuksia luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseksi ja tarkoituksenmukaiseksi lisäämiseksi saamansa ohjeistuksen ja oman suunnittelunsa mukaisesti. Kokeilija päättää määrärahan käytöstä ohjeistuksen mukaan ja on toiminnastaan tulosvastuussa rahoittajalle.
2. Suojelusopimukseen liittyvien maksujen lisäksi määrarahasta maksetaan palkka- ja hallintokulut sekä toimeksiantojen kustannukset. Kokeilija voi ulkoistaa luonnonarvokaupan tehtäviä ja kilpailuttaa palveluita.
3. Kokeilija seuraa työnsä tuloksellisuutta luonnonvaratilinpidolla, jonka menopuolelle tulevat suojelusopimukseen liittyvät maksut, toimiston ja hallinnon kulut, sopimusten valvonta ja kokeilijan ostamat asiantuntijapalvelut. Tulopuolelle kirjataan ne luonnonarvot, joista sopimukset tehtiin.
4. Kokeilumäärärahaa ei käytetä kestävän metsätalouden rahoituslain perusteella tai maatalouden ympäristötuella tai erityistuella rahoitettaviin kohteisiin, luonnonsuojelulain perusteella korvattaviin tapauksiin eikä sellaisten luonnonarvojen ostamiseen, joiden suojelemiseen laki velvoittaa tai joiden turvaamiseen metsänomistaja on sitoutunut saadessaan hyvän metsänhoidon sertifikaatin. Luonnonarvokaupan neuvottelujen käyminen ei estä ostajaa informoimasta myyjää muista lain tarjoamista tukimuodoista tai lain tai sertifiointin velvoitteista.
5. Saadun kokeilumäärärahan lisäksi voi ostaja vastaanottaa muuta rahoitusta ja käyttää sen lahjoittajan toivomusten mukaisesti.
6. Kokeilusta raportoidaan vuosittain ja kokeilun päätyttyä. Erityisesti kiinnitetään huomiota,
 - millaista metsäluonnon monimuotoisuutta talousmetsissä voidaan säilyttää tai tuottaa taloudellisella ohjauksella,
 - millaista lisätehoa perinneympäristöjen hoitoon luonnonarvokaupalla voidaan saada
 - mikä on luonnonarvokaupan hyöty/kustannussuhde, eli paljonko luonnonsuojelullisesta päätöksestä maanomistajalle keskimäärin täytyy kulloinkin maksaa
 - miten suojelubiologista kriteeristöä tulisi kokeilun palautteen perusteella kehittää
 - millaista oppimista, toimintaa ja asenteiden muuttumista luonnonarvokauppa aikaansaa maanomistajien, metsänhoitoyhdistysten ym. keskuudessa,
 - miten luonnonsuojelu ja alkutuotanto voidaan yhdistää,
 - millaista metsä- ja maatalouden ja luonnonsuojelun yhteistyötä syntyy luonnonarvokauppaan ja minkä laajuinen tietosuoja siinä on tarpeen,
 - millaisia aluepoliittisia vaikutuksia luonnonarvokaupalla on,

- millaisia lainsäädäntötarpeita ja viranomaisohjeiden tarkistamisen tarpeita luonnonarvokaupan mahdollinen käyttöönotto merkitsee

Luonnonarvokaupan kokeilun käytäntö

Ohjeistus ja strategia

Kokeilija pyytää kokeilun alussa ja aikana eri intressitahoilta (Suomen Ympäristökeskus, Metsähallitus, Luonnontieteellinen keskusmuseo, ministeriöt, Lounais-Suomen metsäkeskus, Lounais-Suomen ympäristökeskus, luonnojärjestöt, paikalliset asiantuntijat, oma organisaatio, tuottajat ja tuottajien järjestöt) esityksiä siitä, mitkä alueet, luontokohteet, luontotyytit, lajit tai lajiryhmät ovat erityisen suojelun tarpeessa ja luonnonarvokaupan kohteiksi soveltuvia. Kokeilija toimii yhteistyössä luonnonsuojelubiologisia kriteereitä valmistelevan asiantuntijatyöryhmän (Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunnan toimenpide-ehdotus 3.3.) kanssa.

Kokeilija valmistelelee suunnitelman luonnonarvojen ostostrategiaksi.

Luonnonsuojelusopimusten teko

Kokeilija esittää tarjouspyyntöjä mahdollisille luonnonarvojen tuottajille, hakeutuu neuvotteluihin ja valmistelelee luonnonsuojelusopimuksia. Maanomistajat voivat tehdä luonnonarvokaupan aloitteita ostajalle ja myös metsänhoitoyhdistys tai vastaava, sikäli kuin sillä on maanomistajien valtuutus tähän.

Luonnonsuojelusopimukset syntyvät normaalin kilpailuttamisen perusteella. Palkkioista maksetaan säädettyt verot.

Sopimuksessa yksilöidään, millaista tekemistä tai tekemättömyyttä myyjältä edellytetään, tai mihin luonnonarvoihin palkkio perustuu. Jälkimmäisessä tapauksessa ostaja ei rajoita alueen käyttöä muuhun tarkoitukseen. Käytännössä myyjää informoidaan, millaisin toimin palkkion perusteena oleva luonnonarvo todennäköisimmin saadaan säilymään tai vahvistumaan.

Luonnonsuojelusopimukset tehdään myyjän ja Suomen valtion kesken. Kokeilussa ei tehdä sellaisia sopimuksia, joissa ostaja sitoutuu maksamaan luonnonarvoista pitkälle tulevaisuuteen. Sitä vastoin voidaan tehdä pitkäaikaiseksi tarkoitettuja sopimuksia, jotka myyjä tai ostaja voi irtisanoa. Tällöin kokeilulle ei jää täyttämättömiä sitoumuksia rahoituksen päättyessä.

Pitkäaikaiseksi kaavailuista luonnonsuojelusopimuksista maksaa ostaja yleensä vuosittain, tavallisimmin kunkin vuoden lopussa.

Kannustimet

Mikäli mahdollista, suojelusopimus laaditaan kannustavaksi siten, että maanomistaja saa tuloa sitä enemmän, mitä paremmin hänen alueellaan oleva luonnonarvo menestyy. Jos suojelun kohteena on lajin heikkenevä populaatio, on palkinnon arvoista, jos se maanomistajan hoidossa vahvistuu.

Kannustimia voi käyttää myös sellaisten tilanteiden varalle, jossa luonnonsuojelullisen maankäytön seurauksena maanomistajalle lankeaa jokin sertifiointin tai lain määräämä velvoite. Jos esim. lehtomaisuutta korostaen hoidettuun metsään asettuu liito-orava, voi tilanteen varalle olla laadittuna bonusehto, jossa liito-oravan ilmestyminen merkitsee lisätuloa. Jos sopimuksen mukaan luonnontilassa pidetty metsäkuvio muuttuu ajan oloon ns.

metsäluonnon muuksi tärkeäksi elinympäristöksi, voi sopimuksen bonuspalkkio korvata metsänomistajalle kuvion hakkaamatta jättämisestä koituvan haitan. Luonnonarvokaupalla voidaan suojella sekä aktuaalisia että potentiaalisia luonnonarvoja.

Suojelusopimuksen seuranta

Ostajalla tulee olla mahdollisuus etukäteen ilmoittamatta tarkastaa, että palkkion maksamisen edellytykset toteutuvat. Ostaja voi valtuuttaa kolmannen osapuolen suorittamaan tarkastuksen. Metsänhoitoyhdistys voi tehdä tarkastuksia, sillä palvelukseen omistajiaan parhain päin sen on toimittava oikein myös ostajan suhteen. Tarkistukset ovat pistokoeluentoisia, ja samaa kohdetta voi arvioida useampikin taho. Tarkistukset voidaan tehdä kustannustehokkaasti esim. muun maastotyön yhteydessä.

Oikeusturva

Jos luonnonarvokaupasta ei tule pysyvää järjestelmää, jäävät sen perinnöksi ne luonnonarvot, jotka kokeilun aikana ostettiin pysyvästi. Jos luonnonsuojelusta maksettiin vain vuodeksi eteenpäin, voidaan katsoa, että kokeiluun käytetty raha meni luonnonsuojelullisesti osittain tai kokonaan hukkaan (ellei voitoksi lasketa, että alueita suojeltiin kokeilun keston ajan). Tämä riski otetaan kaikessa kokeilutoiminnassa.

Maanomistajan oikeusturvan kannalta oleellista on, että sopimuksen tekeminen on vapaaehtoista. Riitatapaukset sopimuksen tulkinnasta eivät ole luonnonsuojelulain tai metsälain asioita vaan kuuluvat sopimusoikeuden alaan.

Kokeilussa voidaan tehdä sopimuksia esim. myrskyssä kaatuneiden puiden jättämisestä metsään tai yksittäisten isojen puiden ja puuryhmien rauhoittamisesta. Luontevinta on maksaa tästä yhdellä kertaa, ts. ostaa luonnonarvoja pysyvästi niin, että suojeluelvoite jatkuu kokeilun jälkeenkin. Lahoavan puun tapauksessa ongelmia tuskin syntyy, mutta elävillä säästöpuilla on taloudellistakin käyttöä.

Jos luonnonarvot on ostettu pysyvästi, voidaan sopimuksen noudattaminen varmistaa kokeilun päättymisenkin jälkeen esim. jollain seuraavista keinoista:

- Ostaja on Suomen valtio. Sopimuksessa määritellään, mikä viranomainen valvoo valtion etua kokeilun päättyessä.
- Kohteet kirjataan lain tarkoittamiksi luontokohteiksi (esim. pienveden ennallistamiskohteet vesilain tai metsälain suojeltaviksi kohteiksi)
- Maanomistaja sitoutuu sopimuksessa hakemaan alueensa luontokohdetta rauhoitettavaksi luonnonmuistomerkkinä (tietyt suuret puut tai puuryhmät)
- Maanomistaja sitoutuu huolehtimaan, että tilan omistajan vaihtuessa uusi omistaja sitoutuu täyttämään sopimuksen velvoitteet. Tämä menettely on käytössä esim. kestävän metsätalouden rahoituslain ympäristötukisopimuksissa
- Tilan vaihtuessa maanomistaja palauttaa valtiolle osan saamastaan palkkiosta sen mukaan, kuinka palautettava osa sopimuksessa määritellään
- Pysyvästi ostetut luonnonarvot kirjataan kiinteistörekisteriin

Kokeilussa selvitetään myös, millaisia oikeusturvaongelmia luonnonsuojelusopimukseen liittyy, ja miten niitä voidaan vähentää.

Luonnonarvojen alustava ostoslista

Järjestys ei ole tärkeysjärjestys. Listan kohteet ovat kehittämishankkeen esille tuomia, ja lista täydentyy ja muuttuu ohjeistuksen mukaan. Sopimusten hintoja on arvioitu puun kantohinnan, puuntuotannon keskimääräinen vuotuisen nettotuoton, metsämaan hehtaarihinnan ja hoitotyön hinnan pohjalta. Vasta todellisessa kaupankäynnin tilanteessa lähestytään luonnonsuojelupalvelun markkinahintoja.

Kokeilun kestäessä ostoslista muuttuu sen mukaan, minkälaisia kauppoja jo on tehty ja millaista uutta ohjeistusta saadaan.

Suojelusopimus voi tuottaa myyjälle tuloa vuosittain tai kertaluonteisesti. Vanhahkon talousmetsän määräaikaisesta rauhoittamisesta maksetaan vuosittain, ja jos tarkoitukseen käytettävä resurssi ei muutu, voidaan sillä pitää arvioidun suuruinen metsäala suojelussa. Jos luonnonarvokaupan kohteena ovat järeät lehtipuut, velvoittaa kertapalkkio suojelemaan puut pysyvästi. Suojelusopimuksen maksujen velvoittavuus on siten eri mittainen. Kannustuspalkkioiden maksaminen tapahtuu tarkastusten tulosten perusteella.

Luonnonarvokaupan eräänä kohteena on metsätuhon (esim. majava tai metsäpalo) seurauksena kuollut puu. Ostajan kannalta on yhdentekevää, onko metsänomistaja vakuuttanut omaisuutensa tämäntapaisten tuhojen varalta vai ei.

1. Pystyyn kuolleet ja kaatuneet puut -- luonnonarvot ostetaan pysyvästi

Tavoitteena on etsiä sellaisia kuvioita, joilla kuollutta tai kaatunutta puuta on huomattavan paljon. Sopimus tehdään vielä lahoamattomasta puusta, jolla on käyttöä taloudessa. Uudistusalojen säästöpuut eivät kuulu kaupan piiriin. Maksu on kertamaksu, ja kaupan jälkeen puut jätetään metsään lahoamaan. Metsänhoitoyhdistys voi toimia kaupan myyjänä siltä osin kuin maanomistajat ovat sen tähän valtuuttaneet.

2. Haavat ja muut lehtipuut. -- luonnonarvot ostetaan pysyvästi

Sellaisia metsiä, joissa on merkittävän paljon isoja haapoja, tervaleppiä, raitoja, jaloja lehtipuita tai hyvin isoja havupuita, etsitään metsänhoitoyhdistyskohtaisesti. Luonnonarvokaupan sopimuksessa myyjä sitoutuu jättämään puut kasvamaan, vanhenemaan, kuolemaan ja lahoamaan. Sopimuksia ei tehdä uudistusaloille jätettävistä säästöpuista. Maksu on kertaluonteinen. Metsänhoitoyhdistys voi toimia kaupan myyjänä siltä osin kuin maanomistajat ovat sen tähän valtuuttaneet.

3. Metsän määräaikainen rauhoittaminen -- vuosikustannus

Uudistusikäisiä metsiä, joihin on kehittynyt merkittäviä luonnonmetsän piirteitä. Hehtaarihintaan vaikuttaa markkinatilanne, lisääntykö metsän puukuutiomäärä suojeltuna ja kuinka paljon, onko metsä hakkuiden kannalta hankalassa paikassa jne..

4. Lehdonhoito ja suojelu -- vuosikustannus

Kyseeeseen tulevat lehtokohteet, jotka eivät täytä metsälain luonnontilaisuus- ym. kriteereitä. On arvioitava, riittääkö kohteella metsän rauhoittaminen, vai onko lehtoluontoa hoidettava esim. kuusettumista torjuen.

5. Soistumisprosessin hallinta -- vuosikustannus

Kyseeseen tulevat esim. lehtomaisen kankaan sellaiset kosteahkot kohdat, jotka eivät ole suota, mutta kasvavat lehtokorpikasvillisuutta. Koska kyseessä on suokasvillisuuden suojeleminen, ei liene tarvetta tavoitella alueen täyttä rauhoittamista. Mikroilmaston säilyttäminen merkitsee joissakin tapauksissa hakkuista pidättäytymistä.

6. Paloalueet -- luonnonarvot ostetaan pysyvästi

Satakunnan metsätalouden maan puuston keskikuutiomäärä on n. 140 m³/ha. Vuosittain metsää palaa n. 10 ha (Lounais-Suomen metsäkeskus 2001). Kaupassa ostetaan säästöpuiksi paloalueen hiiltynyt puu. Voidaan myös sopia, että paloalueen annetaan metsittyä luontaisesti.

7. Ylimääräinen säästöpuusto kulotettavilla uudistusaloilla -- luonnonarvot ostetaan pysyvästi

Säästöpuuta jätetään joka tapauksessa uudistusaloille, myös silloin, kuin ne kulutetaan. Sopimuksessa edellytetään, että osittain palanutta pysty- ja maapuuta on kulotusaloilla metsäsertifiointin minimimäärää enemmän. Lounais-Suomen metsäkeskuksen alueella kulotettavien uudistusalojen pinta-alatavoite on 60 ha/a (Lounais-Suomen metsäkeskus 2001).

8. Majava- tms. tuhoalueet -- luonnonarvot ostetaan pysyvästi

Kyseeseen tulevat alueet, joiden puustosta majava on tuhonnut suuren osan joko kaatamalla puita tai nostamalla vedenpintaa niin, että puita on kuollut. Sopimus tehdään vielä lahoamattomasta puusta.

9. Metsäsaarekkeet, hevossaat, puolikulttuurialueet, perinneympäristöt -- vuosikustannus

Tarkoitus on täydentää perinneluonnon suojeleminen sellaisilla puustoisilla kohteilla, joihin ei ole saatavissa perinneympäristön hoitotukea. Hehtaari-perusteisen palkkion sijasta lienee suositeltavampaa sitoa palkkio tiettyjen perinneluonnon elementtien säilymiseen tai lisääntymiseen.

10. Vanha puisto -- luonnonarvot ostetaan määräajaksi

Tavoitteena on ohjata kulttuuriympäristöjen puistomaisen luonnon hoitoa niin, että monimuotoisuus huomioidaan muiden seikkojen ohella. Kyseeseen tulee esim. isojen, lahojen puistopuiden säästäminen tai puiston osien jättäminen ”luonnontilaan”.

11. Uhanalaisten kasvien ym. eliöiden esiintymät -- sopimus tehdään määräajaksi

Tavoitteena ei ole alueen täysrauhottaminen, vaan käyttö ja hoito siten, että esiintymä säilyy. Osa uhanalaisesiintymistä on esim. perinneympäristöissä. Esiintymän tila tarkastetaan määräajoin mahdollisen kannustinpalkkion varalta.

12. Uhanalaisten lintujen esiintymät -- vuosikustannus

Nämä tulevat luonnonarvokaupan kohteina kysymykseen silloin, kun lajin tiedetään olevan paikkauskollinen ja esiintymän suojelemiseksi huomattava puuntuotannon rajoittaminen on paikallaan.

13. Uhanalainen, suojeltava luontotyyppi --vuosikustannus

Kyseeseen tulevat esim. ojitetut korvet, joissa elää uhanalaista korpieliöstöä, mutta jotka ajanoloon muuttuvat kasvulliseksi metsämaaksi. Palkkio on kertaluonteinen. Puuntuotanto ei heikkene tämälantapaisessa kohteessa paljonkaan. Luonnonarvokaupan sovelluksena ennallistaminen on problemaattista, koska tällöin tavoitteena lienee alueen pysyvä suojele.

14. Pienveden ennallistaminen -- luonnonarvot ostetaan pysyvästi

Vesilain piiriin kuulumattomia ei-luonnontilaisia lähteitä, puroja ja lampia, joihin liittyy olevia tai ennakoitavia luonnonarvoja. Palkkio on kertaluonteinen. Samalla tavalla kuin edellinen tämä kohta on lähempänä perinteistä suojeleä kuin luonnonarvokauppaa.

Liite 2: Metsänhoitoyhdistysten toiminnanjohtajien kyselyn koonti

Haastattelija kirjasi ja koodasi vastaukset kolmeen luokkaan keskustelun perusteella. Tilastotietoja ja tarkkoja lukuja ei pyrittykään hakemaan, vaan vastaukset tulivat "lonkalta".

1. Haastateltavan toimialueen ala 8000 – 130000 ha (n=9)

2. Uusien lakien mukaisten metsäsuunnitelmien osuus alueella 0 – 50 % (n=9)

Satakunnassa on viisi yhden kunnan alueella toimivaa metsänhoitoyhdistystä ja neljä isompaa.

3. Onko metsätalouden rahoitusta tai ympäristötukea saatu tai haettu alueellasi...?

	ei	joitakin	usein
...metsänuudistukseen	1	6	2
...kulotukseen	5	4	0
...nuoren metsän hoitoon	0	1	8
...energiapuun korjuuseen	0	4	5
...terveyslannoitukseen	4	5	0
...kunnostusojitukseen	1	1	7
...metsätien tekemiseen	1	5	3
...luonnon monimuotoisuuden ylläpitoon	6	3	0
...luonnonhoitoon	9	0	0
...muhun kuin puuntuotannolliseen käyttöön	9	0	0
...luontokohteiden hoito- ja kunnostustöihin	9	0	0
...metsälain 10§ kohteiden kartoittamiseen	1	0	8
...maisemanhoidon kunnostustöihin	9	0	0
...ojitusalueiden altaiden tyhjentämiseen	6	2	1
...metsäojitusalueen ennallistamiseen	9	0	0
...muihin luontohankkeisiin	8	1	0

4. Mielipiteesi uusista monimuotoisuussäännöksistä

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Joks. eri mieltä	Joks. samaa mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Ne ovat tarpeellisia	0	0	0	2	4	3
Ne hyväksytään laajasti	0	0	3	4	2	0
Ne ovat oikein kohdennettuja	0	0	0	4	3	2
Ne ovat helposti noudatettavia	0	0	1	3	3	2
Ne ovat helposti valvottavia	0	0	1	4	3	1
Korvaukset ja tuet ovat oikeudenmukaisia	0	2	2	2	1	2
Ne säilyttävät luonnon monimuotoisuuden	0	0	0	3	4	2
Ne eivät haittaa metsätaloutta	0	1	1	2	3	2
Yhteistyö maanomistajiin päin toimii hyvin	0	1	3	0	4	1
Yhteistyö viranomaisiin päin toimii hyvin	0	2	1	1	4	1

5. Onko metsätalouden toimenpidealueilla tai läheisyydessä ollut lain tarkoittamia...?

		ei	joitakin	useita
	...lähteitä	2	6	1
	...puroja tai noroja	2	6	1
	...lammen lähiympäristöjä	5	4	0
	...ruoho- tai heinäkorpia	4	5	0
	...saniaisorpia	4	5	0
	...lehtokorpia	6	3	0
	...lettoja	8	1	0
	...reheviä lehtolaikkuja	4	5	0
...pieniä metsäsaarekkeitä ojittamattomalla suolla		5	4	0
	...rotkoja tai kuruja	8	1	0
	...jyrkänteitä ja niiden alusmetsiä	5	4	0
	...vähätuottoisia hietikoita	8	1	0
	...vähätuottoisia kallioita	1	4	4
	...vähätuottoisia kivikoita tai louhikoita	5	3	1
	...vähäpuustoisia soita	4	5	0
	...rantaluhtia	6	3	0
	...jalopuumetsiköitä	9	0	0
	...pähkinäpensaslehtoja	8	1	0
	...tervaleppäkorpia	4	5	0
	...hiekkarantoja	9	0	0
	...merenrantaniittyjä	9	0	0
...puuttomia- vähäpuustoisia hiekkadyynejä		9	0	0
	...katajaketoja	7	2	0
	...lehdesniittyjä	9	0	0
„, suuria yksittäisiä puita tai puuryhmiä		2	7	0
	...liito-oravan esiintymispaikkoja	2	3	4
...suuren petolinnun tai muita pesäpuita		6	3	0
	...uhanalaisen lajin esiintymiä	9	0	0
	...erityisesti suojeltavan lain esiintymiä	9	0	0
	...riistanhoidon kannalta tärkeitä alueita	7	2	0
...ojitettuja kuvioita, joita ei enää kunnosteta		3	2	4
	...luonnontilaisia soita, ei lakikohteita	1	7	1
...luonnontilaisuutta lähestyviä vanhoja metsiä		5	4	0
	...palaneita metsiä	6	3	0
	...metsätuhoalueita (ei taimikkotuhoja)	3	4	2
	...luonnonsuojelualueita	1	8	0
	...Natura-ohjelman alueita	1	8	0
...valtakunnallisen suojeluohjelman alueita		4	5	0
	...seutu- tms. kaavan suojelualueita	7	2	0
...muita luontoselvityksissä todettuja alueita		6	3	0

6. Onko tapahtunut, että olet saanut tiedon luontokohteesta...?

	ei	joskus	usein
...itse maastossa havaiten	2	5	2
...maanomistajalta	5	4	0
...puunostajalta	5	4	0
...urakoitsijalta	5	4	0
...metsäsuunnitelmasta	4	3	2
...metsäkeskukselta	2	2	5
...ympäristökeskukselta	4	5	0
...kunnan viranhaltijalta	6	3	0
...metsästäjältä tai metsästysseuralta tms.	7	2	0
...luonnonharrastajalta tai luontojärjestöltä	6	3	0
...julkaisusta, joissa kohteita on kartoitettu	4	5	0
...muualta	7	2	0

Luontokohdetietoja on saatu lisäksi naapureilta ja yleiskaavasta.

7. Kuka on tehnyt esityksen luontokohteen erityisestä käsittelystä tai suojelusta?

	ei	joskus	usein
Olen esittänyt itse	1	0	8
Maanomistaja	1	8	0
Urakoitsija	5	4	0
Puunostaja	4	3	2
Metsäsuunnitelmassa on esitetty	1	2	6
Metsäkeskus	2	3	4
Ympäristökeskus	5	4	0
Kunnan viranhaltija	8	1	0
Metsästys- tms. järjestö	8	1	0
Luonnonharrastaja tai luontojärjestö	6	3	0
Muu tahoa	4	1	0

8. Toteutuiko luontokohteen suojelu tai erityiskohtelu (% tapauksista)...?

...esityksen mukaan	89	%
...esitystä huonommin tai suppeammin	8	%
...esitystä paremmin tai laajemmin	4	%

9. Säilyivätkö jonkintyyppiset luontokohteet erityisen hyvin tai erityisen huonosti?

Hyvin säilyneitä: Metsälakikohteet, erityisesti lähteet, purot, norot ja kalliot. Luonnontilaiset suot, liito-oravan ja ilmoitettujen petolintujen pesäpuut.

Huonosti säilyneitä: Vanhat metsät.

10. Neuvoteltiin ko luontokohteen erityisestä käsittelystä tai suojelusta...?

		ei	joskus	usein
...maanomistajan kanssa	1	1	7	
...urakoitsijan kanssa	2	0	7	
...puunostajan kanssa	1	1	7	
...metsäkeskuksen kanssa	2	1	6	
...ympäristökeskuksen kanssa	5	4	0	
...riistanhoitoseuran tms. kanssa	8	1	0	
...kunnan viranhaltijan kanssa	9	0	0	
...luontojärjestön tai harrastajan kanssa	6	3	0	

11. Miten luontokohteiden huomioiminen on lisännyt työtäsi?

		jonkin		
		vähän	verran	paljon
Kohteeseen kului keskimäärin aikaa...	2	5	2	
... ja erityisen vaikeita tapauksia esiintyi..	6	3	0	

12. Syntyikö luontokohteen huomioimistavasta erimielisyyttä...?

		ei	joskus	usein
...maanomistajan kanssa	3	5	1	
...urakoitsijan kanssa	8	1	0	
...puunostajan kanssa	9	0	0	
...metsäkeskuksen kanssa	8	1	0	
...ympäristökeskuksen kanssa	9	0	0	
...riistanhoitoseuran tms. kanssa	8	1	0	
...kunnan viranhaltijan kanssa	9	0	0	
...luonnonharrastajan tai luontojärjestön kanssa	7	2	0	

13. Ovatko jotkin luontokohteet alueellasi mielestäsi...?

- ...erityisen vaarantuneita
- ...riittävän runsaita ja säilyviä
- ...erityisen nopeasti väheneviä

Vaarantuneiksi mainittiin vanhat metsät, hajamainintoja saivat purot, korpityypit ja liito-orava. Riittävän runsaina ja vähemmän suojelua kaipaavana mainittiin useasti liito-orava ja karu kallioluonto. Nopeasti vähenevinä tai vähenneinä mainittiin katajakedot, vanhat metsät ja palaneet metsät.

Liite 3: Metsänomistajakyselyn koonti

1. Vastaaajan sukupuoli	mies	nainen	
	44	7	
	86%	14%	
2. Ikä:	alle 40 v.	40 .. 60 v.	yli 60 v.
	12	28	13
	23%	53%	25%
3. Metsän pinta-ala:	alle 10 ha	10 – 100 ha	yli 100 ha
	4	34	15
	8%	64%	28%
4. Metsän hallintatapa	perheomistus	perikunta	yhtymä
	43	4	6
	81%	8%	11%
5. Pääosa metsistä on kotoani	alle 1 km	1 – 10 km	yli 10 km päässä
	8	33	12
	15%	62%	23%
6. Metsätulo on taloudessani merkitykseltään	melko vähäinen	merkittävä	muodostaa pääosan
	18	29	5
	35%	56%	10%
7. Onko alueellanne tietämänne mukaan			
Natura-ohjelmaan rajattuja alueita		8	tapausta
Muita luonnonsuojelualueita		11	tapausta
Metsälain erityisen tärkeitä elinympäristöjä		11	tapausta
Sertifioinnin takia suojeltavia kohteita		6	tapausta
8. Onko viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana alueestanne ostettu tai lunastettu osia			
Luonnonsuojelun takia		5	tapausta
Voimalinjojen rakentamisen takia		6	tapausta
Tieteon takia		8	tapausta
9. Onko Teille ehdotettu, toivottu tai vaadittu jonkin alueenne luontokohteen suojelua?			
		13	tapausta
(suuri luku johtuu siitä, että osa kysymyksistä osoitettiin metsänomistajille, joiden tilalle luonnonsuojelupiiri oli tehnyt luontokartoituksen)			
9. b. Jos on, onko ehdotus tullut			
metsäkeskukselta		3	tapausta
TE-keskukselta		0	tapausta
ympäristökeskukselta		5	tapausta
Satakuntaliitolta		4	tapausta
metsänhoitoyhdistykseltä		2	tapausta
kunnan kaavoittajalta tai muulta viranomaiselta		1	tapausta
luontoharrastajalta tai luontokartoittajalta		5	tapausta
naapurilta tai tuttavalta		0	tapausta
10. Onko alueellanne kohde tai kohteita, jotka olette itse päättänyt jättää luonnontilaan tai hoitaa luonnonarvoja säästäen?			
		36	tapausta

11. Onko alueellanne tietääksenne ollut kartoituksia seuraavien kohteiden löytämiseksi?

metsäluonnon erityisen tärkeät elinympäristöt	14	tapausta
luonnonsuojelulain suojellut luontotyypit	7	tapausta
seutukaavan tms. kaavan luontokohteet	6	tapausta
luonnonsuojeluohjelman tai Natura-ohjelman kohteet	12	tapausta
uhanalaisten lajien esiintymät	8	tapausta

12. Onko alueenne luontokohteiden suojelemisesta tarjottu Teille korvauksia, vaihtomaata tai tarjouduttu ostamaan luontokohteen sisältävä alue?

5 tapausta

13. Kuinka tärkeää on metsän omistamisessa, että: (++) /erittäin tärkeää; + /tärkeää; +/- /ei tärkeää muttei yhdentekevääkään; - /melko yhdentekevää; -- /täysin yhdentekevää)

	--	-	+/-	+	++
A. Saan siitä tuloja säännöllisesti	2	4	10	15	19
B. Saan siitä tuloja, kun tulee äkillinen, suurehko rahantarve	3	3	9	21	15
C. Voin myydä sen, kun markkinatilanne on hyvä tai tilanteeni vaatii	16	13	10	3	4
D. Saan raaka-ainetta muuhun yritystoimintaani	9	5	16	9	10
E. Se on perintö, joka siirtyy jälkeläisilleni	2	3	2	19	23
F. Siellä työskentely ja liikkuminen rentouttaa, rauhoittaa ja tuo terveyttä	0	1	10	20	21
G. Pidän tärkeänä osaani Suomen vaurauden luojana ja säilyttäjänä	2	3	18	15	12
I. Sitä käyttävät muutkin, retkeilijät, marjastajat, ulkoilijat ym.	3	4	20	16	7
J. Sen hoitaminen on kiinnostavaa, haasteellista ja henkisesti palkitsevaa	0	0	3	23	25
K. Saan metsästä puun, riistaa, marjoja ym. omaan talouteeni	0	2	5	24	20
L. Siellä on monenlaista linnustoa, kasvillisuutta ja alkuperäistä luontoa	0	2	11	20	17

14. Millainen on mielestänne alueenne luonnoltaan hienoin, kaunein tai suojellisesti merkittävin kohde? Pyydämme kuvailemaan kohteen luonnetta (ei sijaintia!)

15. Luonnonsuojelun tarpeellisuudesta kirjoitetaan ja puhutaan paljon, ja puhutaan uhanalaisista lajeista ja luontotyypeistä. Kuinka tärkeänä pidätte listan kohteiden suojelua? (++) /erittäin tärkeää; + /tärkeää; +/- /ei tärkeää muttei yhdentekevääkään; - /melko yhdentekevää; -- /täysin yhdentekevää; --- /suojelun sijasta pitäisi päinvastoin vähentää)

	---	--	-	+/-	+	++
A. Haukkojen, pöllöjen ja kotkien pesimäympäristöt	2	1	2	16	18	12
B. Lehdot, joissa kasvaa harvinaisia kasveja	0	0	5	16	15	14
C. Luonnontilaiset, kirveenkoskemattomat metsät	1	8	8	16	12	7
D. Puhdasvetiset järvet ja joet	0	0	0	3	17	31
E. Erikoiden muotoiset puut ja kivet, joihin liittyy perinnetietoa	0	0	2	8	20	22
F. Rahkaiset, vaikeakulkuiset lintusuo	1	2	6	9	18	15
G. Merensaariston lintukarit	0	2	4	10	18	16
H. Susi, karhu ym. suurpedot	17	6	8	13	3	4
I. Pohjanlahden hylkeet	8	4	8	9	14	5
J. Kuollut ja lahoava puu talousmetsissä	5	8	6	19	7	5
K. Kedot, hakamaat ja metsälaitumet	1	2	3	14	20	9
L. Muinaisjäännekohteet, tervahaudat, vanhat rakennukset ja kylät	0	0	2	7	20	21
M. Uhanalaiset sammaleet ja hyönteiset	0	4	10	16	10	10
N. Meren, järvien ja jokien hyötykalat ja rapu	0	1	0	8	22	19

16. Miten suhtaudutte luontokohteiden kartoittamiseen alueellanne?

en hyväksy missään tapauksessa	2	tapausta
hyväksyn, jos kartoittamisesta ei tule suojeluvollisuuksia tai vastuita	24	tapausta
haluan tietää kartoittamisen tarkoituksen ja suhtaudun sen mukaan	25	tapausta
hyväksyn kaikissa tapauksissa	2	tapausta

17. Antakaa arvosana viranomaisten menettelystä luonnonsuojelullisissa asioissa

(++ /erittäin hyvä, + /hyvä, +/- /menettelee, - /melko huono, -- /erittäin huono)

	--	-	+/-	+	++
metsäkeskus	1	2	7	25	5
ympäristökeskus	9	11	9	7	3
kunnan kaavoittaja	4	4	15	6	2
seutukaavoittaja, maakuntakaavoittaja	7	12	11	2	0
TE-keskus	4	5	17	5	0

18. Jos Teille on maksettu korvauksia suojelukohteen säästämisestä, luonnonsuojelun alueen perustamisesta tai ostettu alue valtiolle suojelutarkoituksiin, onko korvaus tai kauppahinta ollut mielestänne

liian pieni	1 tapaus
kohtuullinen	1 tapaus
hyvä	3 tapausta

18.b. ... ja asioiden hoito tapahtunut (yksi rasti johonkin seuraavista tai ei yhteenkään)

riipeästi	1 tapaus
kohtuullisesti	2 tapausta
hitaasti	2 tapausta

19. Seuraavassa esitetään lyhyesti eräitä käytössä olevia tai ehdotettuja luonnonsuojelun tapoja. Kuinka hyvänä pidätte esitettyä tapaa? (++ /erittäin hyvä, + /hyvä, +/- /menettelee, - /melko huono, -- /erittäin huono)

A. (Suojeluohjelma) Valtio rajaa suojeltavat alueet, ostaa tai lunastaa ne tai maksaa korvaukset haitoista.

(esim. soidensuojelu- tai rantojensuojelualue).

B. (Mete-kohde) Laissa luetellaan, minkälaiset luontokohteet täytyy suojella, ja ne kartoitetaan valtion toimesta ja ilmoitetaan maanomistajalle. Jos maanomistajalle on tästä paljon haittaa, voi hän hakea korvauksia (esim. metsälain erityisen tärkeä elinympäristö).

C. (Liito-orava) Laissa luetellaan, millaisia luontokohteita ei saa hävittää, mutta niitä ei kartoiteta. Korvauksia ei makseta (esim. liito-oravan pesimäpaikka).

D. (Sertifikaatti) Metsänomistaja hyväksyy tietyn suojelukäytännön, jotta myytävä puu kävisi maailmalla kaupaksi (hyvän metsänhoidon sertifikaatti).

E. (Omasuojelu) Maanomistaja tekee aloitteen rajaamansa alueen rauhoittamiseksi ja saa valtiolta korvauksen suojelun aiheuttamista haitoista (luonnonsuojelun omaehtoinen perustaminen).

F. (Vuokrasuojelu) Valtio ja maanomistaja sopivat tietyn alueen määräaikaisesta luonnontilaan jättämisestä.

Haitat korvataan (esim. metsän vuokraaminen määräajaksi suojelutarkoituksiin).

G. (Sopimussuojelu) Valtio esittää neuvotteluja suojelullisesti arvokkaiden kohteiden luonnon hoitamisesta ja tekee sopimuksia suojeluun halukkaiden maanomistajien kanssa (esim. perinneympäristön hoitaminen erityistuella).

	--	-	+-	+	++
A. Suojeluohjelma	5	10	15	12	8
B. Mete-kohde	12	9	17	6	5
C. Liito-orava	17	14	9	7	2
D. Sertifikaatti	0	5	16	24	5
E. Omasuojelu	0	3	7	14	26
F. Vuokrasuojelu	0	3	9	11	26
G. Sopimussuojelu	1	2	10	15	22

20. Luonnonarvokauppa toimii siten, että valtio ja maanomistaja tekevät sopimuksen tietynlaisesta luonnon hoitamisesta tai säästämisestä määrääjäksi, ja maanomistaja saa tästä sovittun palkkion. Muita kun sopimuksessa mainittuja velvoitteita ei maanomistajalle tule. Oletteko kiinnostunut tämäntapaisesta sopimuksesta seuraavissa tilanteissa:

- A. (Vanha metsä) Tilalla on hakkuukypsää metsää, jonka uudistamista tulisi lykätä luonnon-suojelusyistä.
- B. (Lehto/suo) Tilalla on suojelullisesti arvokas lehtoalue tai soistuva metsä, mutta ei metsälakikohde.
- C. (Kuloalue) Tilalla on pieni paloalue, jonka hiiltyneet puut tulisi jättää sinne ja antaa kuvion uudistua itseksensä.
- D. (Myrskytuho) Tilalla on myrskyssä kaatuneita puita, jotka halutaan jättää paikoilleen lahoamaan.
- E. (Majavatuhu) Tilalla on majavan tai muun aiheuttama metsätuho, ja pieni alue metsää on kuollut. Halutaan jättää kuolleet puut paikoilleen suojelusyistä.
- F. (Laidunhaka) Tilalla on metsittymään päässyt hevoshaka tai laidunmetsä, jonka luontoa pitäisi säilyttää raivaamalla puustoa ja niittymäisiä aukkoja puitten väliin.
- G. (Vanha puisto) Talouskeskuksen alueella on vanhoja lehtipuita, jotka pitäisi uusida, mutta luonnonsuojelullisista syistä niiden pitäisi antaa olla, vaikka ovat jo suurelta osin lahoja.
- H. (Kasvi) Tilalla kasvaa uhanalainen kasvi, jonka esiintymän hoitaminen vaatii puuston raivaamista ja muun kasvillisuuden niittämistä.
- I. (Lintu) Tilan alueella pesii säännöllisesti eräs harvinainen lintulaji, ja sen pesinnän varmistamiseksi pitäisi pieni alue metsää pesän ympärillä jättää uudistamatta.
- J. (Luonnontilan palautuminen) Tilalla on kauan sitten ojitettu korpi, joka tulisi kunnostusojittaa. Ojat ovat kuitenkin tukkeutuneet ja korpi palautuu luonnontilaan, jos kunnostamisesta luovutaan.
- K. (Vedennosto) Tilalla on suolampi, jonka vedenpinta on aikoinaan laskettu ojalla. Lampeen voisi tulla uhanalainen kaakkuri pesimään, jos lammen vedenkorkeus palautettaisiin entiselleen.
- L. (Isot puut) Tilan metsässä kasvaa kohtalaisesti haapoja. Näiden halutaan antaa kasvaa silläään, vanheta ja aikanaan kuolla ja lahota paikoilleen.

(hoidan itsekin /hoidan tällaista kohdetta luonnonsuojelullisesti ilman palkkioitakin;
 ++ /olen halukas tällaiseen, ja voin tehdä aloitteen sopimuksen saamiseksi,
 + /jos sopimusta ehdotetaan, niin voin neuvotella asiasta,
 +- /odotan kunnes menetelmät selkenevät,
 - /en ole kiinnostunut tällaisesta,
 ei ole /tämäntapaista luontoa ei tilallani missään tapauksessa ole eikä ole odotettavissakaan)

	ei ole	-	+-	+	++	hoidan itsekin
A. Vanha metsä	6	6	6	19	6	5
B. Lehto/suo	12	2	4	15	8	2
C. Kuloalue	11	3	0	9	10	7
D. Myrskytuho	6	10	4	14	9	2
E. Majavatuhu	10	5	2	12	9	2
F. Laidunhaka	9	3	1	13	8	9
G. Vanha puisto	11	5	0	13	6	10
H. Kasvi	10	1	1	15	9	7
I. Lintu	8	1	1	13	8	11
J. Luonnontilan palautuminen	8	7	4	11	9	1
K. Vedennosto	16	2	2	12	5	1
L. Isot puut	5	8	0	20	9	4

Liite 4: Maanomistajan oikeusturvapaketti

Luonnonsuojelulliset oikeudet ja velvollisuudet

Oikeusturvapaketti on tehty maallikkokäyttöön, Etelä-Suomen oloihin ja yleisluontoiseksi. Tarkastelussa ovat vain ne lait, joissa suoraan velvoitetaan säästämään tai suojelemaan lajeja ja luonnonympäristöjä. Luonnonsuojelullisia viittauksia on myös mm. maa-aineslaissa, rakennus- ja maankäyttölaissa, muinaismuistolaissa ja metsästyslaissa, ja tiettyyn suojeluongelmaan voi joutua hakemaan ohjeita monestakin laista.

Suojelusta, korvauksista ja rangaistuksista säädetään monessa pykälässä, mutta vain yksi pykälänumero on kirjattu taulukkoon. Lain teksteissä esiintyy oppi- ja ammattitermejä, joiden käytössä tulee olla tarkka. Esimerkiksi ”letto” merkitsee monin paikoin Suomea upottavaa ja pehmeää suota tai rantaa, mutta laissa runsasravinteista suota. Metsätalouden ympäristötuki on kestävän metsätalouden rahoituslain mukaista tukea, ja eri asia kuin EU:n maatalouden ympäristötuki.

Lakeihin liittyvissä asetuksissa ja viranomaisohjeissa tarkennetaan lain soveltamista. Luonnonsuojeluasetuksen liitteenä on eri tavoin suojeltavien lajien luetteloita. Luonnonsuojelulakia ja vesilakia valvova viranomainen on alueellinen ympäristökeskus; metsälakia valvoo metsäkeskus. Sieltä löytyy uusin tieto maankäytön säädöksistä, korvauksien määräytymisestä ym. Sertifioidussa puuntuotannossa luonnonhoidon kriteerit tarkistetaan määräajoin. Siihen liittyminen on vapaaehtoista.

Vain luonnonsuojelulainsäädännössä määrätään ylläpitämään arkistoa tietyistä arvokkaista luontokohteista. Käytännössä arkistoihin tallennetaan tietoa monista muistakin luontokohteista, ja julkaistua luontotietoa on saatavilla. Luontopaikkatietojen antamista ulkopuoliselle on eräissä tapauksissa rajoitettu tietosuojasyistä.

Oikeusturvakysymykset nousevat esille myös, kun yksityisten maanomistajien alueita varataan luonnonsuojelutarkoituksiin luonnonsuojeluohjelmassa. Luonnonsuojeluohjelman laatimisen käynnistymisestä on tiedotettava julkisesti, ja ohjelmaa laadittaessa on asianosaisille varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Viranomaisen päätöksestä ja menettelystä voi valittaa. Jos alue on suojeluohjelmassa, saa alueellisesta ympäristökeskuksesta tietoa, millainen toiminta on suojelutavoitteiden vastaista.

Rakennus- ja maankäyttölain mukaisiin kaavoitushankkeisiin ja tie- ja voimalinja- vesistö-kaivos- ym. hankkeisiin liittyy tiedottamista ja ympäristövaikutusten arviointia. Millaiset oikeudet maanomistajalla eri tilanteissa on, tulee hankkeesta vastaavan selvittää.

Maanomistajan alueella voi olla lain suojaama muinaisjäännös. Miten se rajataan ja millainen toiminta vaarantaa sen säilymisen, selviää Museovirastosta. Satakunnan kiinteistä muinaisjäännöksistä on tuore julkaisu (Satakunnan kiinteät muinaisjäännökset, Satakuntaliitto 1994, Sarja A:216), mutta myös vielä löytymättömät ja kirjaamattomat muinaisjäännökset ovat lain suojaamia.

Oikeusturvapakettia ei tule opiskella löytääkseen rajoja, kuinka paljon luontoa voi rangaistuksetta vahingoittaa taikka siten, että alkaisi siitä etsiä perusteita rikosilmoituksiin. Oikeusturvapaketti täyttää tehtävänsä parhaiten, jos siihen tutustuja ymmärtää ja hyväksyy sen arvomaailman, jolla valtio yksilön ja luonnon oikeuksien turvaamisen perustaa.